

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Lina Skubic

Vloga in pomen medgeneracijskega učenja v skupnosti

(za starejše, mlajše ter skupnost)

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Lina Skubic

Mentorica: red. prof. dr. Valentina Hlebec

Vloga in pomen medgeneracijskega učenja v skupnosti

(za starejše, mlajše ter skupnost)

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

Hvala vsem za vso spodbudo, ki mi je pomagala, da sem danes, kjer sem.

Za vse napotke in strokovno vodenje se zahvaljujem mentorici red. prof. dr. Valentini Hlebec. Hvala vsem, ki ste si vzeli čas za sodelovanje pri intervjujih.

Za vsakodnevno spodbudo pa 1000 krat hvala Gregu, mami Majdi in očiju Tomažu, babi Joži ter Biserki.

Vloga in pomen medgeneracijskega učenja v skupnosti (za starejše, mlajše ter skupnost)

Medgeneracijska solidarnost ter sožitje je danes aktualna tematika različnih obravnav v družbi. Spremenjena paradigma medgeneracijskega učenja ter demografska slika, sta ena izmed ključnih razlogov, ki kažeta, da bo potrebno v prihodnosti veliko pozornosti nameniti starejšim. Medgeneracijsko učenje predstavlja tako enega izmed mostov, ki omogoča medgeneracijsko izmenjavo med mlado in starejšo generacijo ter prispeva k skupnosti. V diplomski nalogi sem zato raziskovala njegov širši pomen ter vlogo. Preko več primerov dobrih praks pri nas sem ugotavljala, kakšna je vloga udeležencev, kateri so njihovi motivi za udeležbo, kaj lahko ena generacija ponudi drugi, razlike v učenju, odnos med njima, širši pomen projektov, dobre prakse ter slabosti oz. težave projektov. Ugotovila sem, da imajo tovrstni programi velik vpliv na celotno skupnost, saj prinesejo predvsem (očitno zelenega) druženja ter povezovanja, ni pa strukturnih pogojev, ki bi to omogočale. Hkrati pa je viden velik potencial za krepitev prostovoljstva (tudi med starejšimi). Pri tovrstnem učenju se manjša osamljenost starejših, prav tako ima varovalni vpliv pred fizičnimi in psihičnimi težavami, mladim pa udeležba prinaša predvsem samopotrditve (zlasti pri t.i. problematičnih otrocih) ter večjo strpnost do drugih.

Ključne besede: medgeneracijski programi učenja, medgeneracijska solidarnost, starejši, mladi, skupnost.

The role and importance of intergenerational learning programs in the community (for young and elder people and the community)

Nowadays intergenerational solidarity and coexistence are a topical subject of several different society discussions. The changed paradigm of intergenerational learning and the demographic picture are one of the key reasons suggesting that society will have to devote more attention to the elderly. Intergenerational learning represents one of the bridges that allow intergenerational exchange between the young and the older generation and in this way it contributes to the community. My diploma thesis therefore focuses on the research of the broader meaning and role of intergenerational learning. With the help of several examples of good practice I observed the role of participants, what are their motives to participate, what one generation can offer to the other, differences in learning, the relationship between generations, the broader significance of projects, good practices and weaknesses, and also project difficulties. I discovered that such programs have a great influence on the whole community, especially as they enable (obviously desired) socializing and connecting, however there are no structural conditions, which would allow that. At the same time great potential to strengthen volunteering (also among the older population) is becoming evident. This kind of learning has several advantages, for example the diminishing loneliness of the elderly, a protective influence against physical and mental problems, and for the younger generation participation brings self-affirmation (especially for the so called problematic children) and a remarkably greater tolerance towards others.

Key words: intergenerational learning programs, intergenerational solidarity, the elderly, young people, the community.

Kazalo

1	UVOD	8
2	STARANJE PREBIVALSTVA IN MEDGENERACIJSKA SOLIDARNOST	9
2.1	Medgeneracijska solidarnost in sožitje	9
2.2	Modeli medgeneracijske solidarnosti	12
3	MEDGENERACIJSKO UČENJE	13
3.1	Skupnost - kot prostor za medgeneracijsko učenje/izmenjavo	14
3.2	Skupnostno izobraževanje	15
3.3	Modeli MG učenja v skupnost	16
3.4	Pomen medgeneracijskega učenja	17
3.5	Tuje prakse MG učenja	23
4	EMPIRIČNI DEL	24
4.1	Metode zbiranja podatkov	24
4.2	Kratka predstavitev projektov	25
4.3	Primer odprtega kodiranja	30
4.4	Predstavitev rezultatov	30
4.4.1	Število ter spol udeležencev	31
4.4.2	Vloga udeležencev v projektu (modeli učenja v skupnosti)	32
4.4.3	Motivi (starejših) udeležencev za sodelovanje	33
4.4.4	Izmenjava med starejši in mladimi	34
4.4.5	Razlike v učenju	35
4.4.6	Odnos med generacijama	38
4.4.7	Pomen projekta	43
4.4.8	Dobre prakse oz. priporočila	56
4.4.9	Slabosti oz. težave projektov	60
5	SKLEP	65

6	LITERATURA.....	68
	PRILOGE	73
	PRILOGA A: ZAPIS INTERVJUJA 1 (PROJKT HIŠE SADEŽI DRUŽBE)	73
	PRILOGA B: ZAPISI NTERVJUJA 2 (PROJKT OD NIČ OD 100 - SKUPAJ)	86
	PRILOGA C: ZAPIS INTERVJUJA 3 (PROJEKT Z ROKO V ROKI)	93
	PRILOGA Č: ZAPIS INTERVJUJA 4 (PROJEKT SIMBIOZA (2013)).....	105
	PRILOGA D: ZAPIS INTERVJUJA 5 (PROJEKT SISTEM ZA VZDRŽEVANJE KAKOVOSTI ŽIVLJENJA)	117
	PRILOGA E: ZAPIS INETRVJUJA 6 (PROJEKT SOCIALNA MREŽA MEDGENERACIJSKIH PROGRAMOV ZA KAKOVOSTNO STARANJE)	148

Kazalo slik

Slika 4.1: Mojstri kiparjenja med ustvarjanjem.....	50
---	----

Kazalo tabel

Tabela 3.1: Združene prednosti MG programov (skozi teoretični pregled).....	21
Tabela 4.1: Primer odprtega kodiranja	30
Tabela 4.2: Število in spol udeležencev	31
Tabela 4.3: Motivi (starejših) udeležencev za sodelovanje.....	33
Tabela 4.4: Razlike v učenju starejši-mlajši (prednosti in slabosti).....	35
Tabela 4.5: Dojemanje med generacijama (starejši mlajše in obratno).....	38
Tabela 4.6: Strukturni prikaz pomena projekta	43
Tabela 4.7: Pomen projekta za skupnost	43
Tabela 4.8: Pomen projekta (na ravni starejših in mlajših).....	44
Tabela 4.9: Slabosti oz. težave projektov	60

Razlaga kratic, pojmov, besednih zvez:

- **MG:** medgeneracijsko;
- **MGS:** medgeneracijska solidarnost;
- »**MG izobraževanje** (ki ni enako kot MG učenje) pomeni k ciljem usmerjeno skupno učenje generacij in skupno učenje generacij o generacijah, nekako tako kot izobraževanje v poznejših letih življenja pomeni izobraževanje starejših odraslih in izobraževanje o starejših odraslih« (Ecileu.eu 2014);
- **Gerontologija:** »veda, ki z biološkega in sociološkega vidika raziskuje staranje« (SSKJ 2015a);
- **Geriatrija:** »proučevanje in zdravljenje starostnih bolezni« (SSKJ 2015b);
- **MDDSZ:** Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti;
- **MJU:** Ministrstvo za javno upravo
- **IKT:** Informacijsko-komunikacijska tehnologija

1 UVOD

Povečanje števila starejše generacije ter daljša življenjska doba sta le del demografije, ki se kaže v prihodnosti za Evropo, katere del smo tudi sami. Leta 2060 lahko po podatkih Statističnega urada pričakujemo, da se bo delež starejših (65 let in več) povzpел na 35%, medtem ko je bil leta 2008 ta delež skoraj polovičen (16 %) (Stat.si 2008a). Prav tako se nadaljuje trend dolgoživosti, ki prinaša s seboj drugače pristope k zagotovitvi blaginje za vse prebivalce, in medgeneracijskega sožitja, ki je potrebno za uspešno povezovanje vseh generacij ter govori o aktualnosti obravnavane tematike.

Pobuda za diplomsko nalogo je osebna izkušnja z enimi od šestih predstavljenih primerov dobre prakse, ki so oziroma še potekajo pri nas, zato sem se na začetku pisanja vprašala, kaj lahko dejansko prinese en medgeneracijski projekt/dogodek/delavnica učenja oz. kakšna je torej širša vloga le teh. Večina pozornosti v nadaljevanju je na starejši generaciji, ker pa jih je treba opazovati v kontekstu družbe, omenjam tudi mlade ter skupnost.

V teoretičnem pregledu bom predstavila tematiko medgeneracijskega sožitja (solidarnosti) kot okvira za medgeneracijsko učenje. V tem poglavju se nanašam na modele učenja v skupnosti in razširjenjem vplivu tovrstnega učenja na posameznike. V empiričnem delu bom predstavila analizo pridobljenih podatkov, ki zajemajo podatke o udeležencih ter razmerje po spolu. Nato bom predstavila vlogo udeležencev v projektu (modeli učenja v skupnosti), motive (starejših) udeležencev za sodelovanje, izmenjavo med starejšimi in mlajšimi in opisom razlik v učenju. Sledile bodo ugotovitve, kakšen je danes odnos med generacijama in kakšen je pomen projekta (dejanske spremembe pri posameznikih ter skupnosti). Nazadnje pa bom ugotavljala, kakšne so težave in poudarki s strani projektov. Nalogo bom zaključila s ključnimi ugotovitvami.

2 STARANJE PREBIVALSTVA IN MEDGENERACIJSKA SOLIDARNOST

Demografske spremembe: starajoče se družbe in trend dolgoživosti

Vsi demografski podatki nakazujejo izjemno daljšo življenjsko dobo v EU in Sloveniji, tako je pri nas za leto 2060 napoved, da bo delež oseb starih 65 let in več narasel na 35%, medtem ko je bil leta 2008 okoli 16 % in leta 1995 (le) 12,5 % (Stat.si. 2008a, 16).

Prav tako je danes pričakovana daljša življenjska doba. Pričakovano trajanje življenjske dobe ob rojstvu se daljša, in sicer za moške iz približno 72 let (2000-2001) na 77 let (2013), za ženske pa iz približno 80 let (2000-2001) na 83 let (2013) (Stat.si 2014b, 12).

Spremenjena razmerja v družbi najbolj povečajo tveganje za starejše. Ti so izpostavljeni največjemu tveganju za revščino. Leta 2013 je živel pod pragom revščine 22 % (291.000) oseb starih 65 ali več, od tega starejših moških okoli 13 %, starejših žensk pa 25,5 %. V gospodinjstvih so najbolj ogrožena enočlanska gospodinjstva starejših žensk (Stat.si 2014a).

Tveganje za starejše je povezano še s poslabšanjem finančnega stanja, krčenjem socialnih omrežij, zmanjšanjem avtonomije ter kakovostjo življenja. Izobraževanje in učenje starejših oseb premika meje razumevanja (socialnega) konstrukta »starosti«, iz nedejavnega v dejavnega, ter razvija potencial starejših in njihovo sodelovanje s širšo skupnostjo v družbenem, kulturnem, političnem in ekonomskem smislu (Kump in Jelenc Krašovec 2010, 8–9).

Hkrati pa večja vpetost (starejših) oseb v družbeno dogajanje lahko varovalno vpliva na preprečevanje zelo visokega deleža samomorilnosti in depresije starejših, kot enega izmed pogostih zdravstvenih težav oseb v starosti 64 let in več (Stat.si 2012a, Stat.si 2008b). Ta delež je po podatkih Statističnega urada pri nas zelo visok, po zadnjih podatkih smo pristali na (nezavidljivem) tretjem mestu med 17. članicami EU (Stat.si 2012b).

2.1 Medgeneracijska solidarnost in sožitje

MGS lahko posplošeno označimo kot socialno povezanost med generacijami. Pri solidarnosti gre za povezovanje med ljudmi, kot je nudenje pomoči, ko je potrebno, naklonjenost, toplino, privlačnosti ter interakcije (Bengston in Oyama 2007, 3). Gre torej za odnose med ljudmi in preiskovanje vezi, s katerimi so povezani posamezniki s skupinami ter skupine med seboj (Hlebec in drugi 2012, 2).

Generacije je tukaj moč razumeti na dva načina. Lahko jih razumemo kot skupino ljudi, ki je določena starostjo, torej mladi, srednjih let ter stari. To so starostne kohorte, ki pa niso nujno tudi sorodstveno povezane. Pri drugem razumevanju pa se nanašamo na sorodstvene vezi oziroma na odnose med družinskimi člani, torej med otroki, starši in starimi starši (Hlebec in drugi 2012, 7).

MGS je v nacionalnih političnih dokumentih, obravnavana predvsem z vidika in koristi starejših, dokumenti delujejo v podporo varstva starejših. Skupnost pa je videna kot ponudnik, ki omogoča čim daljše bivanje starejšim v njihovem domačem okolju (kar je izpostavljeno tudi v Hlebec in drugi 2012, 16) in so tako čim kasneje deležni institucionalne oskrbe. Pri tem jim lahko bistveno pomaga nevladni sektor (poudarjen pomen v Strategiji varstva starejših do leta 2012), ki deluje v okviru dopolnilnih programov in ima tako velik pomen, saj je eden izmed prednostnih ciljev promocija prostovoljstva, delo s starejšimi in ustvarjanje MG centrov v skupnostih (Hlebec in drugi 2012, 105–106; Narat in drugi 2012, 47). Nekaj več v smeri MGS (socialna vključenost starejših- medgeneracijski centri) je vidno v Resoluciji o nacionalnem programu socialnega varstva (MDDSZ 2014).

Poleg tega pa so pri pregledu omenjenih dokumentov avtorjev Narat in drugi (2012, 45) ugotovili, da ni enotnega konsenza, kaj pomeni MGS in MG sožitje (tako pri nas kot v EU) (Narat in drugi 2012, 47).

Avtorji Hlebec in drugi 2012 opozarjajo na tem mestu, da so politični dokumenti sicer usmerjeni v podporo razvoja storitev za starejše v skupnosti s pomočjo zdravstvenih in socialnih storitev, ki jih potrebujejo, saj je skrb za čim daljše bivanje starejših v skupnosti eden izmed prednostnih ciljev. Ob tem pa ugotavljajo dejansko neenakomerno geografsko pokritost s storitvami, neenakost ali celo umik storitev v skupnosti po Sloveniji (Hlebec 2010, Hvalič Touzery v Hlebec in drugi 2012, 106).

Zadnji večji in pomembni raziskavi pri nas na področji MGS, kot sta Medgeneracijska solidarnost v Sloveniji (2012), avtorice Hlebec in drugih ter Staranje v Sloveniji (2013), avtorja Ramovš in drugih, **ugotavljajo na ravni skupnosti naslednje:**

Starejši prebivalci (tako v mestih, kot na podeželju) (50 let in več) si najbolj željo več druženja. V svoji skupnosti pogrešajo ustanove in programe za oskrbo, dostopnejšo zdravstveno, prometno in drugo infrastrukturo. Veliko jim pomenijo prireditve in dejavnosti, ki ljudi v kraju povezujejo ter narava ter prijazno, prijetno in mirno okolje. Svoji skupnosti,

kraju so pripravljene prispevati še več, njihovo sporočilo pa je, več organiziranega druženja v programih in dejavnosti, ter urejeno in pošteno sožitje v družbi (Ramovš v Ramovš 2013, 542).

Med intervjuvanci prevladuje mnenje, da gre za izpostavljeno odtujenost generacij, razpad skupnostnih vrednot, slabo informiranje, izražena stališča, ki temeljijo na stereotipih in nepovezanost generacij, kar je povezano ravno s pomanjkanjem MG dejavnosti v njihovem lokalnem okolju. Večinoma gre pri ravni MG sodelovanja predvsem za angažiranje posameznikov v društvih ali v skupnosti (z izjemo nekaterih nenačrtovanih oz. redkih). To vlogo pogosto prevzame cerkev, bistveno manj pa je spodbud iz drugih organizacij in društev (Hlebec in drugi 2012, 110).

V Sloveniji se kaže šibko MG sodelovanje, česar pa starejši prebivalci včasih niso zaznavali (več je bilo druženja, boljše komunikacije med starejšimi in mladimi, skupnih akcij, vzajemne pomoč ter solidarnosti) (Hlebec in drugi 2012, 110).

Doživljanje starosti je pri intervjuvancih pomembna ločnica oz. značilnost socialne kategorije in izključenosti, ne glede na to koliko so stari in kje živijo (v mestu, predmestju, na vasi. Intervjuvani ljudje menijo, da so mladi in starejši nepovezani, socialno identitetno ločeni ter da starostne skupne med seboj komunicirajo slabo. Nadalje so raziskovalci ugotovi (kot že zgoraj omenjeno), da večina intervjuvancev izraža pripravljenost za vključitev v MG programe (Hlebec in drugi 2012, 111). Na eni strani je torej izražena pripravljenost v MG programe (v Hlebec in drugi 2012 in Ramovš v Ramovš 2013, 540), na drugi pa ugotovitev, da je zmanjšano zaupanje v ljudi v soseski, njihovo poštenost in pripravljenost pomagati (Hlebec in drugi 2012, 15).

Domneve raziskovalcev so bile tudi, da je nerazumevanje pomena MG učenja in slabši pogoji za vzpostavljanje teh dejavnosti, povezano s stereotipnimi stališči posameznikov na predstavo, kako naj bi MG učenje potekalo. Vzrok temu pa je pomanjkanje možnosti skupinskega izobraževanja, ki bi izhajalo iz dejanskih problemov, ki jih imajo posamezniki v določeni skupnosti (Hlebec in drugi 2012, 111).

Za vzpostavljanje MGS je prav na področju lokalne skupnosti v Sloveniji še velik neizkoriščen potencial, saj je med sosedi malo MG vezi, katere bi lahko okrepili (MG sodelovanje je značilno v družinah in ne tako za socialna omrežja v celoti - med prijatelji in sosedi) (Hlebec in drugi 2012, 111).

Vse omenjene ugotovitve zgoraj torej jasno kažejo na načrtno pripravo tovrstnih MG programov in usposabljanje za pobudnike teh programov, saj so intervjuvanci zaskrbljeni predvsem glede odtujenosti med generacijami, ki niža kakovost življenja vseh članov v skupnosti (Hlebec in drugi 2012, 111).

2.2 Modeli medgeneracijske solidarnosti

MG učenje v skupnosti je del opazovanja MGS, ki poteka v družbi. To lahko opazujemo in analiziramo na tri načine: mikro, mezo ali makro nivo. Mikro nivo se nanaša na raven družine in socialna omrežja, mezo na sožitje v skupnosti, pri makro nivoju pa opazujemo sožitje v celotni družbi (Mali in Nagode 2009, 216) oz. odnose med generacijami (starostnimi kohortami) (Hlebec in drugi 2012, 7).

Opazovana solidarnost se torej dogaja na mezo ravni (na splošno manj raziskani in deležni pozornosti, od ostalih dveh), ki pa jo podrobneje delimo na več formalnih nivojev. Gre za skupnostni vidik MGS, ki (starejšim) prebivalcem zagotavljajo različne storitve, ki jim nudijo podporo. Gre torej za:

- formalne javne ter zasebne storitve (bistveno je socialni delo v skupnosti: centri za socialno delo, domovi za starejše centri za pomoč na domu);
- prostovoljno delo oz. delo in storitve nevladnega/tretjega sektorja (ključen je nevladni sektor: medgeneracijski centri, različna društva ter organizacije, kot so Društvo upokojencev, Slovenska filantropija ipd);
- izobraževanje v skupnosti (izvajajo ga različne nevladne organizacije, običajno gre za neformalno izobraževanje);
- medsosedske odnose v skupnosti (spontani odnosi, neformalni ter neorganizirani nivo) (Hlebec in drugi 2012, 11–15).

Prav omenjeni nevladni sektor/tretji je bistvenega pomena za MGS in izmenjavo, ki poteka med mladimi in starejšim, saj omogoča fizični prostor. Zato je pomemben razvoj teh storitev, ki so se začele intenzivnejše razvijati po osamosvojitvi države. Te izmenjave potekajo v prostorih dnevnih centrov za starejše, v skupinah starih ljudi za samopomoč v lokalnih krajih, preko raznih društev za pomoč starejšim, univerze za tretje življenjsko obdobje, študijskih krožkov in podobno (Hlebec in drugi 2012, 106–107).

Starejši pa niso samo prejemniki pomoči in ni prav, da so vedno videni le kot tisti, ki ne zmorejo biti aktivni člani skupnosti (na kar opozarjajo tudi Hlebec in drugi 2012, 107). Pogosto so namreč aktivni v skupnosti in so tudi sami prostovoljci. Iz podatkov je namreč razvidno, da je v Sloveniji največ prostovoljcev prav med starejšimi (60 let in več). Leta 2014 so okoli 75 % prostovoljnega dela opravili starejši (za primerjavo - mlajši od 18 let pa okoli 3 %), podobna situacija je tudi v prejšnjih letih (MJU 2015).

3 MEDGENERACIJSKO UČENJE

Demografske, socialne ter ekonomske spremembe v družbi so vplivale tudi MG izmenjavo med generacijami. MG učenje je bilo skozi celotno zgodovino omejeno predvsem na krog družine. V sodobnem svetu pa se je takšno učenje preneslo tudi na širše družbeno okolje na nedružinske socialne skupine. Gre za t.i. nedružinsko paradigmo MG učenja (na katero med drugim opozarjata Newman in Hatton-Yeo 2008, 31). In če je družinsko MG učenje potekalo neformalno, priložnostno, preko katerega so se prenašale vrednote, norme, veščine, kompetence in znanje z namenom ohranjanja vezi s preteklostjo, je danes zaradi sprememb potrebno gledati izven družinskih okvirjev (Kump in Jelenc Krašovec 2010, 44–45).

Na zmanjšanje priložnosti za ustaljeno MG učenje ter podporo vplivajo tudi spremembe v sami družini. Spremembe se nanašajo na večanje števila enostarševskih družin, družin z dvema zaposlenima ter prostorska ločenost jedrne družine (starši in otroci) od razširjenje (stari starši). Taka ločenost ter omejenost stikov mlajše generacije s starejšo hkrati povzroča ranljivost teh dveh generacij. Starejšim se tako omeji priložnost za direktno podporo v novih tehnologijah, seznanjenje s sodobnimi družbenimi dogajanja ter ne nazadnje tudi vitalnostjo in pripadnostjo, ki bi jo skupno bivanje omogočalo. Mlajši pa so zaradi redkejših stikov s starejšimi člani družine prikrajšani za življenjske modrosti ter izkušnje glede odraščanja in učenja, ljubeznijo ter razumevanje. Tako sta na izgubi zanesljive podpore obe omenjeni generaciji. Zato številni raziskovalci opozarjajo na nujnost ustvarjanja priložnosti MG učenja in povezovanja, tako za otroke, mladino ter starejše (Kump in Jelenc Krašovec 2010, 44–45). MG programe učenja lahko označimo kot načrtovanje aktivnosti, ki namerno povežejo različne generacije, da delijo svoje izkušnje, pri tem pa imajo vzajemne koristi (NCOA v Newman in Hatton–Yeo 2007, 32).

MG programe učenja lahko označimo kot načrtovanje aktivnosti, ki namerno povežejo različne generacije, da delijo svoje izkušnje, pri tem pa imajo vzajemne koristi (NCOA v

Newman in Hatton–Yeo 2007, 32). Podobno opredelitev navaja tudi Mednarodni konzorcij za MG programe, ter z njim povezana Fundacija Beth Johnson, ki k temu dodaja še cilje, kot so promocija večjega razumevanja in spoštovanja med generacijami in bolj povezano skupnost (Beth Johnson Foundation 2001). Medgeneracijski pristopi učinkovito vplivajo na celotno družbo, saj se dotikajo mnogih ključnih vladnih vprašanj, ki se nanašajo na spodbujanje aktivnega državljanstva, obravnavanje družbene neenakosti, izgrajevanje aktivne skupnosti ter obnavljanje sosesk (Beth Johnson Foundation 2010, 5).

Prvi formalni in sistematični programi segajo v pozna sedemdeseta leta 20. stoletja, kot sestavni del promocije socialnega načrtovanja. Ustanovljeni so bili z namenom zapolnitve *prostorske ločenosti* (t.i. *geographic gap*), ki bi mlade in starejše povezala z MG izmenjavo in učenjem. Osnovni cilj pa je bil zvišanje socialne rasti, učenja in emocionalne stabilnosti pri nebiološko povezanih starih in mladih (kar je sicer navadno značilno za vezi med starejšimi in mlajšimi člani družine) (Newman in Hatton- Yeo 2008, 32, Kump in Jelenc Krašovec 2010, 47).

Na tem mestu je smiselno poudariti, da večja MG oz. *družba za vse starosti* ni odvisna samo od MG programov učenja. Zgolj ti ne »morejo spreminjati, norm, stališč, institucij in praks«, ki bi pripomogli k taki družbi (Kump 2009, 230). Potrebno je delovati širše, ključna je vključitev in povezovanje vseh sektorjev: socialnega, kulturnega ter ekonomskega. Prav ta celotna obravnava posameznih ciljnih skupin, je pogosto problem pri načrtovanju blaginje vseh generacij (Kump 2009, 230). Prav tako je jasno, da so med generacijami konflikti ter ambivalentni odnosi.

3.1 Skupnost - kot prostor za medgeneracijsko učenje/izmenjavo

Sam pojem skupnost, kot prostor za MG učenje oz. izmenjavo, ni enoznačen in ima več opredelitev (Hlebec in drugi 2012).

V nadaljevanju se osredotočam na pomen lokalne skupnosti (soseske), ki je v vsakodnevem življenju posebej pomembna predvsem za starejše, saj so nanjo neposredno vezani. V lokalni skupnosti navadno bivajo že dlje časa, zaradi manjše mobilnosti pa v njej preživijo večino prostega časa in opravijo dnevne opravke. Razlog za večjo navezanost na skupnost starejših, je torej njihova povezanost v odnose v skupnosti, osebna zgodovina v povezavi s prostorom, njihovi spomini in podobno (Hlebec in drugi 2012, 104). Za vsakega posameznika je lokalna skupnost poznano okolje, ki nam je domače, varno in sprejeto, ob tem pa je tudi možnost

manjše praktične pomoči (Ekstorm, Hannning in Lieberg v Hlebec in drugi 2012, 104). Soseska predstavlja torej pomemben del identitete posameznika (Hlebec in drugi 2012, 104).

Prav tako pa raziskave v Sloveniji kažejo na trend večje vpletenosti starejših v omrežja lokalne skupnosti in naraščanjem pomena teh omrežij s starostjo. Ob tem pa so različni avtorji z raziskavami v Sloveniji (glej v Hlebec in drugi 2012, 15) ugotovili, da je na drugi strani vidno zmanjševanje zaupanja v ljudi v njihovi lokalni skupnosti, pripravljenostjo pomagati ter poštenost (Hlebec in drugi 2012, 15). Hkrati pa se je v drugi raziskavi (Staranje v Slovenji, avtorja Ramovš (2013) pokazala velika pripravljenost za pomoč sosedu, ki se na deklarativni ravni kaže med starejšimi prebivalci Slovenije (okoli 90 % vprašanih). Prav tako je s številom ljudi, ki meni, da bi bili deležni sosedove pomoči, če bi jo potrebovali. Tako se v tej smeri kaže sodobna prostovoljska, sosedska in druga neformalna solidarnost (Ramovš v Ramovš 2013, 540).

3.2 Skupnostno izobraževanje

Učenje v skupnosti je pomembno zaradi delovanja v skupno dobrobit, močne skupinske identitete ter dejavne udeležbe. Torej izobraževanje znotraj in za skupnost. Tako učenje ni tradicionalno formalno in se lahko izvaja kot priložnostno, na različnih lokacijah, v formalnih in neformalnih institucijah (Kump in Jelenc Krašovec 2010, 49). Medgeneracijski odnosi in solidarnost, posledično pa tudi učenje, se tako odvijajo v programih pomembnih za starejše; informacijski programi, prostovoljstvo in MG programi, izobraževalni programi, rekreacijski centri, zaposlitveni programi, stanovanjski programi, programi za metalno zdravje, programi pravne pomoči in ostali (Wacker in Roberto v Hlebec in drugi 2012, 105).

Tako MG učenje ustvarja skupnost, ki je bolj povezana ter ima pozitivne učinke tako na posameznika, udeleženca ter skupnost kot celoto (Hlebec in drugi 2012, 11–15).

Medgeneracijski programi imajo pomembno vlogo v zmanjševanju socialne izključenosti in krepijo socialna omrežja starejših in so del različnih oblik skupnostnega izobraževanja ter prostovoljnega dela. Ko govorimo o skupnostnem izobraževanju imamo pogosto v mislih neformalno izobraževanje, ki je načrtovano in namerno, vendar ne vodi do javno veljavne listine. Iz tega lahko sklenemo, da je za uspešno MG izobraževanje v skupnosti treba krepiti močno skupinsko identiteto, aktivno udeležbo ter delovanje za skupno dobro (Hlebec in drugi 2012, 107–109).

Avtorji pogosto izpostavljajo naslednje pozitivne namene, vidike skupnostnega izobraževanja avtorice Jane Thompson (2002, 10–11):

- prispeva k zmanjševanju osamljenosti ter odtujenosti, sploh pri skupinskem delu in dejavnostih;
- izboljšuje posameznikovo samospoštovanje, razumevanje stališč, mnenj drugih ter pomaga pri večji samozavesti ter možnosti za zaposlitev, s tem ko omogoča pogoje za praktično učenje novih znanj in veščin;
- lahko pomaga zblíževati ljudi v razdeljenih skupnostih in premaguje pogosto zmanjšano solidarnost;
- povezuje *probleme, ideje in razumevanje* s praktičnim delom;
- tako izobraževanje združuje posameznikova že poznana znanja in spretnost z novimi, ter tako omogoča večjo kakovost v življenjih ljudi (Thompson 2002, 10–11).

3.3 Modeli MG učenja v skupnost

Prevladujoči modeli MG učenja, ki izhajajo iz držav z najdaljšo tradicijo takšnega učenja (to so skandinavske države, Nizozemska, Španija, Nemčija, Velika Britanija ter ZDA) (Kump 2009, 236) so:

- Največkrat uporabljen model so programi v šolah, kjer starejši odrasli prevzamejo vlogo svetovalcev ali prijateljev otrok in mladostnikov, postanejo torej njihovi mentorji. Pri tem imajo korist tako mlajši (starejši jim pomagajo pri izboljšanju šolskega uspeha, izbiri poklica, prepoznavanju in uporabi lastnih potencialov, krepitvi socialnih veščin in podobno) kot tudi starejši, saj tako ostanejo v stiku z mladimi, spoznavajo njihov pogled na dogajanje okoli njih, s tem pa se manjšajo medsebojni zadržki in predsodki (so bolj sproščeni in podobno).
- Drugi model predstavljajo programi, kjer je situacija obrnjena in mladi pomagajo starejšim. Tako jih z obiski in pogovori v domovih za starejše seznanjajo z novostmi na tehnološkem, kulturnem in družbenem področju. Primer tega je učenje uporabe računalnika, kako poslati e-pošto in uporabljati internet.
- Tretji model po zajema vzajemne aktivnosti tako mladih kot starejših. Taki programi imajo direktno korist za skupnostno dobro. To so npr. urejanje igrišč v skupnosti, skrb

za brezdomce, skupne športne dejavnosti, skupno učenje tujih jezikov, preučevanje družinskih rodovnikov in podobno (Kump 2009, 236).

Običajno pa so programi oblikovani tako, da ena generacija večinski ponudnik pomoči, druga pa večinski prejemnik (Wacker in Roberto v Hlebec in drugi 2012, 14).

Na učenje v skupnosti lahko gledamo tudi kot »kolektivno vednost, katerega so lastniki vsi člani« (Stein in Imel v Kump 2008, 233), saj se vsi učijo z drugimi in od drugih. Ti se zbirajo z namenom, da bi vse naučeno in to novo lokalno vednost, ki so jo pridobili s poglobljenim opazovanjem, tudi praktično uporabili (Stein in Imel 2002 v Kump 2008, 233).

V nadaljevanju se bom posvetila mezo ravni, na katero se torej nanaša naslovna tema, t.j. sožitje (MG učenje) v skupnosti.

3.4 Pomen medgeneracijskega učenja

Številne raziskave so prišle do ugotovitev, da je tako učenje zelo pozitivno, tako za mlade, starejše, skupnost ter ostale. Uspešni programi namreč zadovoljujejo tako materialno, emocionalno kot socialno potrebo (MacCallum in drugi 2006, 89). Nekatere raziskave kažejo tudi na negativne ali pa nikakršne posledice, medtem ko druge celo na stereotipe in negativna ali mešana stališča do starejših ljudi ter procesa staranja, ki jih imajo različno stare osebe (Tornot, Meshel in McGlynn v Kump in Jelenc Krašovec 2010, 43).

Socialni kapital

Prav tako pa lahko pomen teh programov povežemo s sociološkim pojmom - socialnim kapitalom. In sicer se tukaj navezujemo (kljub različnim definicijam ter različnim umestitvam pojma) na področje, kjer je »socialni kapital sestavljen iz spodbujenega skupnega delovanja ljudi na družbenem področju, medtem ko posamezniki med seboj ustvarjajo sinergijo, povezanost, zaupanje in solidarnost« (CERI v Newman in Hatton- Yeo 2008, 33). Tako lahko gledamo na MG učenje, kot na obliko socialnega kapitala, kjer sodelujejo tako »medgeneracijski« učenci s širšo skupnostjo, sistemom (šola, občina, regija) ter delujejo k skupnemu cilju v skupnosti (Newman in Hatton- Yeo 2008, 33). Socialni kapital se v skupnosti navezuje torej na norme, vrednote, zaupanje in mreže (za več o socialnem kapitalu (tudi negativnem) glej v Kump in Jelenc Krašovec 2010, 47).

Socialna opora

Druženje različnih generacij ter izmenjavo izkušenj mnenj preko različnih aktivnost MG programov (učenja), pa lahko povežemo tudi s teoretičnim pojmom socialne opore. Na tem mestu (za več o socialni opori glej v Hlebec in Kogovšek 2003) se nanašamo na del, kjer ta nastopa v več oblikah oz. funkcijah, na splošno pa jo lahko kategoriziramo na:

1. materialna oz. instrumentalna opora (materialna pomoč v različnih oblikah),
2. informacijska opora (opora ob večji življenjski spremembi),
3. emocionalna opora (opora ob večjih ali manjših življenjskih krizah),
4. druženje (oblika neformalnega občasnega druženja - obiskovanje, izleti ind.) (Vaux; Cauce in drugi; Walker, Wasserman in Wellman; Wan, Jaccard in Ramey v Hlebec in Kogovšek 2003, 106–107).

Socialno opora lahko opazujemo tudi pri neposrednem vplivu na zdravje in počutje posameznikov. Gre za modela splošnih učinkov in opore kot zaščite, kar na splošno pomeni, da socialna opora deluje varovalno oz. preventivno (v stresnih situacija) in tako zmanjšuje možnost za psihične in fizične težave (Vaux v Hlebec in Kogovšek 2003, 107–108).

Posamezniki so torej (znotraj MG programov učenja) deležni več vrst socialnih opor oz. odnosov (po Weisu v Hlebec 2011/2012), te so pripadnost, socialna integracija, priložnost, da skrbijo za nekoga drugega, občutka vrednosti in kompetentnosti (v neki družbeni vlogi), občutka zanesljivega zavezništva ter vodstva oz. usmerjanja (Weis v Hlebec 2011/2012). Udeleženci teh programov imajo torej v medgeneracijski izmenjavi priložnosti, da se izkusijo v različnih vlogah ter v načrtovanih aktivnostih pridobijo marsikateri občutek, ki ob tem nastane spontano.

Med starejšo ter mlado osebo se tako izmenjajo življenjske izkušnje, modrost, pomoč, vodenje, mladostna energijo (kot ugotavljajo številni avtorji s tematiko na področju medgeneracijskega sodelovanja npr.: Mlinar (2009, 6), Ramovš (2013), Društvo Novita (2014a, 2014b)). Avtorji pogosto izpostavljajo podobne prednosti za udeležence takih aktivnosti. Te se kažejo v višanju samozavesti, izboljšanje v zdravju, občutku lastne vrednosti v skupnosti ter premagovanju družbenih ovir in negativih stereotipov. Starejši postanejo mladim vzorniki, v zavzetem državljanstvu ter aktivnem staranju. Mladi pa povezujejo starejše s prihodnostjo (Beth Johnson Foundation 2010, 5). V MG programih gre torej za

vidike socialnega povezovanja, pridobivanje samozavesti, občutka lastne vrednosti, večanje možnosti za aktivno vključitev v lokalno skupnost, s tem, kot imajo starejši možnost za prostovoljno delo (Kump in Jelenc Kraševac 2010, 46).

Druga raziskava je ugotovila opazno manjšo depresivnost starejših, skrajšal se je čas vsakodnevnega gledanja televizije, povečala se je njihova mobilnost ter spretnost za reševanje problemov (Fried in drugi v Kump 2009, 234).

Mnogi raziskovalci na univerzah za tretje življenjsko obdobje ugotavljajo tudi, da si starejši želijo učiti z mlajšimi, saj se namreč radi družijo ter se učijo o njih na različne načine. Z njimi radi delijo svojo izkušnje, hkrati pa želijo razumeti tudi mlade in njihov svet (Jarvis 2001, 58).

Starejšim ljudem starost pri učenju ne predstavlja ovire, ne glede na to, ali se učijo slikanja, zgodovine ali drugih spretnosti. Občasno se sicer razlikujejo v počasnejšem delovanju, zato jim je potrebno dati več časa, da se odzovejo na situacijo. Seveda pa hitrost ni vedno pokazatelj posameznikove sposobnosti (Jarvis 2001, 58).

Analiza staranja v Sloveniji kaže, da imajo starejši ljudje veliko potrebo po dobrem razumevanju z mladimi. V skoraj 80 % si želijo v posebnih učnih programih učiti se razumeti mlade in z njimi komunicirati. Tipični odgovori na vprašanje, *zakaj bi bilo dobro ali slabo, če bi se starejši v posebnih programih učili razumeti mlajše*, so: »starejši imamo izkušnje, a malo stika z mlajšimi, manjka nam druženje, starejši se bojimo izobraževanja, boljše bi bilo neformalno izobraževanje. Obratno bi bilo potrebno, kajti starejši živijo s svojim mišljenjem in se težko spremenijo. Ja, obojestransko je treba, toda težko izvedljivo« (Ramovš v Ramovš 2013, 81).

Vendar je to potrebo v praksi težko zadovoljiti. Avtorica opozarja na podporo na formalni in neformalni socialni ravni in na velik potencialni doprinos MG vsebin in prostovoljnega druženja k MG sožitju (Ramovš v Ramovš 81, 2013).

Obsežna raziskava (kjer so analizirali 120 MG programov) je pokazala, da se taka solidarnost pri **starejših kaže kot:** priložnost učenja od mlajših, z mlajšimi preživljajo čas in si tako manjšajo občutek osamljenosti, spominjajo se svojega otroštva, starejši z mlajšimi udeleženci spletejo nova prijateljstva, poveča se jim samozavest ter motivacija, pomaga k lažjemu soočanju s problemi, delijo svoje izkušnje s skupnostjo, ki ceni njihov doprinos, cenijo, častijo in tudi prepoznajo njihov doprinos k skupnosti, dobijo priložnosti za nadaljnje učenje, v aktivnostih razvijajo spretnosti in znanja, posebno socialne in tehnološke veščine, se

zabavajo in se vključujejo v fizične aktivnosti, večanje možnost praktične pomoči, kot je prevoz ter nakupovanje, posredujejo svoja znanja o tradiciji, jeziku in kulturi, izpostavljeni so različnosti (MacCallum in drugi 2006, 132). Newman in Hatton-Yeo (2008, 33) vidita prednosti programov MG učenja za starejše v večjem razumevanju mlajše generacije, občutkom hvaležnosti, ko lahko prispevajo k skupnosti.

Pri mladih pa je vpliv opazen pri: večjem zdravju, večanju optimizma ter *opremljenosti* za soočanje s problemi, prispevanju k skupnosti, s tem ko delijo svoje zgodbe, razvoju državljske odgovornosti v skupnosti, zagotovitvi pomoči starejših, ko imajo težave, učenju o zgodovini in zgodbah drugih, pri čemer si gradijo tudi lastne zgodbe (se spoznavajo in učijo o sebi), urjenju v praktičnih veščinah, večjem spoštovanju v dojemanju starejših in njihovih dosežkov, večjem sodelovanju, prisotnosti pri šolskem pouku, zabavi in uživanju, povečanju možnosti za zaposlitev in kariero, izpostavljenosti različnosti, delovanju projektivno pred težavami v času sodelovanja, predvsem pred zlorabo drog, nasiljem in nesocialnim vedenjem (MacCallum in drugi 2006, 133). Mladi občutijo višjo samozavest ter samopotrditvev in večje razumevanje starejše generacije. Obe generaciji pa privede do: občutkov vrednosti, sprejetosti in spoštovanja, izboljšane znanja in spretnosti, ustvarjanje trdnega, zaupljivega MG odnosa (Newman in Hatton-Yeo 2008, 33).

Vpliv programov na skupnost se kaže v: zmanjševanju stereotipov in ovir, razvijanju prostovoljstva ter zagotavljanju prostovoljcev za skupnostne centre, krepitvi socialnih vezi v skupnosti ter oblikovanju socialnih omrežij, spodbujanju drugih skupnostnih projektov, kjer ljudje delajo drug z drugimi, zmanjševanju kriminala in nesocialnega vedenja, skrbi za okolje in lokalno umetnost, ljudje skupaj ustvarjajo zgodbe o svoji skupnosti, njeni zgodovini in dogodkih, vzdrževanju in izboljšanju javne infrastrukture v skupnosti, večanju skrbi za celotno skupnost, zabavi in zadovoljstvu, spodbujanju državljske veščine. Taki programi delujejo stimulatивно za druge skupnostne projekte (MacCallum in drugi 2006, 134).

V spodnji tabeli (Tabela 3.1) so predstavljeni združene prednosti MG programov, ki sem jih identificirala skozi teoretski pregled. Predstavljene so po kategorijah: vsi, starejši, mladi ter kaj to pomeni za skupnost.

Tabela 3.1: Združene prednosti MG programov (skozi teoretični pregled)

(tabela se nadaljuje na naslednji strani)

ZDRUŽENE PREDNOSTI MEGENRACIJSKIH PROGRAMOV UČENJA (skozi teoretski pregled)			
<i>VSI</i>	<i>STAREJŠI</i>	<i>MLADI</i>	<i>SKUPNOST</i>
Zmanjševanje stereotipov in družbenih ovir	Zmanjšanje depresivnosti	Povezujejo starejše s prihodnostjo	Večanje skrbi za celotno skupnost
Izboljšanje zdravja	Skrajšanje vsakodnevnega gledanja TV	Več razumevanja, spoštovanja starejših in njihovih dosežkov	Razvoj prostovoljstva ter zagotavljanje prostovoljcev za skupnostne centre
Ustvarjanje trdnega, zaupljivega MG odnosa	Povečanje mobilnosti	Občutek samopotrditve	Spodbuda za druge skupnostne projekte
Večanje možnosti za zaposlitev (s praktičnimi učenjem novih znanj in veščin)	Večje razumevanje mlajše generacije	Več optimizma	Zmanjševanje kriminala in nesocialnega vedenja
Zmanjšanje občutka osamljenosti in odtujenosti (zlasti pri skupinskih dej.)	Učenje od mladih	Prispevajo k skupnosti (ko delijo svoje zgodbe)	Skrb za okolje, lokalno umetnost
Poznana znanja in spretnosti poveže z novimi – večja kakovost življenja	Zmanjševanje občutka osamljenosti (od druženju z mladimi)	Razvoj državljske in skupnostne odgovornosti	Skupno ustvarjanje zgodbe o svoji skupnosti, njeni zgodovini in dogodkih
Zabava	Nova prijateljstva (z mladimi)	Možnost pomoč starejših - ob težavah	Izboljšanje in vzdrževanje javne infrastrukture
Izpostavljeni so različnosti	Vzorniki za mlade (zavzeto državljanstvo in aktivno staranje)	Učenje o zgodovini ter zgodbah drugih	Občutki zadovoljstva
Socialno povezovanje in krepitev socialnih omrežij	Preklic spomina na svoje otroštvo	Večje sodelovanje in prisotnost v šoli	Spodbujanje državljskih veščin

Občutki sprejetosti, lastne vrednosti ter spoštovanja	Povečanje motivacije	Občutki uživanja	
Lažje soočanje s problemi	Priložnost za nadaljnje učenje	Protektivno delovanje - predvsem pred zlorabo drog, nasiljem in nesocialnim vedenjem	
Višanje samozavesti, samospoštovanja in občutka sprejetosti ter lastne vrednosti	Delitev izkušenj s skupnostjo, ki ta doprinos ceni in spoštuje		
	Razvoj spretnosti (posebej socialnih in tehnoloških)		
	Vključevanje v fizične aktivnosti		
	Povečanje možnosti za praktično pomoč (prevoz, nakupovanje)		
	Posredovanje svojega znanja o kulturi, tradiciji, znanju		

Vir: Beth Johnson Foundation (2010,5); Kump in Jelenc Krašovec (2010, 46); Fried in drugi 2000 v Kump 2009, 234); MacCallum in drugi (2006, 132–134); Newman in Hatton-Yeo (2008, 33).

3.5 Tuje prakse MG učenja

Kot ugotavljata strokovnjakinji na tem področju (Kump in Jelenc Krašovec 2010, 51–52) je v tujini mnogo projektov z različnimi modeli MG učenja.

Organiziranost MG programov je različna po svetu. v Sloveniji se postopoma uvajajo v šolah, domovih za starejše ter MG centrih. V ZDA imajo to vlogo univerze ter Elderhostel, v Veliki Britaniji šole in ustanove za odrasle, na Nizozemskem jih izvajajo razne lokalne organizacije (Hlebec in drugi 2012, 110).

Večji projekti so: EAGLE (European Approaches to Inter-Generational Lifelong Learning)-MG učenje in učenje v poznejših letih, z novejšimi primeri v nekaterih evropskih državah (Kump in Jelenc Krašovec 2010, 51–52) (npr.: Orto in Condotta iz Italije, kjer so skupaj vrtnarili učenci šole ter dedki in babice (Eagle Project 2015a) in Tandem iz Nemčije, kjer gre za mentorstvo oz. vajeništvo brezposelnim mladim, s strani starejših (Eagle Project 2015b); Center za MG učenje na Univerzi Temple, ki je pionir takega učenja v ZDA; Center za MG prakso fundacije Beth Johnson v Veliki Britaniji, ki je povezan z Mednarodnim konzorcijem za MG programe, ter objavo člankov v strokovni reviji »The Journal of Intergenerational Relationships« (Kump in Jelenc Krašovec 2010, 51–52).

Pogosto programi zajemajo: MG učenje e-tehnologij (računalnik, telefon, družbeni mediji); športne aktivnosti, kot je ples, Zumba gold, modne revije in podobno; obujanje spominov starejših preko iger, ki so se jih igrali in jih nato igrajo skupaj z mladimi; različna umetnika ustvarjanja (izdelovanje makete, obeskov in podobno); kulturni dogodki, kot je deklamiranje pesmi, petje, delavnice na tematiko priprave hrane in podobno; MG diskusije o relevantni tematiki (kot je duševno zdravje, stereotipi, in podobno).

V nadaljevanju izpostavljam dva primera dobre prakse iz tujine, ki bi ju bilo mogoče izvesti tudi pri nas (kot neko nadgradnjo enkratnega dogodka, delavnice).

Na temo e-učenja (ki je sicer v Sloveniji pogosto) je zanimiv projekt Recycled Teenagers, (2013) na Irskem, kjer so najprej mlajši pomagali starejšim pri uporabi njihovih tehnologij (telefon - npr. kako nastaviti glasnejše zvonjenje, poslati e-pošto in podobno), nato pa so tudi mladi prinesli in pokazali »svojo« tehnologijo starejšim in kako jo uporabljajo (I-pade, tablice in podobno), pogovarjali so se tudi o družbenih omrežjih (Skype, Facebook itd). Na koncu so starejši spekli torto, katero so okrasili vsi skupaj (Beth Johnson Foundation 2012/2013). Gre

torej za večine in spretnosti, ki jih na eni strani pokažejo mladi (e-učenje o novih tehnologijah) družbenih omrežjih ter jih izmenjajo s starejšimi (priprav hrane- slaščice).

Drugi primer, projekt Stich In Time, je iz Irske, 2012. Starostni razpon, vključenih v medgeneracijske delavnice, je bil od 10 do 60 leta starosti, namenjen predvsem mladim in mladim mamam. Z njimi so želeli približati generaciji med seboj in jim nuditi podporo. To se izvajali preko umetniških delavnic, kjer so uporabili različne rabljene predmete iz »charity shops« z namenom približati umetnost ljudem ter ponovno uporabo. Pripravili so razstavo in obiskali so galerijo (Beth Johnson Foundation 2012). Gre torej za izmenjavo med dvema specifičnima skupinama (mladi ter mlade mamice) in s sporočilom trajnostne uporabe.

4 EMPIRIČNI DEL

Vodilno raziskovalno vprašanje v diplomskem delu je, kakšna je vloga in pomen medgeneracijskega učenja v skupnosti. Zanimalo me je, kaj (do)prinesejo izbrani medgeneracijski programi učenja starejšim, mladim in skupnosti. V nadaljevanju sem analizirala, udeležbo po številu in spolu, modele učenja v skupnosti in motive za udeležbo. Zanimalo me je, kaj si starejši ter mladi pri tem izmenjujejo, kakšne so med njima razlike v učenje in kakšen je odnos med starejšo in mlajšo generacijo ter širši pomen projekta zanje. Zanimalo me je tudi, s kakšnimi težavami in poudarki oz. dobrimi praksami so se projekti srečevali.

4.1 Metode zbiranja podatkov

Pri empiričnem delu naloge sem izbrala kvalitativno raziskovanje. Tako raziskovanje je v danem primeru bolj praktično, saj zajema manjše število intervjuvancev in odprta vprašanja. Izbrala sem šest projektov, torej šest intervjujev. Pri pridobivanju podatkov za analizo, sem uporabila metodo analize virov, pri čemer sem črpala dodatne informacije tudi iz knjig ter zloženk od samih projektov.

Projektov na temo »MG« je pri nas zelo veliko. Centri MG učenja so izvedli okoli 730 MG dogodkov (Seniorji.info 2014). Izvajalci MG programov so tako razna (medgeneracijska) društva, zavodi, medgeneracijski centri, Slovenska Filantropija, Univerza za tretje življenjsko obdobje, v sodelovanju z vrtci, šolami (osnovnimi, srednjimi), domovi za starejše in drugi. Nekega sistematičnega pregleda nad izvajanimi programi MG učenja ni, so pa na posameznih spletnih straneh objavljeni posamezni projekti, med katerimi so tudi nekateri programi MG učenja. Zasedila sem tudi precej podobnih projektov oz. programov MG učenja (v povezavi z

IKT tematiko). Eden izmed takih je npr.: »Stari starši in vnuki« (Kump in Krašovec (2010, 52)), kjer so dijaki gimnazije v Kopru učili seniorje uporabe interneta, elektronske pošte in e-storitev (Ljudska Univerza Koper 2014), podobna učenja starejših pa potekajo tudi vsakodnevno v MG centrih.

Izbrala sem šest projektov, ki se ukvarjajo z MGS, pri tem sem upoštevala naslednje kriterije:

- tematika MGS,
- osredotočenost na starejše,
- nacionalni projekti (dva v sodelovanju z Evropsko Unijo-ESS, Mladi v Akciji),
- sodelovanje kot prostovoljka (Simbioza),
- izpostavljeni kot primeri dobre prakse (poročilo Inštituta za socialno varnost (Narat in drugi 2012)), spletna stran Eu-skadi, Zveze upokojencev Slovenije ter zaključno poročilo Festivala za tretje življenjsko obdobje 2014 (Eu-skaldi 2014, Festival za tretje življenjsko obdobje 2014), sam Inštitut Antona Trstenjaka pa je pionir v medgeneracijski programih pri nas, ki deluje z mrežo programov za kakovostno starost (Hlebec in drugi 20012, 109–110), kot primer dobre prakse so tudi na strani Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (MDDSZ 2014), s katerim poleg Ministrstva za zdravje tudi sodelujejo na področju geriatrije in gerontologije.
- relativno novi (od leta 2000 do najnovejšega v tem letu - 2014),
- dlje časa trajajoči - od 5 dni do še v teku,
- aktualnost obravnave (staranje prebivalstva in ukvarjanje z MGS).

4.2 Kratka predstavitev projektov

1. Simbioza

Gre za projekt učenja e-veščin za starejše na principu MG sodelovanja. Intervju se nanaša na projekt Simbioza 2013, Zavod Ypsilon. Projekt je bil organiziran na tematiko IKT že prej (v letih 2011, 2012. Leta 2014 pa kot Simbioza giba. Njegovi cilji so »širjenje zavesti o MG sodelovanju in vseživljenjskem učenju ter spodbujanje prostovoljstva med mladimi« (Zavod Ypsilon 2014).

2. Od 0 do 100 - skupaj

Gre za izobraževalno ustvarjalne delavnice. Vsi udeleženci so bili v vlogi učitelja in učenca. Sodelovali so stanovalci treh domov za starejše občane v Ljubljani in učenci treh osnovnih šol iz Ljubljane. Skupaj so pripravljali obroke, vrtnarili, likovno ustvarjali, starejši so pripovedovali o času njihovega življenja - brez elektrike in podobno. Trajala je od marca 2013 do aprila 2014 s strani Društva Novita.

Cilji so krepitev zavedanja o pomenu medgeneracijskega sodelovanja, vključevanje socialno izključenih, priseljencev različnih kultur, detabuizacija starosti in spoznavanje lepot staranja, razvijanje lastnih ustvarjalnih sposobnosti in razvijanje občutka odgovornosti so sebe, skupine in skupnosti, primarno med mladimi, posledično pa na celotni lokalni skupnosti z aktivno participacijo, neformalnim izobraževanjem, s širitvijo evropske zavesti o enakih možnosti in brez diskriminacije posameznika ali katere koli skupine (Društva Novita 2014a).

3. Hiša sadeži družbe (medgeneracijski skupnostni centri)

Gre za MG centre (hiše), s katerimi so začeli v letu 2008 v Murski Soboti (še v Vipavi, Žalcu, Črnomlju). Projekt od leta 2008 izvaja Slovenska filantropija in vsi MG centri še delujejo.

Cilj je spodbujati MG sodelovanje, in sicer s povezavo osnovnih in srednjih šol z društvi upokojencev in drugimi prostovoljskimi organizacijami ter društvi, ki vključujejo starejše. Sodelujejo lahko osnovne in srednje šole, dijaški domovi, mladinske in študentske organizacije, vsa društva upokojencev in druge prostovoljske organizacije, ki vključujejo starejše. Pridružijo se lahko starši s spodbujanjem otrok k prostovoljskemu delu s starejšimi ter starejši, ki živijo doma, s povezovanjem z lokalnimi društvi upokojencev in drugi, ki želijo s prostovoljstvom soustvarjati boljšo družbo (Slovenska filantropija 2014).

4. Inštitut Antona Trstenjaka - projekt Socialna mreža MG programov za kakovostno staranje in solidarno sožitje generacij

Gre za sistem z več kot 25 različnih programov medgeneracijske socialne mreže za kakovostno staranje in solidarno sožitje generacij, ki so razvrščeni v štiri vsebinske sklope. Osnovni cilj je preprečevanje socialne izključenosti starejših in krepitev MGS. Delujejo od leta 2000 in še trajajo.

Vsebinski sklopi so: 1. Informiranje in ozaveščanje celotne skupnosti, menedžersko svetovanje njenemu vodstvu ter pomoč pri načrtovanju uvedbe te socialne mreže v

skupnosti ali ustanovi. 2. Tečaji praktičnega socialnega učenja za različne skupine ljudi in njihove potrebe na področju kakovostnega staranja in sožitja med generacijami. 3. Prostovoljski programi za medgeneracijsko osebno družabništvo, za ustanovitev in vodenje medgeneracijske skupine, za učenje, delo in za razvedrilo. 4. Krajevna samoorganizacija socialne mreže za kakovostno staranje in solidarno sožitje generacij (Inštitut Antona Trstenjaka 2014).

5. Z roko v roki

Gre za različne MG delavnice vrtcev, osnovnih šol, gimnazij in domov za starostnike iz koroške regije. To so npr.: peka peciva, ustvarjanje raznih likovni izdelkov, urejanje cvetličnega nasada, spoznavanje zelišč in priprava namazov, kiparjenje, obiskali so določene kraje, potopisna predavanja, obnovitveni tečaj nemškega jezika, potopisna predavanja, dramska igra ter drugi glasbeni, športni in kulturni dogodki, itd. Cilj programa je bil vzpostavitev in razširiti solidarnost in sožitje med generacijami v okviru aktivnega in kreativnega preživljanja prostega časa. Potekal je od leta 2009 do 2011, pod okriljem Ministrstva za šolstvo in šport ter Evropskim socialnim skladom. Projekt so oblikovali na Gimnaziji Slovenj Gradec (Eu- skladi 2014).

6. Medgeneracijski center »Hudinja« Celje – projekt Sistem za vzdrževanje kakovosti življenja

Gre za »Sistem«, ki se nanaša na MGS ter prostovoljstvo. Začel se je leta 2007 in je v trajanju. Izvajalec je v Mestna občina Celje in Medgeneracijski center Celje. Cilj je zaustavitev trenda upadanja kakovosti življenja občanov, zlasti najbolj ogroženih ciljnih skupin prebivalstva. To nameravajo doseči s sistemsko podprtostjo, z boljšo organiziranostjo in z angažiranjem lastnih potencialov. Gre za projekt, baziran na pilotski študiji (takrat prvi pri nas), ki izhaja iz pilotske študije, kjer se osredotočili na izgradnjo podsistemov.

Glavne točke so: organiziranje dejavnosti prostovoljstva, vzdrževanje preglednosti o pojavnostih prioritarnih potreb pomoči, uporabnikov pomoči in prostovoljcev, povezanost izobraževalnega procesa s potrebami življenja, koordiniranje delovanja med nevladnimi organizacijami ter njimi in vsemi nosilci odgovornosti za vzdrževanje kakovosti življenja ter drugimi nosilci, izobraževanje in osveščanje na področju prostovoljne dejavnosti, promocija prostovoljstva v MG sožitju, izvajanje dejavnosti

prostovoljstva, ohranjanje že doseženega in prenašanje dobrih praks – Sistema – v širše okolje (Špat in Rihtar 2010).

Enota opazovanja so bili izpostavljeni projekti, njihove vodje oz. referenčne osebe, ki dobro poznajo projekt.

Na začetku sem načrtovala, da bom vse intervjuje izvedla na isti način, to je osebno, vendar zaradi dostopnosti in praktičnosti, to ni bilo vedno izvedljivo (intervjuvanki sta bili v tujini in na porodniškem dopustu). Vsi pogovori so bili zaradi lažje obdelave podatkov posneti.

Z vsemi intervjuvanci vzpostavila prvi stik preko e-pošte, oz. Facebook pogovora (edino eno intervjuvanko sem poznala osebno od prej, saj sem sodelovala pri drugem projektu). Tiste, ki mi niso odgovorili, sem poklicala po telefonu, da smo se dogovorili za termin oz. način izvedbe intervjuja. Intervjuje sem torej izvedla na različne načine: osebno (*face-to-face*), preko elektronske pošte, preko Facebook pogovora ter preko telefonskega pogovora. Če sem ocenila, da je potrebno še kaj dodatno vprašati oz. so bile nejasnosti v samem zapisu intervjujev in podobno, sem vzpostavila ponoven stik z njimi.

Polstrukturirani intervju je obsegal naslednji nabor vprašanj, ki sem jih razvrstila v štiri sklope:

- podatki o udeležencih (število in spol, motivi za sodelovanje),
- modeli učenja v skupnosti, pomen MG učenja,
- relacija mlajši – starejši (kaj si lahko izmenjata, razlike v učenju, odnos med njima),
- težave, izzivi, poudarki oz. dobre prakse.

Na terenu sem se v uvodnem delu predstavila, zagotovila anonimnost ter predstavila namen uporabe podatkov. Vse pogovore sem snemala. Imena omenjenih oseb/podjetij iz intervjujev sem v samem prepisu prikriala. Pri intervjuvanju sem morala paziti, da nisem bila subjektivna, pozorna sem morala biti na mojo trenutno vlogo, tj. vlogo raziskovalke (ne prostovoljke, ki ima izkušnjo iz delavnice), in dovolj empatična, da sem se lahko povezala z intervjuvanci. Pri samih zapisih intervjujev pa sem morala biti vztrajna, saj so bili nekateri precej dolgi.

Prvi intervju (Hiše sadeži družbe) sem izvedla na sedežu Slovenske Filantropije 12. februarja 2015 v Ljubljani in je trajal eno uro. Pogovor je potekal gladko, le z nekaj vmesnimi motnjami, ko so mimo hodili ostali in govorili ter s tem povzročali šume. Drugi intervju (Od

0 do 10 - skupaj) je bil izveden preko družabnega omrežja Facebook (Facebook pogovora), kamor sem intervjuvanki poslala vprašanja, nanje pa mi je odgovorila 31. januarja 2015. Kasneje sem ji še dvakrat poslala dodatno obrazložitev oz. vprašanja. Za tak način sem se odločila, ker intervjuvanko poznam in sem lahko vzpostavila neposreden stik. Tretji intervju (projekt Z roko v roki) je bil opravljen preko elektronske pošte in delno preko telefonskega pogovora. Za nekaj pojasnitev pri samem zapisu sem jo kasneje kontaktirala še preko elektronske pošte. Pridobivanje podatkov je trajalo približno en mesec. Četrty intervju sem opravila na sedežu Simbioze v Ljubljani. Potekal je 26. februarja 2015 in je trajal približno 50 minut. Sogovornica je na vprašanja odgovarjala zelo fokusirano, jasno in tekoče. Peti intervju je bil izveden v Celju na sedežu MG centra Celje. Izvedla sem ga 2. marca 2015, trajal pa je 2 uri in 40 minut. Šlo je za dolg intervju, z veliko primerov iz prakse in dodatnih informacij. Šesti intervju je bil izveden 20. marca 2015 v Ljubljani na sedežu Inštituta Antona Trstenjaka in je trajal eno uro.

Same analize sem se lotila tako, da sem večkrat prebrala intervjuje, nato pa z odprtim kodiranjem identificirala ponavljajoče pojme oz. besedne zveze in oblikovala kategorije oz. vprašanja (Tabela 4.2). Pri tem sem si pomagala s knjigo Blaža Meseca Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu (1998).

4.3 Primer odprtega kodiranja

Spodnja tabela (Tabela 4.1) je prikaz kvalitativne analize zbiranja podatkov (odprto kodiranje), ki sem jih pridobila z intervjuji. Vsakemu citatu sem pripisala ustrezen pojem (npr. druženje, dožemanje otrok ob druženje, emocije, samouresničitev, prostovoljstvo), nato sem jih združevala v kategorije (npr. motiv za sodelovanje).

Tabela 4.1: Primer odprtega kodiranja

ŠT. POSTAVKA	CITAT	POJEM
1.	»Kar ena tretjina jih je znala uporabljati računalnik in so se prijaviili zaradi tega, ker jim je bilo fajn, da spoznajo nekoga drugega. Torej, tudi če so že znali, zato da so mogoče spoznali svojega soseda za računalnikom. Predvsem druženje, predvsem ta aspekt« (Intervju št. 4)	DRUŽENJE ↓ MOTIV ZA SODELOVANJE
2.	»/.../ otroci mi prinesejo veselje, kar mi mi stori, ko jih gledam in poslušam. Včasih mi kar solze pridejo na oči od veselja, ko smo skupaj« (stanovalka doma upokojencev, Društvo Novita 2014a, 24).	DOJEMANJE OTROK OB DRUŽENJU ↓ EMOCIJE ↓ MOTIV ZA SODELOVANJE
3.	»Pri ekonomistih in drugih upokojencih ter intelektualcih je pa tako, da so celo svoje življenje delali suhoparno delo. In potem pridejo v želji, da se uravnovesijo, da tudi to humanitarno noto, ki jo imajo v sebi, izživijo« (Intervju št. 6).	SAMOURESNIČTEV ↓ PROSTOVOLJSTVO ↓ MOTIV ZA SODELOVANJE

4.4 Predstavitev rezultatov

V nadaljevanju predstavljam ugotovitve raziskovalnega dela. Na začetku predstavljam (številске) podatke po udeležencih ter razmerje po spolu, temu sledi vloga udeležencev v projektu (modeli učenja v skupnosti), motivi (starejših) udeležencev za sodelovanje, izmenjava med starejšimi in mlajšimi, razlike v učenju, sledijo ugotovitve, kakšen je danes odnos med generacijama (kako se dojemata) ter nazadnje, kakšen je pomen projekta (dejanske spremembe pri posameznikih ter skupnosti).

Rezultati so predstavljeni tako, da sem najprej opisala identificirani pojem oz. kategorijo, nato sem jih ponazorila s citatom ter z ugotovitvami iz teoretičnega dela.

4.4.1 Število ter spol udeležencev

V spodnji tabeli (Tabela 4.2) so predstavljeni rezultati analize, ki prikazujejo število udeležencev in spolno sestavo posameznega projekta. Tabeli sledi še razlaga.

Tabela 4.2: Število in spol udeležencev

PROJEKT/ INTERVJU	ŠT. UDELEŽENCEV	SPOL
Hiše sadeži družbe (2014) (ŠT. 1)	6.108 in 1.512 delavnic v vseh Hišah	Prevladujejo ženske (81,2%)
Od nič do 100 (2014) (ŠT. 2)	1136 od tega 467 starejših, 669 otrok	Večina žensk (starejših)
Z roko v roki (2009-2011) (ŠT. 3)	Ni točnega podatka	Ni podatka
Simbioza (2013) (ŠT. 4)	4926 in 3606 prostovoljcev	Večina žensk (65 %), med prostovoljci približno enako razmerje (M:Ž=48:52)
Sistem za vzdrževanje kakovosti življenja (Mgc Hudinja Celje) (ŠT. 5)	Ni podatka - sistem	Ni podatka
Socialna mreža medgeneracijskih programov za kakovostno staranje in solidarno sožitje generacij (Inštitut Antona Trstenjaka) (ŠT. 6)	Ni podatka- sistem	Pri starejših prevladujejo ženske, med mlajšimi prostovoljci pa moški

Iz zgornje tabele je razvidno, da gre za šest različnih projektov, zato je potrebno gledati širšo sliko ter umestitev projekta. Največ udeležencev je zabeleženih pri projektu Hiše sadeži družbe (kar je tudi pričakovano, saj gre za več fizičnih hiš (4 Hiše) ter tudi za ponoven obisk). Glede udeležencev/prostovoljcev po spolu prevladujejo ženske, glede učenja IKT pa prevladujejo mlajši moški prostovoljci (Simbioza ter pri Inštitutu A.T.- družabništvo ob računalništvu). Nekaterih podatkov ne beležijo pri projektih Z roko v roki, Inštituta A.T. ter

Medgeneracijski center Celje - pri zadnjih dve gre za sistemsko ureditev, ki ni časovno omenjena.

4.4.2 Vloga udeležencev v projektu (modeli učenja v skupnosti)

Vsem šestim projektom je skupno, da se vloge starejših prepletajo, da so tako v vlogi učečega se, mentorja oz. učitelja in v vzajemnem nerazdružljivem odnosu z mladimi udeleženci.

1. Model, kjer mlajši učijo starejše.

- Najbližje temu je v celoti projekt, kjer so mlajši učili starejše osnove računalništva (Intervju št. 4) in delavnice družabništva ob računalništvu (Intervju št. 6) ter podobne delavnice na tematiko e-učenja v medgeneracijskem centru (Intervju št. 1). Tu so res mlajši *iz katedra* predavali starejšim uporabnikom in so jih učiti e-veščin.

Omenjen model je v največji meri zastopan pri različnih oblikah IKT učenja, ki ga starejšim posredujejo mlajši. To je pogosto praksa tudi drugje (Kump 2009, 236).

2. Model, kjer so starejši mlajšemu v vlogi mentorja (ni v celotni zastopan noben projekt).

- Delavnica Življenje v preteklosti, kjer so starejši mladim pripovedovali oz. odgovarjali na vprašanja o njihovem življenju (Čerče 2010, 37–39).
- Delavnica Rožice iz gline, kjer so starejši vodili postopek izdelave izdelka iz gline (Društvo Novita. 2014a., 28).
- Program Neformalnega oskrbovalca na domu, kjer poteka izmenjava znanj tudi med svojo generacijo. Otroci ali bližnji sorodniki starejše oskrbovane osebe posredujejo to znanje naprej v svojem okolju (Intervju št. 6).

V delavnicah (oz. projektih) ne prevladuje model, ko starejši prevzamejo vlogo učitelja, kot je to v pogosto v praksi, kar omenja avtorica Kump (2009, 236).

3. Vzajemen model (viden pri vseh šestih projektih, tipičen pa je za naslednje delavnice).

- Primer delavnice Hrana-nekoč in danes, kjer so se pogovarjali o hrani, ki jo jedo danes mladi, in ki so jo jedli v njihovem času starostniki (Od O do 100 - skupaj 2014, 31).

- Delavnice Olimpijada starih iger, kjer so se vsi igrali iger iz mladosti starostnikov (Čerče 2010, 90)
- Projekt Sosedske povezanosti, kjer so stanovalci skupaj praznovali obletnice rojstev, imeli čajanke, urejali okolico bloka, barvali so pročelje hiše, posadili drevo in podobno (Intervju št. 5).

V odnosu dajanja in sprejemanja, kjer imajo od tega vsi korist, so bili mladi ter starejši na delavnicah Hrana- nekoč in danes, Olimpijada starih iger, Sosedska povezanost. Tako sodelovanje ter prepletanje različnih vlog, pa ima tudi najbolj neposredno korist na skupnost, kot opozarja tudi Kump (2009, 236).

4.4.3 Motivi (starejših) udeležencev za sodelovanje

Nadalje sem analizirala motive (starejših) udeležencev za sodelovanje. Ti so pregledno prikazani v spodnji tabeli (Tabela 4.3). Motivi se nanašajo na druženje ter željo po novem znanju, prostovoljstvo ter emocije.

Tabela 4.3: Motivi (starejših) udeležencev za sodelovanje

MOTIVI (STAREJŠIH) UDELEŽENCEV ZA SODELOVANJE	
DRUŽENJE IN ŽELJA PO NOVEM ZNANJU	PROSTOVOLJSTVO
	EMOCIJE

Druženje in želja po novem znanju sta najbolj izrazita motiva starejših pri odločanju za sodelovanje v programih medgeneracijskega učenja. *»Kar ena tretjina jih je znala uporabljati računalnik in so se prijaviли zaradi tega, ker jim je bilo fajn, da spoznajo nekoga drugega. Torej, tudi če so že znali, zato da so mogoče spoznali svojega soseda za računalnikom. Predvsem druženje, predvsem ta aspekt«* (Intervju št. 4).

Udeleženci v programu so si močno želeli biti aktivni: želijo si druženja, učenja se novih znanj in spretnosti, različnih dejavnosti. Ta želja po družbeni aktivnosti in učenju novih znanj, lahko pomembno vpliva predvsem na zmanjševanje občutka osamljenosti ter odtujenosti (kot enega od pozitivnih namenov skupnostnega izobraževanja po Thompson 2002, 10–11).

Pomembna sta tudi **dejavnika emocij (sreča, nova energija, pozitivno vzdušje, zadovoljstvo) ter prostovoljstvo** (želja pomagati, sočutje do ljudi v stiski, samouresničitev), o čemer govorita spodnja citata (od stanovalke doma upokojencev ter iz Intervjuja št. 6)

»/.../ otroci mi prinesejo veselje, kar mi se mi stori, ko jih gledam in poslušam. Včasih mi kar solze pridejo na oči od veselja, ko smo skupaj./.../« (stanovalka doma upokojencev, Društvo Novita 2014a, 24).

»Pri ekonomistih in drugih upokojencih ter intelektualcih je pa tako, da so celo svoje življenje delali suhoparno delo. In potem pridejo v želji, da se uravnovesijo, da tudi to humanitarno noto, ki jo imajo v sebi, izživijo« (Intervju št. 6).

Mladi in starejši se odločajo za take dejavnost, ker se pri tem dobro počutijo ter so solidarni, si želijo pomagati nekomu drugemu, *ne da bi za to kaj dobili. Motivi so v neposredni povezavi s pozitivnimi občutki, ki jih posamezniki doživljajo in so vidni bodi takoj (jok, veselje in podobno), bodisi na daljši rok (večanje solidarnosti, nova znanja in podobno). Vse te namene omenja tudi avtorica Thompson 2002, 10–11.*

4.4.4 Izmenjava med starejši in mladimi

Zanimalo me je, kaj lahko ena generacija ponudi drugi in obratno. Pri vseh šestih projektih se pojavljajo podobni opisi, precej značilnosti je zajeto v spodnjem komentarju (Intervju št. 2).

Mladi ponudijo starejšim značilnosti, ki jih pripisujemo v druženju z mladimi, to je energijo, nova znanja (predvsem IKT), navihanost, spretnost, voljo do življenja, motivacijo ter potrpežljivost pri učenju (predvsem pri učenju IKT). Starejši pa mladim značilnosti, ki jih v druženju pripisujemo starejšim: modrost, tradicionalna znanja, izkušnje, potrpežljivost, vztrajnost, hvaležnost, srčnost, umerjenost, spokojnost. *»Mladi ponudijo starejšim energijo, navihanost, spretnost, hitrost, voljo do življenja, starejši pa mladim izkušnje, modrost, potrpežljivost, vztrajnost« (Intervju št. 2).*

Podobno ugotavljajo tudi drugi avtorji, da gre med generacijama pogosto za izmenjavo življenjskih izkušenj, modrosti, pomoči, vodenja ter mladostne energije (Mlinar (2009, 6), Ramovš (2013), Društvo Novita (2014 a, 2014b).

4.4.5 Razlike v učenju

V nadaljevanju sem predstavila, kaj je potrebno upoštevati pri izvedbi MG programov in splošne značilnosti pri učenju starejših, nato sem predstavila prednosti in slabosti učenja ene in druge generacije (Tabela 4.4), ki sem jih ilustrirala s citati iz intervjujev.

Tabela 4.4: Razlike v učenju starejši-mlajši (prednosti in slabosti)

PREDNOSTI (+)	STAREJŠI	MLAJŠI
	ŽIVLJENSKE IZKUŠNJE	NOVEJŠA ZNANJA, VEŠČINE (IKT)
SAMOCENA ZNANJA (bolj realna)	BREZ FIZIČNIH OMEJITEV	
BOLJ POTRPEŽLJIVI (pri poslušanju navodil in vodenju za dejavnost)	BOLJ SAMOSTOJNI, HITREJŠI IN UČLJIVI	
SLABOSTI (-)	FIZIČNE OMEJITVE (tresočna roka, slabši sluh, itd.)	MANJ POTRPEŽLJIVI (pri poslušanju navodil in vodenju za dejavnost)
	VEČ PONOVIČEV (razlage, vaje)	

Naj izpostavim, da pri razlikah v učenju ni univerzalnih razlik. O univerzalnih razlikah, ki bi veljale za vse predstavnike mlajše in starejše generacije, ne moremo govoriti, torej ne smemo posploševati, kar je bilo večkrat omenjeno. »Veliko je odvisno od vsakega posameznika, še enkrat poudarjam, naši starostniki so bili večinoma vsi starejši od 80 let in so imeli pridružene številne težave in bolezni. To vse vpliva na sposobnost sprejemanja/razumevanja in pomnjenja novih tematik/znanj. Zato na to vprašanje ne morem odgovoriti generalno« (Intervju št. 2). »Če čisto korektno rečem, da znotraj tega projekta ne morem odgovoriti na to vprašanje, ker bi lahko prišlo do napačnega posploševanja« (Intervju št. 3).

Poleg tega je pomembna tudi vloga izvajalcev MG aktivnosti (poleg prostovoljcev), ki morajo biti strokovno usposobljeni (poznavanje populacije, s katero delajo) za delo z različnimi generacijami. Pri tem je pomemben tudi odkrit pogovor o značilnosti ene in druge generacije, da se npr. otroke pred obiskom v dom pripravi na srečanje s starejšimi osebami s fizičnimi omejitvami, kot izpostavlja Tadeja Kranjc (2015) iz Društva Novita.

Največja in bistvena razlika je v podajanju znanja s strani izvajalcev. Ko je potrebno tako starostno različni skupini predati neko znanje je izrednega pomena, da je izvajalec primerno pripravljen in usposobljen istočasno razlagati otrokom in starostnikom. Zato mora izvajalec dobro poznati razlike in vplive na možnosti/sposobnosti učenja, dojetanja, pomnjenja v določeni starosti, upoštevajoč ostale dejavnike (bolezen, slabši sluh, motivacija, koncentracija, jezik (Intervju št. 2).

Izpostavljen je bil tudi pristop k učenju starejših: učenje kot igra, večje zanimanje za aktivnost, ki jih obvladajo »Res pa je, da za tisto kar so še sposobni in vedoželjni, kažejo večje zanimanje, ker se verjetno tudi zavedajo, da marsičesa ne morejo. In zato se bolj posvetijo tistemu kar zmorejo« (Intervju št. 3) ter pomembnost potrpežljivosti pri učenju, razlagi starejših (Intervju št. 4), posebno pri IKT tematiki.

Nikoli ne smemo odvzeti moči samemu starejšemu, da tega on ne bi zmoget. Ne smemo mu dajati te vrednosti, ampak ga moramo pri samem delu motivirati, ker ima v glavi vprašanja, kot so: zakaj se sploh učim, kaj če ne bom zmoget... in ga motiviramo, da naj kar poskusi, naj kar pogumno z miško poskusi, pa tudi če mora trikrat ali pa štirikrat ali pa petkrat poskusiti. Samo da mu ne vzameš miške in ti narediš. Obvezna je razlaga, ko ti nekaj delaš (Intervju št. 4).

PREDNOSTI

Mladi posedujejo novejša znanja, večšine IKT, starejši pa življenjske izkušnje (Intervju št. 4, 6, 5).

Mladi starejšim pokažejo smelost v pristopih delovanja, inovativnost pristopov, sodobnost znanja, ki je danes aktualno, predvsem komunikacijske poti. Mislim, ta posedovanja, da so na tekočem, kako vse se življenje razvija, kakšne novosti se dogajajo v življenju. /.../ Poleg vseh teh znanj lahko starejši mladim pokažejo, kako se živi življenje, ker v izobraževalnem procesu dobijo vse sorte znanj, kako je treba delati itd., kako je potrebno živeti to življenje, teh izkušenj pa mladi nimajo. In so zelo nepripravljeni na življenje in se potem na trdih izkušnjah učijo. Tudi glede tega je vzdrževanje medgeneracijskega povezovanje sila pomembno za življenje (Intervju št. 5).

Če rečeva v enem stavku, so to gotovo življenjske izkušnje. Starejši pravijo, saj to dobite vsepovsod, mlajši pa nosijo sveže aktualno znanje. Tako da je tu ogromno možnosti na drugi strani pa tudi ogromno ovir, ki jih prejšnja kulturna obdobja niso poznala zaradi propada (Intervju št. 6).

Starejši so bolj potrpežljivi pri poslušanju in vodenju za delavnosti. *»Naša opažanja so bila, da so bili starostniki zelo zainteresirani, voljni poslušanja in vodenja v primerjavi z mladimi. Starejši so počakali, da smo razložili, se dogovorili, kako bomo delali, kdo bo s kom v skupini, kaj je namen delavnice itd. Tukaj so dementne osebe izvzete iz opisa« (Intervju št. 2).*

Mladi so bolj samostojni, hitreje učljivi, hitrejši in brez fizičnih omejitev. *»Mladi so predvsem hitreje dojemljivi, bolj samostojni pri sami uporabi računalnika in ni jih potrebno kazati teh znakov« (Intervju št. 4).*

SLABOSTI

Starejši imajo pogosto fizične omejitve (tresoča roka, slabši sluh ...) in potrebujejo več ponovitev, razlage in vaj.

Pogosto se jim tresejo roke, največji izziv je bil pri uporabi miške. Veliko izzivov je bilo pri vidu. Kar se pojavlja na spletu je premajhno ... človek težko »stisne« križec, če se mu trese roka. Predvsem taki izzivi. Torej fizične lastnosti na eni strani, na drugi strani tudi to, da je treba večkrat ponavljati, da je fajn, da ima sam uporabnik to zapisano, da si tudi on lahko piše in pa seveda večkratno ponavljanje. To je definitivno (Intervju št. 4).

Dojemanje lastnega znanja (samoocena znanja) je bolj realna pri starejših kot mladih.

Všeč mi je, da - starejši dobro ocenijo svoje znanje, koliko so večči, koliko niso... medtem ko mladi ne. Mladi menijo, da obvladajo Exel, čeprav ga ne, in preidejo kar na najbolj napredno Exel uporabo, v bistvu so pa za osnovno. Mladi včasih precenijo svoje znanje in niso realni, ne zanjo torej ocenit svojega znanja. Starejši pa jasno pove, da tega ne zna in se sam oceni, ali je res čisto osnovni začetnik ali že malo zna. Starejši zanjo to dobro ocenit, kar nam mladim kar manjka, ta večšina (Intervju št. 4).

Mlajši so manj potrpežljivi pri poslušanju in vodenju za delavnost. *»Otroci na drugi strani, bi želeli takoj začeti nekaj delati, grabiti po materialu kdo si bo več prisvojil in preslišali bistvo*

navodil. Ko smo jih v tem primeru povprašali – kakšna so navodila, kaj morajo delati in s kom so v skupini, smo po navadi dobili smeh in skomiganje z rameni itd. (Intervju št. 2).

4.4.6 Odnos med generacijama

V tem delu ugotavljam, kako ena generacija vidi oz. dojema drugo. Značilnosti so prikazane v spodnji tabeli (Tabela 4.5). Pri tem primerjam združene kategorije (**1. zelo pozitivno, 2. strah pred, 3. predsodki in stereotipi, 4. enak vrednosti sistem**) na strani starejših ter mlajših.

Tabela 4.5: Dojemanje med generacijama (starejši mlajše in obratno)

<i>STAREJŠI</i>		<i>MLADI</i>
Sprejeli vlogo učenca	1. ZELO POZITIVNO	Naklonjenost do starejših nasploh
Naklonjenost do mladih nasploh		
Neformalni način učenja		Neformalni način učenja
Sprejemanjem (nove) vloge	2. STRAH PRED	Poučevanjem starejših
Tehnologijo		Prvega stika, komunikacije ter pričakovanj starejših
Pred delavnicami o mladih (oblačila, glasba, uhani ...)	3. PREDSDOKI IN STEREOTIPI	Pred delavnicami izrazito negativno dojemanje starosti (bolezen, tresenje rok, izguba spomina ...)
4. VSI ENAK VREDNOSTNI SISTEM		

Ugotovljene rezultate sem kategorizirala v naslednje kategorije, ki sem jih razbrala iz analize intervjujev:

1. Zelo pozitivno (odziv na vlogo, naklonjenost, neformalni način podajanja znanja);
2. Strah pred (sprejemanjem (nove) vloge, tehnologijo, poučevanjem starejših, prvega stika, komunikacije ter pričakovan starejših);
3. Predsodki in stereotipi (pred delavnicami);
4. Vsi enak vrednostni sistem.

Te kategorije predstavim tako na strani starejših in mladih.

1. ZELO POZITIVNO

A. Sprejem vloge, pozitivna naklonjenost ter neformalni način podajanja znanja

Ugotovila sem, da starejši udeleženci torej dobro sprejemajo **vlogo učenca** (radi se vrnejo v čas nazaj in so pogosto zelo radovedni in željni novega znanja (predvsem IKT)). Prav tako **so radi v družbi otrok, na splošno so mladim zelo naklonjeni, jih sprejemajo**, želeli so celo dodatno domačo nalogo in bili so tako motivirani, da niso želeli imeti odmora. *»Zanimivo je, da so pri tečaju nemščine (ker so bili zelo navdušeni), prosili za dodatno domačo nalogo, niso želeli imeti odmora in srečanje je običajno trajalo dlje od načrtovane ene polne ure (smeh). Torej so bili zelo »vzorni in pridni« učenci«* (Intervju št. 3).

Starejši imajo večjo željo po delu z mladimi (na IKT delavnicah). *»Vendar so starejši veliko raje delali z mladimi, kar so zelo pozitivno sprejeli«* (Intervju št. 4). *»Starejšim so mladi sigurno nesporne avtoritete na področju IKT-ja. Tukaj starejši nimajo težav, lahko so sicer malo sitni, ker se morajo naučiti. Večina pa je hvaležna, da jim mladi ljudje pri tem pomagajo. Tukaj nismo imeli zadržkov«* (Intervju št. 1).

Prav tako pa je v komentarjih vidna naklonjenosti starejših do mladih (npr. kako si v domu starejših občanov ne znajo več predstavljati življenja brez mladih prostovoljk).

Morem povedati, da je bilo presenečenje v pozitivnem smislu veliko večje, od tistega, kar sem sploh pričakovala. Da ni bilo niti ene negativne ... /.../ želela sem, da mi direktorica doma upokojencev po elektronski pošti napiše odziv, pa je poklicala po telefonu in rekla: » Gospa, a sem jaz vas dobila?« Sem rekla, da ja

in je rekla, da se ji je zdelo premalo, da bi se kar po elektronski pošti zahvalila, da mi mora povedati, da nam čestita, da smo šli v takšen projekt in da v Celju razmišljamo o potrebah v Zgornji Savinjski. Potem sta tu še dve dijakinji, ki sta v njihov dom prinesli toliko življenja. Je rekla, da se starejši sploh ne strinjajo s tem, da odhajata in ne zna si sploh več predstavljati, kako vzdrževati zadovoljstvo v enem domu brez življenja mladih (smeh)» (Intervju št. 5).

Prav tako starejši ter mladi dojemajo **neformalni način** (na katerem temeljijo izbrani projekt, in ki ni enak klasičnemu šolskemu sistemu) podajanja znanja zelo pozitivno (npr. večja sproščenost pri aktivnostih). *»To je uspešen projekt, ker mladi dejansko v tem uživajo, ker so aktivnosti naravnane tako, da jim je preprosto »fajn««* (Intervju št. 3).

Tako pa ugotavljajo tudi raziskave (Jarvis 2001, 58), da se starejši radi učijo od mlajših, jih spoznavajo in se tako se z veseljem udeležujejo medgeneracijskih programov učenja. Prav na to opozarja tudi raziskava Staranje v Sloveniji (2013), da imajo starejši veliko potrebo po dobrem razumevanju z mladimi ter da jim je bližje ta neformalni način učenja kot klasično izobraževanje, pred katerim imajo strah (Ramovš v Ramovš 2013, 81). In ravno take medgeneracijske vsebine so odlična priložnost in potencial za zadovoljitve teh potreb (na kar opozarja tudi Ramovš v Ramovš 2013, 81) in tudi zgornji rezultati kažejo, kako se dejansko to da doseči.

B. Pozitivna naklonjenost mladih do starejših

Tako je tudi na strani mladih - **starejšim so nasploh pozitivno naklonjeni**. *»Mlajši menijo, da znajo biti starejši zanimivi, da je v bistvu lepo preživeti čas z njimi in da so to prijazni, srčni ljudje, ki jih (starejši mlajše) imajo radi«* (Intervju št. 3).

2. STRAH PRED ...

A. Sprejemanjem IKT tehnologijo ter nove vloge

Pri starejši udeležencih je bilo zaznati **strah pred IKT tehnologijo** (uporabo računalnika) in kako bodo **sprejemali svoje (novo) vlogo**, torej ali bodo lahko v vlogi učenca. *»Ja, starejši so se bali predvsem te tehnologije, kaj če ne bom znal, kaj če ne bom sledil, zakaj bi se jaz tega sploh učil. Torej ta strah pred to tehnologijo. In to je bil ravno namen, torej pokazati starejšim, da tehnologija ni bav bav, da ni noben strah, in da nam lahko pri vsakdanjem*

življenju veliko pomaga» (Intervju št. 4). »/.../ in jih je potem strah, ali se jim bodo znali približati, ali bodo sposobni bit dobri učenci /.../ (Intervju št. 6).

B. Poučevanjem starejših, prvega stika, komunikacije ter pričakovanj starejših

Mlajše pa je bilo na drugi strani strah, ali bodo **zmogli poučevati starejše**. Mlajši so imeli zadržke **predvsem na začetku, ali bodo zmogli predajati naprej vsebine (IKT)**. Strah jih je bilo **tudi prvega stika, pričakovanj starejših ter komunikacije**. Komentarji so se nanašali na pričakovan spoštljiv odnos mladih do starejših, zadržanost mladih. *»In starejši pogosto pričakujejo nek apriorni spoštljiv odnos s strani mladih, mladi so zadržani, mogoče nimajo tega tako razvitega, ali pa ne pokažejo na tak način« (Intervju št. 1).*

Strah jih je pred poučevanjem starejših (tudi v Intervju št. 4), ob hkratnemu velikemu interesu mladih za poučevanje. *»Ja, ravno pri učenju računalništva je mlade strah, če bodo znali starejšim podati svoje znanja, ko jih sprašujejo. Strašno so zainteresirani, na drugi strani pa jih je dostikrat strah tega, ali bodo kos nalogi« (Intervju št. 6).*

Strah jih je pred (prvim) stikom, komunikacijo s starejšo generacijo, z zgrajenimi tipičnimi predsodki o starejših. *»Medtem ko je mlade strah predvsem stika s starejšimi, saj smo v današnjih časih čisto izgubili to vrednoto medgeneracijskega povezovanja in sodelovanja. Njih je bilo predvsem to strah, kako se bodo odzivali, kako jih bodo učili. Predvsem predsodki o starejši generaciji. To se je pri mladih zelo pokazalo« (Intervju št. 4).*

3. PREDSDOKI IN STEREOTIPI

A. Pri starejših

Pri starejših udeležencih je bilo pred začetkom delavnic opaziti negativno naklonjenost o zunanosti mladih glede oblačil, glasbe, uhanov in podobno. *»Nekateri starejši še vedno ne sprejemajo mladih. Imajo predsodke o oblačilih, glasbi, uhanih... Tega je veliko« (Intervju št. 1).*

B. Pri mladih

Pred začetkom delavnic je bilo pri mladih izrazito negativno dojemanje starosti in zavračanje stika z njimi. Gre za razne stereotipe ter predsodke o starejših, to je tresenje rok, bolezn, izguba spomina, sluha itd. *»Pred tem in pred pričetkom projekta so otroci na to vprašanje odgovarjali zelo negativno. Starost so povezovali z boleznijo, smrtjo, »penzijo«, tresenjem rok, izgubo spomina, vida, sluha ...« (Intervju št. 2).*

Prav tako pa je iz komentarjev vidno, da je mladim druženje s starejšimi odveč ter da se temu izogibajo in jih je strah druženja. *»Hkrati pa ogromno mladih noče imeti opravka s starejšimi, zato ker jim doma težijo. Ni jim v interesu priti v Hišo, kjer jim spet starejši težijo«* (Intervju št. 1). *»Se mi pa zdi, da se mlajši vedno bolj umikajo starejšim, vedno bolj v svoj imaginarni svet. Kot da se jih to ne tiče, v bistvu pa je strah veliko bolj prisoten«* (Intervju št. 6).

4. ENAK VREDNOSTNI SISTEM

Pri delavnicah pa se je izkazalo, da imajo tako mladi kot starejši enake vrednote (npr.: obe generaciji enako cenita prijateljstvo), do razhajanj med generacijama pa prihaja pri interpretaciji. *»Preko teh delavnic smo ugotovili, da imajo vsi enak vrednostni sistem ne glede na to, iz katere generacije prihajajo. Prijateljstvo cenijo tako mladi kot starejši. Se pravi, te vrednote niso bistveno drugačne, kot so bile včasih. Problem pa je, kako jih razumejo oz. interpretirajo. Npr. primer zapleta iz kuharske delavnice, ki je bil povod, da smo začeli s temi delavnicam«* (Intervju št. 1).

Analiza takih programov govori o tem, da medgeneracijski programi učenja ustvarjajo mnoge priložnosti, kjer se dve generaciji družita, in se s tem krepi njihova socialnost, izpostavljeni sta različnosti, zmanjšujejo se stereotipi ter ovire pri razumevanju drugih in podobno (MacCallum in drugi 2006, 132–134).

4.4.7 Pomen projekta

Zanimalo me je, kako je vključenost v projekt vplivala na posameznika in na skupnost in kakšne so bile spremembe v vedenju, počutju in znanju. V Tabeli 4.6 je prikazana struktura vključenih v projekt, v Tabeli 4.7 je prikazan pomen projekta v skupnosti, pomen projekta na ravni posameznika pa je razviden iz Tabele 4.8. Spremembe v vedenju, počutju in znanju pa so predstavljene v citatih.

Tabela 4.6: Strukturni prikaz pomena projekta

POMEN PROJKETA - PREDNOSTI		
SKUPNOST	POSAMEZNIKI	
	STAREJŠI	MLAJŠI

Tabela 4.7: Pomen projekta za skupnost

SKUPNOST
1. Povezovanje v skupnosti
2. Nova poznanstva in ustvarjanje prijateljskih vezi
3. Zmanjševanje stereotipov in predsodkov
4. Ponovna vključitev v skupnost
5. Promocija prostovoljstva
6. Skrb za okolico

Tabela 4.8: Pomen projekta (na ravni starejših in mlajših)

STAREJŠI	MLAJŠI
Novo znanje	
Druženje in aktivno preživljanje prostega časa	
Urjenje v veščinah in spretnostih	
Občutek koristnosti, lastne vrednosti in osmišljanja življenja	
Višanje samozavesti	
Izboljšanje v zdravju, počutju	
Veselje in zadovoljstvo	
Zmanjševanje osamljenosti	Občutek samopotrditve
Povrnitev volje in trenuten odmik od <i>realnih težav</i>	Večja strpnost pri odzivanju
»Problematični otroci« največji napredek	

Kot je razvidno iz zgornjih tabel je videti mnoge prednosti tako za skupnost, starejše in mlajše udeležence programov.

NA RAVNI SKUPNOSTI

Posamezniki so se začeli ponovno vključevati v skupnost in se povezovati med seboj. Pri tem so ustvarili nova poznanstva in ustvarjali prijateljske vezi. Ob tem je potekala promocija prostovoljstva ter skrbi za okolico, hkrati so se zmanjševali stereotipi in predsodki ene generacije do druge. Do podobnih ugotovitve so prišli tudi drugi raziskovalci (več v nadaljevanju), le da ti niso izpostavili kategorije ponovne vključitve v skupnost.

- 1. Povezovanje v skupnosti** (krepitev socialnosti, krepitev socialnih omrežji z vključevanjem v širšo skupnost).

Povezovanje se je pokazalo pri različnih dejavnosti in priložnostih, kot so Pool experience (doživetje na bazenu), urejanje okolice, čajanke, praznovanja in podobno (Intervju št. 5). O

krepitevi socialnih vezi v skupnosti, ki nastajajo ob takih priložnostih, in oblikovanju novih družbenih omrežij pa govorijo tudi avtorji MacCallum in drugi (2006, 134) in avtorica, ki pravi, da je to priložnost za zблиževanje ljudi, v pogosto razdeljenih skupnostih (Thompson 2002, 10–11) Signifikanten je spodnji citat, ki pravi, da so se prebivalci istega bloka res šele začutili povezane, ko so začeli delati skupaj - urejati okolico bloka.

Rekla je, da je začutila, da so povezani, šele takrat, ko so začeli urejati okolje bloka. Rekli so, da se sedaj pripravljajo na dogodek, da bojo pokazali, kaj so v bloku napravili. In ko so začeli urejati zelenico, ko so zasadili bor v znak tega drugačnega načina soseske povezanosti, ko so začeli barvati pročelje hiše, šele potem ... To se je zopet potrdilo, delo in vzgoja gresta z roko v roki, brez tega ni nič (Intervju št .5).

Prav tako se ob takih priložnostih **poveže celotna širša skupnost** - od šole, doma starejših občanov do lokalnih medijev.

Zagotovo se je v lokalno okolje povezal več različnih organizacij. Npr. Ribnica - osnovna šola je organizirala in se potem povezala z domom starejših občanov, in to so prišli posnet lokalni mediji. Torej nekakšno lokalno povezovanje. Torej, da se povezujejo, da tudi ljudje spoznavajo, kaj je v njihovem lokalnem okolju (Intervju št. 4).

Naslednji citat opozarja na **veliko željo in potrebo ljudi po prostoru** za medgeneracijsko druženje. Lokalno prebivalstvo je s podpisi in prevzemi brezplačnega dežurstva podprlo vodenje medgeneracijskega centra.

Občina, katera nas financira, je leta 2010 rekla, da bo umaknila ta sredstva, ki jih je sicer prej namenjala za naš program. To je posledično pomenilo, da nismo imeli nobenega zaposlenega človeka, posledično pa tudi, da Hiša ne more biti odprta ves dan. V parih urah smo v znak podpore zbrali več kot 800 podpisov lokalnega prebivalstva in jih posredovali na občino. In to v kraju z 11 tisoč prebivalci, kar je bil dokaz, da ljudje to ocenjujejo, kot nekaj kar je za njih dobro oz. kar potrebujejo. In tako nam je dejansko uspelo prepričati občino, da je to za njihove prebivalce pomembno. Potem pa so prostovoljci, ker ni bilo nobenega zaposlenega, enostavno prevzeli za nekaj mesecev dežurstva, da so lahko zagotavljali odprtost Hiše. In so sami pravzaprav poskrbeli, da je prostor

funkcioniral. To se mi zdi največji dokaz, da dobro delaš oz. da ljudje nekaj res potrebujejo (Intervju št. 1).

2. Nova poznanstva in ustvarjanje prijateljskih vezi

Med posamezniki so se **razvila medgeneracijska prijateljstva**, ki se še nadaljujejo po koncu uradnega dela projekta. Nekateri se še vedno obiskujejo in si pišejo pisma. **Nova poznanstva** so se razvila tudi med mlajši dijaki in starejšimi dijaki. O tem govorijo spodnji citati iz intervjujev. O novih prijateljstvih med starejšimi in mlajšimi govorijo tudi avtorji MacCallum in drugi (2006, 132).

»Razvila so se prava medgeneracijska prijateljstva med otroci in starostniki, ki se nadaljujejo tudi po zaključku projekta. Obveščeni smo bili, da se nekateri otroci in starostniki obiskujejo in si pišejo pisma« (Intervju št. 2).

»Naj omenim še sodelovanje med dijaki, ki prihajajo iz različnih razredov in se tu spoznajo, nato pa se zaradi tega lažje družijo. Sama sem učiteljica in opazila sem, da se, tudi v šoli pogovarjajo, kako je v katerem letniku težko, pa hkrati dobijo kakšen nasvet od starejšega sošolca, ki gre v dom starostnikov« (Intervju št. 3).

»Hočem reči, da so ljudje postali malo bolj senzibilni za to, kdo so. Vzrok torej ni samo učenje ali samo dobiti se v Hiši. Ni starost tista, ki jih ovira ali pa jih zanima in podobno, ampak človek sam. Se pravi, razvili so se malo tesnejši odnosi in to se mi zdi zelo zelo fajn. Tudi veliko podpornih struktur so razvili ti ljudje« (Intervju št. 1).

3. Zmanjševanje stereotipov in predsodkov ene generacije do druge in s tem drugačen pogled na drugo generacije.

Starejši in predvsem mladi so po izkušnji druženja zelo spremenili svoj pogled na drugo generacijo. S pomočjo lastnih izkušenj so jih začeli spoznavati, bolje razumeti, s tem pa tudi bolj ceniti, spoštovati, jim dati priložnost za učenje. Pri tem so razvili večjo potrpežljivost in pripravljenost na poslušanje.

Zmanjševanje stereotipov in predsodkov ene generacije do druge vpliva, da mladi v takem okolju pridobivajo večje spoštovanje do starejših in njihovih dosežkov (MacCallum in drugi 2006, 133). Podobno so zaznali tudi drugi, saj ugotavljajo, da so posamezniki tako izpostavljeni različnosti (MacCallum in drugi 2006, 132–133), kar omogoča večje razumevanje ene generacije do druge (mladi do starših in obratno). Obe generaciji pri tem gradita na trdnem, zaupljivem medgeneracijskem odnosu (Newman in Hatton-Yeo 2008, 33),

kar pa vodi do zmanjševanja družbenih ovir, predsodkov in negativnih stereotipov do drugih (Beth Johnson Foundation 2010, 5), kot so, da starejši tako ali tako nič ne znajo, mladi pa nočejo nič pomagati. Vse skupaj pa lahko poimenujemo tudi kot krepite državljskih večšin, ki jih tudi ugotavljajo pri avtorji MacCallum in drugi (2006, 134).

»Recimo v razredu je takih 5, 6 ali pa 10 od 25, in če bi se hotel kdo ponorčevati, bi takoj med sabo uredili. Rekel bi: «Dej nehi, kaj ti ni jasno. A ves kok je bil stari dober«, pač v njihovem jeziku« (Intervju št. 3).

»/.../ jaz sem dela z ljudmi navajen, res pa je tudi, da še nikoli prej nisem delal s starostniki. Pri njih ni nič drugače kot pri ostalih ljudeh, le da moraš delati bolj počasi, govoriti dovolj glasno in razumljivo ter biti malo potrpežljiv. Z njimi sem delal z veselem« (dijak, Čerče 2010, 86).

»Sedaj popolnoma drugače gledam na starejše ljudi in jih še bolj spoštujem ter občudujem. Pri sebi sem opazila več potrpežljivosti in pripravljenosti za poslušanje. To bi lahko delala celo življenje« (dijakinja, Čerče 2010, 37).

»Vsi skupaj so pričeli na starost in starostna obdobja gledati drugače, z manj predsodki. Preko lastnih izkušenj druženja in ustvarjanja« (Intervju št. 2).

4. Ponovna vključitev v skupnost

Nekaterim so aktivnosti predstavljale ponovno vključitve v skupnost, npr. v aktivnosti v domu starejših občanov, če tudi prej ni bilo te družabnosti pri osebi. Kar lahko zopet povežemo s pomenom **povezovanja v skupnosti**.

»Spomnim se hčerke ene od stanovalk doma, ki je potem, ko ji je mama večkrat pripovedovala o tem, da prihaja na naše aktivnosti in kaj vse počnemo, prišla pogledat. Ni mogla verjeti, kako nam je uspelo njeno mamo (odkar je prišla v dom ni bila več preveč družabna) motivirati v tovrstne aktivnosti. In ko smo peli, je njena mama pela z nami, gospa je bila tako ganjena, da so ji prišle solze na obraz« (Intervju št. 2).

5. Promocija prostovoljstva (ne samo med mladimi, tudi med starejšimi po upokojitvi) in pomoči drugemu (vsi projekti)

Programi in dejavnosti projektov spodbujajo mlade in tudi starejše k prostovoljstvu in k zavedanju, da preprosto in samoumevno pomagaš drugemu in da pravzaprav za to ni potrebno veliko, dovolj je že nasmeh, pogovor in podobno.

Podobno izpostavljajo tudi drugi avtorji: spodbuda prostovoljstvu, krepitev državljskih večšin (MacCallum in drugi 2006, 134).

»Učitelji so opazili spremembe v razredih, otroci so se s časom pričeli drugače vesti, bolj spoštljivo do sošolcev, okolice, bili so bolj pripravljeni pomagati, spremenili so odnos/miselnost do starejših« (Intervju št .2).

Vedno sem vedela, da želim v svojem življenju narediti kaj koristnega in pomagati ljudem. Veseli me delo z ljudmi. S tem projektom sem spoznala, da lahko ljudem polepšam dan že s tem, da jim vrnem nasmešek, se z njimi pogovarjam, predvsem pa to, da sem to, kar sem. Vedno, ko pomislim na našo ekskurzijo, vidim pred sabo te čudovite ljudi, prijazne ter polne energije. So izredno komunikativni, polni življenjskih izkušenj. Navdušila me je toplina, ki jo oddajajo (dijakinja, Čerče 2013, 82).

»Na začetku sem povedala, s kakšnimi izhodišči smo začeli. Sporočilo mojih starejših je bilo da mladi nočejo delati. Izkazalo se je, da to sploh ne drži. Pripravljenost je velika, samo treba jih je na ustrezen način motivirati in jih na ustrezen povabiti« (Intervju št. 5).

Potem v takem druženju nehote ugotoviš, v kakšnih pogojih nekdo živi. In nudenje pomoči temu človeku je samo po sebi umevno. Ponudiš mu jo kot sosedu, kot znancu, prijatelju s predpostavko, da boš mogoče že jutri sam potreboval pomoč. Skratka, da to pomoč ne betoniramo, tako kot jo sistem betonira. Pomoč revnemu človeku ... ljudje niso radi revni in mnogo je takih, ko sploh ne zaprosijo za pomoč, ker jim je lažje živeti v pomanjkanju, kot pa da se izpostavijo (Intervju št. 5).

Zato smo šli v zgraditev tega projekta v sodelovanju z regijskim društvom za kadrovske dejavnosti, kjer bomo preko njihovih kadrovske službe sodelovali z ljudmi ob odhodu. Kadrovske službe jim bodo dajale našo zloženko, kjer so vsi ti sklopi napisani - Prostovoljstvo kot priložnost za vzdrževanje aktivnega življenja po upokojitvi. V dogovoru z Zavodom za zaposlovanje smo se dogovorili, da bodo zloženke izročali tistim, ki so pri njih v evidenci in čakajo oz. bodo v zadnjem letu izpolnili pogoje za upokojitev (Intervju št. 5).

6. Skrb za okolico

Dejavnosti so vključevale tudi skrb za okolico. Ljudje so začeli barvati stanovanjski blok, zasadili so drevesa in tako so pripomogli k lepšemu bivalnemu okolju (pri Intervju št. 5.). Večanj skrbi za celotno skupnost in s tem tudi skrbi za okolico je ena izmed prednosti, ki so jo prepoznali tudi drugi avtorji (MacCallum in drugi 2006, 134).

PRI STAREJŠIH IN MLADIH

Pridobivanje novega znanja oz. izboljšanje v znanju (npr. večja e-pismenost pri Intervjuju št. 4 in 6, znanje nemščine pri Intervjuju št. 3, znanje kako oskrbovati starejšo osebo (Intervju št. 6)).

Vsi udeleženci so pridobili nova znanja, kot so e-znanje, obnavljanje znanja nemščine, znanje, kako ravnati/oskrbovati starejšo osebo na domu in podobno.

Pridobivanje znanja oz. izboljšanje znanja je ena izmed pomembnih prednosti programov medgeneracijskega učenja (navajajo ga avtorica Thomson 2002, 10–11, Newman in Hatton – Yeo 2008, 33; MacCallum in drugi 2006, 132). Mladi na tak način povezujejo starejše s prihodnostjo (Beth Johnson Foundation 2010, 5), starejši pa na drugi strani postanejo vzorniki v aktivnem staranju in zavednem državljanstvu (Beth Johnson Foundation 2010, 5), torej se trudijo, da so še aktivni, se povezujejo, vedno znova učijo, čeprav imajo že veliko znanja. Prav tako so take dejavnosti priložnosti za pridobivanje novega znanja za starejše (MacCallum in drugi 2006, 132).

Za mlade je učenje v teoretskem pregledu bolj vidno kot učenje v sebi, grajenje svoje lastne zgodbe, zgodovine in so zgodbe drugih. Prav tako jim učenje predstavlja podlago za urjenje v praktičnih veščinah ter s tem (posledično) večanje možnosti za zaposlitev ter kariero (MacCallum 2006, 133). Tako so se tudi mladi veliko naučili o sebi, o zgodovini, o zgodbah drugih, saj so se preko delavnic preizkusili v različnih vlogah. Postavljeni so bili v vlogo učiteljev (npr. pri obnovitvenem tečaju nemščine, učenju e-veščin), učencev (npr. kiparjenje pod mentorstvom starejšega) in vzajemnega odnosa (npr. igre danes in nekoč). Ti izzivi so priložnost za grajenje samozavesti, kar pa je vsekakor zelo dobrodošlo pri iskanju zaposlitve in kariere (več o tem v nadaljevanju).

»Cilj zviševanja e-pismenosti prebivalstva je bil tudi dosežen, kar je razvidno tudi na Eurostatu« (Intervju št. 4).

Druženje (vsi intervjuji) in aktivno preživljanje prostega časa

Vsi intervjuvanci so izrazito izpostavili pomen druženja in aktivnega preživljanja prostega časa za starostnike in njihovo veliko željo po druženju »Vse skupaj pa nas je presenetilo, kako zelo si še želijo biti aktivni, pa tudi če je to samo, da sedijo pri tečaju nemščine (ker pisati ne morejo več in jim je zato dijak delal zapiske)« (Intervju št. 3). Na druženjih starejši in mladi delijo svoje izkušnje z drugimi (skupnostjo) in tako ustvarjajo svoje zgodbe o svojem lokalnem okolju (MacCallum in drugi 2006, 132–134).

To veliko željo po druženju lahko povežemo tudi z ugotovitvami raziskav pri nas. Vsa starejša populacija (50 let in več) v urbanem in ruralnem okolju najbolj pogoša in si želi druženja, zato so za svojo lokalno skupnost pripravljene prispevati še več. Njihovo sporočilo je več organiziranega druženja v programih in dejavnosti in urejeno ter pošteno sožitje v družbi (Ramovš v Ramovš 2013, 542).

Urjenje v veščinah ter spretnostih kot so oblikovanje gline, barvanje pirhov (Intervju št. 3) in priprava hrane (Intervju št. 2).

Slika 4.1: Mojstri kiparjenja med ustvarjanjem

Vir: Čerče (2010, 48).

Starejši so se urili v številnih veščinah ter spretnostih, kot so oblikovanje gline (glej Sliko 4.1), barvanje pirhov, priprava hrane in podobno. Mladim in predvsem starostnikom dajejo taki projekti priložnost, da dobijo občutek koristnosti, lastne vrednosti in osmišljanja življenja, že s tem, ko dajo svoj prispevek k skupnosti, tako da povedo, kaj mislijo, delijo svoje znanje in izkušnje (npr. predstavijo igro, ki so se jo igrali starejši v svoji mladosti (Intervju št. 3), hrano, ki so jo jedli, vozila, ki so jih imeli nekoč (Intervju št. 2).

Na to se navezujejo tudi drugi avtorji, ko govorijo o izboljšanju (znanj) in spretnosti (Newman in Hatton-Yeo 2008, 33) in omogočanju pogojev za praktično učenje novih (znanj) in veščin. S tem, ko delavnice omogočajo združevanje že poznanih spretnosti in znanj z novim, se starostnikom ponuja večja kakovost v življenju (Thompson 2002, 10–11), še posebno v socialnih in tehnoloških veščinah (MacCallum in drugi 2006, 132–133). *»/.../ že ta doprinos, da so dali na papir neke svoje modrosti. Ne samo da so pridobili znanje nemščine, ne samo da so pridobili znanje računalništva, kiparjenja v končni fazi in tak naprej. To, da so tudi lahko dali ven, pravzaprav del sebe, kar je ena taka velika potreba njihova /.../ in imajo zelo zelo veliko potrebo, da osmislijo svoje življenje, in ta projekt to omogoča /.../« (Intervju št. 3).*

Višanje samozavesti

Nove veščine in znanja (na delavnicah učenja uporabe računalnika) so dala posameznikom več samozavesti pri e- znanju. Višanje samozavesti pri mladih in starejših je nekaj, kar je izpostavljeno pri skoraj vseh zgoraj omenjenih raziskovalcih medgeneracijskih programov (Thompson 2002, 10–11; Intergenerational Directory 2010,5; Kump in Krašovec 2010, 46, MacCallum in drugi 2006, 132; Newman in Hatton-Yeo 2008, 33;) in je torej vredno posebne pozornosti.

»Tega žal do zdaj še nimamo, ker ni finančne podpore, da bi raziskavo lahko izvedeli. Tega se tudi zavedamo. Kar lahko povem je, da ankete kažejo, torej po naši evalvaciji, da se je več kot 95 % uporabnikov počutili pri tem bolj samozavestno« (Intervju št. 4).

Izboljšanje v zdravju, počutju

Medgeneracijsko druženje in aktivnosti posameznikom pomenijo izboljšanje v počutju in posledično tudi zdravju. Take učinke navajajo tudi drugi (Beth Johnson Foundation 2010, 5; MacCallum in drugi 2006, 132–133). *»Lanska analiza, ki sem jo opravila sama, je pokazala, da se je vsem, razen enemu, počutje izboljšalo oz. vsi so na lestvici od ena do pet ocenili, da se jim je izboljšalo za najmanj 4« (Intervju št. 1).*

Veseljje in zadovoljstvo

Vsi udeleženci so poudarjali, da so se ob dejavnostih zabavali in veselili. In prav zabava, uživanje in zadovoljstvo, ki spremljajo dejavnosti, so med pomembnejšimi vidiki tudi med drugimi avtorji. Pri mladih pa se je povečala tudi pozitivna naravnost (MacCallum in drugi 2006, 132–134). »Zelo je bilo zabavno, tako smejala se že dolgo nisem« (stanovalka doma upokojencev, Čerče 2010, 75).

Na obeh straneh je bil pri prvem stiku prisoten strah, kako bo. Kako bodo izgledali, kaj bodo od njih hoteli, kako se bo pogovarjati z njimi. Zna biti precejšnja stiska, o tem smo tudi vnaprej govorili z udeleženci na vseh ravneh ... Izid - po 15-ih minutah skupnega sodelovanja zavore popustijo, skrbi splahnijo, se sprostijo in gre aktivnost tako, da je veselje (Intervju št. 3).

Zmanjševanje osamljenosti

Medgeneracijski center je priložnost za aktivno udeležbo v skupnosti in zmanjševanje osamljenosti upokojene osebe.

Npr. ena izmed težav je ta, da kamor koli pridem in če želim predstaviti, kaj se dogaja, povem primer gospe iz Murske Sobote. Zdaj je stara 74 let, živi v vasi 6 km iz mesta, je vdova, ima hišo, za katero skrbi, je fizično še aktivna, nima pa avtomobila. Pred 4 leti je prvič slišala za Hišo sadeži družbe in v Hišo se je vključila na skrivaj, če tako rečem. Slišala je za program in bila je zelo motivirana in začela je hoditi na učenje računalnika. V Hiši se je osnovnošolka, zadnji razred, z njo eno leto učila. Gospa je bila zelo navdušena in si je pri 74. kupila »laptop«. Ampak ker je v okolju, od koder prihaja, če si star 74 let in si vdova, imeti »laptop« stigma, je namesto običajne torbe zanj kupila drugo in tako nekaj let skrivala računalnik pred sosedi. Sedaj je ta gospa še zelo aktivna in se v Hiši udeležuje tudi drugih stvari. Danes deluje bistveno drugače kot takrat, ko je prišla. Takrat je bila prestrašena, skeptična, sedaj pa je v socialnem varstvu, opolnomočena, upa si ponosno povedati, kam hodi in kaj ji to pomeni. Sicer bi bila doma sama. To da si sam, ni vedno dobro in pri starejših je pojav (ravno sem brala študijo na to temo, mislim da je bila angleška) depresije nad 65 let, se pravi po dobi upokojitve, v porastu (Intervju št. 1).

Z druženjem se (predvsem starejšim) manjša občutek osamljenosti (MacCallum in drugi 2006, 132), pri skupnih dejavnosti je zmanjševanje osamljenosti in odtujenosti še posebej izrazito (Thompson 2002, 10–11). Podatki iz raziskav pri nas kažejo, da največji izziv za starejše predstavlja prav zmanjševanje osamljenosti, saj si starejša generacija (50 let in več, urbano in ruralni okolje) želi več druženja, več organiziranega druženja v programih in dejavnosti, urejeno in pošteno sožitje v družbi, ustanove in programe za oskrbo v svojem okolju, dostopnejšo zdravstveno, prometno in drugo infrastrukturo, prireditve in dejavnosti, ki ljudi v kraju povezujejo ter narava ter prijazno, prijetno in mirno okolje. Za to so pripravljene v skupnosti tudi prispevati še več (Ramovš v Ramovš 2013, 542). Raziskovalci so ugotovili tudi navajanje odtujenost, razpad skupnostnih vrednot, slabo informiranje, izražena stališča, ki temeljijo na stereotipih in nepovezanost generacij (Hlebec in drugi 2012, 110).

Povrnitev volje in trenuten odmik od *realnih* težav

Starostniki so si z vključevanjem v dejavnosti povrnili voljo in občutek koristnosti, prav **tako** pa so pri aktivnostih pozabili na fizične in psihične težave. *»Starostniki so si povrnili voljo in občutek koristnosti, pozabili na psihične/fizične bolečine ...«* (Intervju št. 2).

Podobno ugotavljajo tudi drugi avtorji, ki pravijo, da je vse to pri starejših povezano z druženjem z mlajšimi, povečano motivacijo in vključevanjem v fizične aktivnosti (MacCallum in drugi 2006, 132).

Občutek samopotrditve pri otrocih

Občutek samopotrditve pri mladih je zopet ena izmed pozitivnih plati udeležbe v takih programih, kar ugotavljata tudi Newman in Hatton-Yeo (2008, 33). Hkrati pa je občutek samopotrditve povezano tudi s povečanimi občutki samozavesti, koristnosti in lastne vrednosti. *»Zelo pozitivna izkušnja, ki smo jo zaznali, ko so bili otroci učitelji, je, da tudi če jim je pričelo zmanjkovati idej, kako nekaj predstaviti, povedati, narediti, so vedno prejeli veliko motivacije od starejših in tako zadevo uspešno izpeljali do konca. Za marsikaterega otroka je bila to velika samopotrditve«* (Intervju št. 2).

» (dijaki) se prepoznajo, imajo možnost, da se udeležijo, ker tam pokažejo svoja močna področja in to jim veliko pomeni« (Intervju št. 4).

Večja strpnost pri odzivanju pri otrocih ter največji napredek t.i. problematičnih otrok

Učitelji so pri otrocih, ki so se udeležili aktivnostih, opazili, da se odzivajo (pri pouku) drugače, postali so bolj strpni pri svojem odzivanju. Vse to pa je povezano tudi z drugimi že

izpostavljenimi prednostmi. *»Ja absolutno trdnejše vezi, večje spoštovanje. Kako bi ubesedila ... večjo strpnost pri odzivanju.«* (Intervju št. 3).

»Problematicni otroci« -največji napredek

Najbolj so napredovali t.i. problematični otroci (tihi, agresivni, izstopajoči, z nižjim šolskim uspehom). Ti so skozi dejavnosti ter aktivnosti v medgeneracijskem druženju postali bolj samozavestni, začeli so verjeti vase, v svoje sposobnosti, dobili so priložnost, da se izrazijo in dokažejo.

Podobne spremembe pri mladih ugotavljajo tudi drugi avtorji. Mladi so bolj pripravljeni sodelovati pri pouku in obšolskih dejavnostih, prav tako pa taki programi delujejo projektivno. V času sodelovanja je torej manjša verjetnost za nesocialno vedenje (s tem povezana ugotovljena večja strpnost pri odzivanju), zlorabo drog in nasilje (MacCallum in drugi 2006, 133) poveča pa se *opremljenost* oz. moč reševanja problemov. Ta pomembna lastnost, ki se jo lahko zgradi skozi take programi, je zaznana tako pri starejših kot mladih (MacCallum in drugi 2006, 132' 133). *»Največje (spremembe) so bile pri tistih, ki so veljali za problematične, tihe, agresivne, posebne ... Začeli so se ceniti, verjeti vase in v svoje sposobnosti, postali so samozavestnejši«* (Intervju št. 2).

»In tu sem videla, kako se lahko tem dijakom, skozi aktivnost, ki niso klasične in ne potekajo v šolski klopi, približaš, kako se oni tebi odprejo. Kako dijaki dejansko kar čakajo, da jim daš priložnost, da se izrazijo. /.../ Npr. imeli smo dijakinjo, ki je razred ponavljala, a hkrati ves čas igrala klavir s stanovalko iz doma. Mladi so se resnično izkazali« (Intervju št. 3).

Povezava s socialno oporo in socialnim kapitalom

V raziskavi se je pokazala povezanost prednosti, ki so jih pridobili posamezniki, in sicer:

- Ugotovitev pomena, da udeležba prinese **izboljšanje v zdravju in počutju posameznikov**, kar pa se sklada tudi z ugotovitvami avtorjev (Vaux v Hlebec in Kogovšek 2003, 107–108), da socialna opora deluje tu varovalno pred fizičnimi in psihičnimi težavami, kar pa se pozna tudi na zdravju in počutju udeležencev (četudi samo za čas trajanja delavnice).
- V povezavi s tipom socialne opore iz teoretskega pregleda (Hlebec in Kogovšek 2003, 106–107), ugotovimo, da je najbolj izkazana izstopajoča oblika socialne opore, ta, ki

se nanaša na **druženje**. To vključuje različne delavnice, izlete in podobno (česar so bili deležni vsi udeleženci programov). Vsekakor pa so vsi, tako starejši kot mlajši udeleženci zavedno ali ne, deležni tudi **emocionalne opore**, ko se pogovarjajo o svojih težavah, krizah; **informacijske opore** ob problemih, ki jih imajo npr. sami starejši v domu upokojencev, učenci v šoli pri pouku, ali dijaki, študenti ob vstopu na trg delovne sile. **Materialna opora** pa se lahko razvije dolgoročno (npr. v novo nastalem prijateljstvu med učencem osnovne šole ter starostnikom v domu, ko mu učenec ob naslednjem obisku prinese neko dobrino npr. čokolado, saj so številni ohranili stike tudi po formalnem zaključku programa).

Glede na identificirane vrste socialnih opor oz. odnosov (Weis v Hlebec 2011/2012) lahko razberemo v analizi naslednje:

- **občutke socialne integracije** pri povezovanju posameznikov v skupnosti ter ponovni vključitvi v skupnost: ti se z (ponovnimi) vključevanjem v skupnost integrirajo v družbo, ob tem razvijajo pripadnost skupnosti (vezano na pomen občutka koristnosti in osmišljanja življenja);
- **priložnost za skrb za nekoga drugega** je vidna pri pomenu promocije pomoči drugemu in povezani promociji prostovoljstva;
- **občutke vrednosti in kompetentnosti** doživljajo posamezniki, ki imajo občutek koristnosti, lastne vrednosti in osmišljanja življenja ter s tem povezanih občutkih samopotrditve, to je posebej vidno pri »problematičnih« otrocih, ti odnosi vplivajo tudi na zmanjšan občutek osamljenosti pri starejših;
- **občutka zanesljivega zavezništva** je izraženo pri povezovanju v skupnost,
- občutek **vodstva oz. usmerjanja** je izraženo pri občutku koristnosti/lastne vrednosti in osmišljanja življenja ter druženju in aktivnem preživljanju prostega časa in pridobivanju novega znanja.

Prav tako pa je v MG projektih prisoten socialni kapital, saj se z druženjem ustvarjajo mreže. Med aktivnostmi se začne vzpostavljati zaupanje, ki je temelj kvalitetnega odnosa, hkrati pa se tako mladi in starejši držijo določenih norm in vrednot, ko so v medsebojnem, medgeneracijskem odnosu (te pojme omenjata tudi Kump in Jelenc Kraševc 2010, 47).

Med njimi se na družbenem področju vzpostavi skupne cilje (npr.: urediti okolico bloka), ki delujejo s širšo skupnostjo (občino) (pojme omenjata tudi Newman in Hatton- Yeo 2008, 33).

4.4.8 Dobre prakse oz. priporočila

V nadaljevanju sem se osredotočila na dobre prakse, ki jih prepoznavajo znotraj ali pa izven njihovega projekta. To se nanaša na prostovoljstvo, dobre prakse povezane s tujino, najbolj obiskane tematike v MG prostorih, razlike v mišljenju ljudi, program neformalnega oskrbovalca, neformalno učenje ter medsebojna interakcija. Ugotovitve sem podkrepila s citati iz intervjujev.

1. Cilj: prostovoljstvo vsak dan kot način življenja

Trend in želja vseh v projektih (tako mladih iz vrtcev do srednjih šol ter starejših, izvajalcev, mentorjev, prostovoljcev) je, da bi se taki projekti izvajali čez celo leto in da niso časovno omejeni, da bi šlo za celostno obravnavo medgeneracijske solidarnosti. Torej, da postane prostovoljstvo način vsakdanjega življenja in del celotnega sistema, tako ekonomskega, družbenega in kulturnega (Kump, 2009, 230). Temu sta vsekakor najbližje dva izbrana projekta oz. programa (Intervju št. 5 ter 6), ki razvijata status prostovoljca s svojimi obveznostmi in prednostmi in z željo po izkaznici za vsakega prostovoljca. Izkaznica je ostala le želja, saj se je ustavilo pri finančni pokritosti in organiziranosti samega centra (več v Intervju št. 5).

2. Primeri dobrih praks v tujini, priporočene s strani projektov, so:

Primer dobre prakse je v **izmenjavi z Japonsko**, kjer je slovenska srednja šola japonskim dijakom ter upokojujencem predstavila svoj način prostovoljstva na šoli, ki ga izvajajo v sodelovanju z domom starejših občanov. Gre za obiskovanje starostnikov v domovih za starejše s strani dijakov.

Naša šola, konkretno Gimnazija Slovenj Gradec, ima organizirano izmenjavo z Japonsko. Eno leto gremo mi na Japonsko, drugo leto pridejo oni k nam. Vsako leto je določena tema, tako da smo imeli tudi temo prostovoljstvo. No, in smo šli na Japonsko s skupino prostovoljcev. Ker smo jim želeli pokazati, kako teče prostovoljstvo pri nas, smo šli z njimi v dom starostnikov. Naj povem, da na Japonskem ni praksa, da bi mladi iz šole hodili v dom starostnikov in to je bila prav taka aktivnost v njihovem domu. Bili so navdušeni, ko so to videli. Sodelovali so japonski dijak, naš dijak in njihov starostnik. Pa sta se njihov

starostnik in naš dijak razumela, ker so si kazali, se smejali /.../. Japonci so bili navdušeni nad našimi modelom, da hodijo mladi v dom starostnikov. Mi smo tam izdelovali njihove origamije, pa veliko drugih japonskih izdelkov. No, in jim je bilo tako všeč, da zdaj to izvajajo še naprej (Intervju št. 3).

Naslednja praksa, priporočena s strani Intervjuja 5, pa se nanaša na dolgoročno sodelovanje širše skupnosti s ciljem pomoči starejšim, kakršna je na Irskem. Namen sheme je zagotovitev prevoza *od vrat do vrat* za ne nujne in dogovorjene obiske zdravnikov in podobno. Ustanovljena je bila s strani starejših v sodelovanju s širšo skupnostjo (organizacijami in skupinami). Na voljo je starejšim ljudem ter ljudem s fizičnimi omejitvami na določenem območju v skupnosti, ki težje dostopajo do zdravstvenih storitev. Za to imajo usposobljenih 9 oseb, dostop in napotitev na shemo pa izvaja zdravstveno osebje (Volunteering information service 2015).

3. Naslednji poudarek je na **Dnevu za spremembe**, gre za projekt iz Intervjuja št. 1, kjer se v enem dnevu povežejo v prostovoljstvo vrtci, šole, organizacije, podjetja in občina ter prispevajo svoj čas za skupnost (npr. urejanje parka, sanacija igral, podjetje spremlja starejše iz doma upokoencev na izlet na morje in podobno).

Ideja je, da en dan na leto vsi postanemo prostovoljci oz. vsi participiramo pri spremembah. To je sedaj nacionalni projekt. In tam, kjer imamo Hiše, se je ideja zelo dobro prijela, zato ker poveže ne samo aktivne prostovoljce, ne samo naše uporabnike, ampak tudi vse ostale nevladne organizacije, gospodarstvo, lokalne skupnosti, javno upravo in prebivalce, ki nimajo nobene veze s tem. In tak »community« projekt dejansko vpliva na bolj povezano skupnost. In tukaj jim puščamo, da se sami se odločajo o aktivnostih in imamo od urejanja parka do tega, da starejši in otroci, eno soboto ali pa en dan vsi pomagajo šoli, ki nima predvidenega denarja za sanacijo igral. Zgodilo se je celo, da je podjetje spremljalo starejše iz doma za starejše na izlet na morje in zaposleni iz podjetja so postali za tisti dan prostovoljci. To se mi zdi stvar vredna poudarka (Intervju št. 1).

Osnovne in srednje šole bi morale vnesti Dan za spremembe ali prostovoljstvo kot obvezni del učnega načrta. O vrednotah v šoli veliko govorimo, jih pa žal ne udejanjimo. Takšne akcije so priložnost, da se zapisane vrednote realizirajo in se

učenci lahko učijo iz življenja (Izjava učiteljice, ki je organizirala Dan za spremembe na osnovni šoli, Prostovoljstvo.org 2015).

4. Aktivnosti na temo tradicije, hrane, zelišča in fizične aktivnosti

Izpostavljene so bile tudi teme, ki so najbolj zastopane v medgeneracijskih centrih. To so tradicija, hrana, zelišča, fizične aktivnosti in so skupna zanimanja več generacij in zato dobro izhodišče za povezovanje ljudi. *»Ena izmed stvari, ki se mi zdi fina, je hrana... hrana jih zelo vleče. Pa tradicija, zeliščarstvo, fizične aktivnosti, telovadba, joga. To so aktivnosti, ki imajo največ uporabnikov /.../«* (Intervju št. 1).

5. Razlika v mišljenju ljudi

Gospa (Intervju št. 5) je opazila razliko v mišljenju oz. moralni odgovornosti med Slovenci in Irce. Na Irskem je sramotno, da oseba, ki potrebuje pomoč (na primer, da kdo rabi zdravstveno pomoč), pomoči ni pravočasno prišla, kajti gre za moralno odgovornost vsakega prostovoljca.

Kaj me je pri tem projektu najbolj prevzelo? Če se je zgodilo, da kdo ni prejel pomoči ali pa da je umrl sam, je to tam nekaj najhujšega. Hospic službo imajo na bistveno višjem nivoju organizirano kot pri nas. Gre za odgovornost. Eno je moralna odgovornost prostovoljstva in sosedske, drugo pa je odgovornost države, institucij, ali imajo razpredeno mrežo. In tam je bistveno višja moralna odgovornost. Največja sramota je za sosedsko, če se v njihovi sosedski, kaj zgodi in da niso pravi čas ukrepali. Čisto drugače, kot pri nas (Intervju št. 5).

6. Program neformalnega družinskega oskrbovalca

Tečaj neformalnega družinskega oskrbovalca obsega različna področja, velika pozornost je namenjena prav padcem, saj so ti pogosto razlog, za zmanjšano kakovost življenja starejše osebe, saj je velika možnost, da se po poškodbi ne bodo več vrnil domov (Intervju št. 6). Torej je pomen tega tudi v razbremenitvi za državo (zdravstvena in socialna oskrba) in na eni strani za oskrbovalca, da lažje ravna s tako osebo in se sam sooča s svojo situacijo (več na spletni strani Inštituta Antona Trstenjaka- Družinska oskrba starejšega svojca, 2015).

7. Neformalno učenje - sproščeno in preprosto doseganje družbenih vrednot

Vrednote kot sta solidarnost in strpnost se pri formalnem pouku, težje dosežejo, medtem ko se v neformalnem sproščenem okolju dosežejo lažje. O družbenih vrednotah se v sproščenem okolju ne učiš, ampak jih pridobivaš spontano preko interakcije z drugimi, preko

komunikacije, dela in aktivnosti. O manjšem strahu ter bližjem načinu takšnega učenja, ki si ga želijo starejši, govori tudi raziskava Staranje v Sloveniji (2013), Ramovš v Ramovš (2013, 81).

Mi smo ljudje in si vsi prizadevamo za krepitev vrednosti, solidarnosti, strpnosti in to se v šolah še posebej poudarja, kot nek tak vzgojno izobraževalni oz. vzgojni cilj, ki ga je pa recimo pri pouku klasično težko doseči. Saj omenjaš solidarnost in si pomagajo pri pisanju domače naloge, ali pa recimo pomagajo tistim, ki se slabše učijo ali pa recimo, če je kakšna stiska, zbirajo denar, karkoli. Za izvajanje ciljev ja, da pa bi mlade na spontan način te vrednote učili, tega pa ni (Intervju št. 3).

8. Sama medsebojna interakcija

Kot uspešno je bilo izpostavljeno druženje in medsebojna medgeneracijska interakcija na relaciji starostnik - otrok, ki poteka pri usmerjenem delu. Že poslušanje oz. pripovedovanje je lahko zanimivo za drugega. Pri tem ne potrebujejo (dodatnih dragih) materialov, potrebujejo pa (samo) kakovostno vodenje in predhodno organizacijo s strani vodij, prostovoljcev. *»Delo v paru ali manjši skupini otrok-starostnik. V tej interakciji so oboji največ dosegli in pridobili. Bila je popolna učna situacija, kar bi si jo lahko zamislili. Otroci so zelo radi poslušali pripovedovanja starejših in jih vedno (včasih tudi na naše presenečenje) ubogali pri izvrševanju navodil in napotkov. Najbolj uspešne so bile vedno dvojice« (Intervju št. 2).*

Potrebujejo tudi nekaj časa, da se sprostijo. *»Na obeh straneh je bil pri prvem stiku prisoten strah, kako bo. Kako bodo izgledali, kaj bodo od njih hoteli, kako se bo pogovarjati z njimi. Zna biti precejšnja stiska, o tem smo tudi vnaprej govorili z udeleženci na vseh ravneh. Izid - po 15-ih minutah skupnega sodelovanja zavore popustijo, skrbi splahnijo, se sprostijo in gre aktivnost tako, da je veselje« (Intervju št. 3).*

Prav tako pa se motivacija poveča, če imajo mladi in starejši v skupini neko skupno dejavnost. *»Saj pravim, čim jih postaviš na projekt, da skupaj nekaj počnejo, ni nobenih zadržkov« (Intervju št. 5).*

9. Potencial dostopnih računalnikov

Izpostavljena je tudi dobra praska in potencial (Intervju št. 6) dostopnosti računalnikov na osnovnih in srednjih šolah. Nekje to že poteka (Intervju št. 4) v sistematični obliki, vsekakor pa je tukaj še veliko možnosti, saj je na voljo praktično brezplačen prostor in oprema.

4.4.9 Slabosti oz. težave projektov

V tem delu sem predstavila težave oz. slabosti, ki so se pojavljali pri projektih, in sicer sem govorila o financiranju, metodologiji socialnega vpliva, organiziranosti organizacije, konceptualni opredelitvi pojmov, odzivu skupnosti na projekt ter težavah pri komunikaciji. Vsi projekti so se soočali oz. še vedno soočajo z določenimi izzivi, tako na ravni posameznikov kot na relaciji skupnosti - država (Tabela 4.9).

Tabela 4.9: Slabosti oz. težave projektov

SLABOSTI OZ. TEŽAVE PROJEKTOV	
RAVEN DRŽAVE/SKUPNOSTI	RAVEN POSAMZNIKOV
Financiranje	Komunikacija (komunikacijski šumi)
Metodologija socialnega vpliva	
Organiziranost organizacije	
Konceptualna opredelitev pojmov	
Odziv skupnosti na projekte	

1. Financiranje

Kot je že (pogovorno) običajno, se začnejo izzivi pri financiranju. Naj navedem primer oz. citat iz intervjuja:

Občina, katera nas financira, je leta 2010 rekla, da bo umaknila ta sredstva, ki jih je sicer prej namenjala za naš program. To je posledično pomenilo, da nismo imeli nobenega zaposlenega človeka, posledično pa tudi, da Hiša ne more biti odprta ves dan. V parih urah smo v znak podpore zbrali več kot 800 podpisov lokalnega prebivalstva in jih posredovali na občino. In to v kraju z 11 tisoč prebivalci, kar je bil dokaz, da ljudje to ocenjujejo, kot nekaj kar je za njih dobro oz. kar potrebujejo. In tako nam je dejansko uspelo prepričati občino, da je to za njihove prebivalce pomembno (Intervju št. 1).

/.../ mislim pa predvsem na finančni del in mogoče še dodatno zaposlitev tako v šolah kot starostnikov. Energija človeka je omejena in težko je več let zapored pričakovati oziroma se naslanjati le na dobro voljo vseh zaposlenih, da počnejo vse skupaj v svojem prostem času in zastonj. Naj povem tudi to, da je osebe domov velikokrat ostajalo po svojem rednem delu še v službi, enako velja za učitelje (Intervju št. 3).

Oba primera kažeta, da gre dejansko pogosto za entuziazem, dobro voljo in trud posameznikov in le tako se lahko doseže, da se projekti nemoteno nadaljujejo naprej. To pogosto delajo v svojem prostem času in brez plačila. Enako sem ugotovila tudi pri vseh drugih analiziranih primerih, zato je v bodoče zelo dobrodošla ne samo formalna in pisna podpora, ampak tudi konkretna (finančna).

2. Metodologija socialnega vpliva

Spodnji citat (Intervju št. 1) govori o tem, da ni razvite metodologije za merjenje socialnega vpliva (*social impact*), ki bi lahko ključno vplivala na raziskovanje stanja v družbi (sploh za starejše), ampak so samo predvidevanja.

»In kako izmeriti ta »social impact«, o katerem se prej govorila. Prepričana sem, da je za to gospo to dobro. Naučila se je veliko stvari, ki se jih drugače ne bi. Je zelo aktivna in prisotna, tudi sama sedaj uči druge ljudi. Ni sama, kar ji veliko pomeni, spoznala je ogromno ljudi... In kako sedaj zmerim to, kaj bi se z njo zgodilo, če tega ne bi bilo. Lahko domnevam, da bi bila osamljena, da bi se razvila depresija, da bi depresija lahko načeloma pripeljala do dementnih težav oz. obolenj in tudi do drugih zdravstvenih težav. Tako domnevam jaz in tudi drugi, ampak ni pa razvite metodologije, kako to izmeriti. Država bi morala imeti interes, da bi ugotovila, kako razviti podpirne programe za starejše, zato da bodo čim dlje ostali doma in da bodo čim dlje aktivni in neodvisni in da ne bodo rabili vse te strukture domov za starejše in teh podpor, ki jih sicer država plačuje. To je velika ovira (Intervju št. 1).

3. Organiziranost organizacije

Spodnji citat (Intervju št. 5) govori o težavah, ki so nastale, ko so želeli nadaljevati uspešen projekt povezovanja prebivalcev blokovskih naselij, ki je vključeval aktivnosti, kot so obnavljanje okolice, praznovanje obletnic in rojstnih dni. Težave so nastopile, ko so želeli

projekt širiti v ostala blokovska naselja. Študentka je v povezavi s tem projektom želela opraviti obvezno prakso, zato je morala (šola, kjer je opravljala prakso) pridobiti soglasje od pristojnega ministrstva. Tam pa se je ustavilo. Vzrok je v tem, da izvajalec projekta formalno nima pravic izvajanja prakse, saj nimajo redno zaposlenih ljudi. Trenutno iščejo rešitev in se dogovarjajo, da bi z novim šolskim letom lahko nadaljevali s projektom.

Potem se je pa ustavilo. Šola je morala dobiti soglasje ministrstva, da bi se projekt pri nas izvajal. Ker smo mi navadna prostovoljna organizacija, ki nima nikogar redno zaposlenega in ker je najbolj pomembno, da sem zaposlena, to da delam cele dneve, pa ne pomeni nič. Prav tako nič ne pomeni, da imam veliko izkušenj. Morala bi imeti le redno zaposlitev in delovno knjigo. In seveda tega nismo mogli izpeljati (Intervju št. 5).

4. Konceptualna opredelitev pojmov

Težava, ki je bila izpostavljena v intervjujih, je nejasna opredelitev pojmov s področja medgeneracijskega udejstvovanja npr. kaj pomeni medgeneracijska solidarnost, medgeneracijsko sodelovanje (Intervju št. 2, Intervju št. 1). Na to opozarjajo tudi Narat in drugi (2013, 47), ko so do podobnih ugotovitev prišli po pregledu ključnih političnih dokumentih pri nas. Začeti je torej potrebno na temelju, definiciji in nato graditi naprej.

Citata kažeta še na skrb za slabo sodelovanje države z organizacijo, in sicer na neodzivnost na pripravo koncepta države (Intervju št. 1) in na neusposobljenost kadra za tovrstne dejavnosti (Intervju št. 2).

Kar me moti oz. kar vidim kot oviro, je to, da je danes vse medgeneracijsko. Od tega da se na politični ravni ali pa na ravni »policy« ljudje pogovarjajo o reformi pokojninskega sistema in govorijo o medgeneracijski solidarnosti, do tega, da država predvideva vzpostavitev 15 medgeneracijskih regijskih središč, pri čemer država ni bila niti zainteresirana, da bi vzpostavili koncept oz. da bi rekli, glejte to so dobri rezultati, zato vas bomo podprli./.../ Če država v Strategijo razvoja socialnega varstva do leta 2020 uvrsti nekaj, kar konceptualno ni opredeljeno, je to po mojem slabost. Ali pa reči, to bomo podprli, ker je to dobro. Ne mislim nujno nas, kogarkoli (Intervju št. 1).

Predvsem se mora »javnost« v Sloveniji prenehati pretvarjati in izkoriščati besedno zvezo medgeneracijsko sodelovanje za vsakršno aktivnost, ki se odvija

med dvema osebama različnih starosti. Zelo malo imamo res programov, ki dolgoročno v praksi delujejo na področju združevanja, skupnega ustvarjanja, učenja itd. konkretno med starostno skupino otrok in starostnikov (odnos vnuk/inja – dedek/babica). Vse preveč imamo teoretikov/teorij, v praksi pa to področje škripa, zelo. Žal ni (veliko) ljudi, ki bi bili usposobljeni izpeljati tovrstne aktivnosti. Delovni terapevti, socialni delavci (generalno gledano) nimajo znanja/izkušenj, kako se lotiti ustvarjalno izobraževalnih aktivnosti z dvema tako različnima starostnima skupinama. Primere dobre prakse se pohvali, potem pa za vedno pospravi v predal (Intervju št. 2).

5. Odziv skupnosti na projekte

Pogost odziv v skupnosti na nek (nov) projekt dobro ilustrira naslednji citat (Intervju št. 2); na začetku dvom, na koncu pa velika podpora in zadovoljstvo.

Na začetku, ko smo projekt predstavljali, so bili nekateri odzivi mešani, v smislu kako si predstavljate združiti 6-letnike in 80-letnike, da bodo nekaj skupaj počeli. Kakšen bo odziv in udeležba. Zaskrbljujoče se nam je zdelo, da si skupnost, ki ima sredstva in kader, ne upa izvesti takšnega projekta zaradi strahu pred neuspehom. Vsi pomisleki okolice so se hitro razblinili, ko so že po prvih aktivnostih lahko videli, kakšen uspeh in udeležbo ima projekt. Zelo smo bili veseli, da je okolica tako pozitivno sprejela projekt in se je o njem veliko govorilo. Prejeli smo veliko podpore (Intervju št. 2).

Je pa na tem mestu smiselno izpostaviti izzive, ki se porajajo ob tem oz. pred tem. Najprej se v skupnosti pojavi strah pred neuspehom kljub finančnim zmožnostim za izpeljavo (glej zgoraj Intervju št. 2), nato pa skupnost/država neenakomerno porazdeli kulturne programe (Intervju št. 5).

No, tretji pa je bil vzdrževanje dogajanja življenja v mestnih četrtih in krajevnih skupnostih in povezanost vsega dogajanja s krajem, kjer ljudje živijo, kjer se življenje dogaja. Ker tam ko se, v Ljubljani se vse dogaja v Cankarjevem domu, kultura pa je slabo razpršena do četrtnih skupnosti, isto je v Celju, vse se dogaja v Narodnem domu. Ko grem tri krat na leto na kakšen dogodek, vedno iste ljudi vidim. Mi pa želimo s tem približevanjem kulturo približati lokalnemu okolju. /.../

In skrbeti, da se praksa prenaša v celo državo. Ne da se vse ustavlja 30 km okoli Ljubljane, potem pa nič (Intervju št. 5).

Neenakomerno porazdelitev ponudbe kulturnega dogajanja za starejše lahko povežemo z ugotovitvami avtorjev, ki tudi pri storitvah za starejše ugotavljajo raznolikost oz. neenakomerno pokritost ali celo umik storitev po Sloveniji (Hlebec 2010, Hvalič Touzery v Hlebec in drugi 2012, 106).

6. Komunikacija (komunikacijski šumi)

»Preko teh delavnic smo ugotovili, da imajo vsi enak vrednostni sistem ne glede na to, iz katere generacije prihajajo - npr. prijateljstvo cenijo tako mladi kot starejši. Se pravi, te vrednote niso bistveno drugačne, kot so bile včasih. Problem pa je, kako jih razumejo oz. interpretirajo. Npr. primer zapleta iz kuharske delavnice« (Intervju št. 1). Citat govori o težavah, ki nastajajo pri komunikaciji. Primer iz kuharske delavnice se nanaša na situacijo, ko je na delavnici priprave hrane, deklici padlo na tla testo. Ta ga je pobrala in nadaljevala, medtem ko je bila neka gospa osebno prizadeta in presenečena, kaj se je zgodilo. Namreč gospa je imela drugače izkušnje o tem, kaj njej kruh pomeni (izkušnja iz povojnih let, ko je kruh zanjo imel močno simbolno in materialno vrednost). Zato sogovornica na tem mestu izpostavlja nujno stalno učenje komunikacijskih veščin in učenje o komunikacijskih šumih, do katerih prihaja na vsakodnevni ravni.

5 SKLEP

Skozi diplomsko nalogo sem želela ugotoviti, kakšna je širša vloga in pomen medgeneracijskega učenja v skupnosti za starejše, mlajše in skupnost s poudarkom na starejših. Najprej sem pregledala teoretične podatke, nato je sledil empirični (raziskovalni) del. Empirične podatke sem pridobila z analizo pol strukturiranih intervjujev, ki sem jih opravila s predstavniki izbranih projektov dobrih praks pri nas (kvalitativna analiza) ter z analizo virov (zloženk, brošur).

Glede na teoretični pregled ter ugotovitve empiričnega dela lahko podam naslednje ključne ugotovitve:

Tako kot opozarjajo tudi mnogi avtorji (Hlebec in drugi 2012, Ramovš 2013) so MG dejavnosti oz. skupnostno učenje v skupnosti, ki povezujejo različne generacije odgovor na potrebe današnjega časa. Izzivi so na področju današnje demografije, socialnih in zdravstvenih razmer starejših ter spremenjene paradigme medgeneracijskega učenja (iz t.i. *družinske v nedružinsko*). Prav tako je zaznana manjša medgeneracijska povezanost ter solidarnost, večja odtujenosti med ljudmi ter generacijami, v ospredju so stališča, ki temeljijo na stereotipih in nepovezanost generacij, kar ugotavljajo tudi drugi raziskovalci (Hlebec in drugi 2012, 110).

V analizi se je izkazalo, da sta si generaciji pozitivno naklonjeni, kar sta izkazovali tudi med MG delavnicami. Do zadržkov in predsodkov do druge generacije prihaja pogosto pred samo izvedbo, zato je ključno izpostaviti prednosti, ki jih prinašajo tovrstni programi MG učenja. Na ravni posameznikov se preko tovrstnih aktivnosti zmanjšujejo predsodki ter stereotipi. Ti namreč pogosto temeljijo na strahu pred nepoznavanjem druge generacije oz. na predstavi, kako naj bi neka MG delavnica potekala (kot opozarja tudi Hlebec in drugi 2012, 110). Ravno MG druženje, aktivnosti, preko katerih ena generacija spoznava drugo ter vidi, kaj vse druga še zna in zmore, je razlog, da zelo pogosto generacija spremeni svoj pogled in nemalokrat ugotovi, kako zelo sta si podobni. Iz intervjujev sem izvedela, da se je med MG delavnicami v MG centru pogosto izkazalo, da imata različni generaciji enak vrednosti sistem, obe npr. enako cenita prijateljstvo, težave pa so pri interpretaciji različnih dogodkov (več v poglavju Izzivi za prihodnost - komunikacija). Med člani skupnosti se tako krepi tudi socialni kapital, saj se z druženjem ter mreženjem, ustvarjajo pogoji za zaupanje, ki pa je temelj kvalitetnega

odnosa, ob tem pa se držijo določenih pravil ter norm (kot te pojme omenjata tudi Kump in Jelenc Kraševc 2010, 47).

Posebej pri starejših so bile spremembe vidne v zmanjševanju osamljenosti (starejši si pri nas želijo več druženja (Ramovš v Ramovš 2013, 542)). To pa je hkrati tudi najpogostejša oblika izmenjave socialne opore, ki poteka v takem odnosu, ki ob tem deluje varovalno pred fizičnimi in psihičnimi težavami. To je t.i. model splošnih učinkov ter opore kot zaščite, kot ga omenja Vaux (v Hlebec in Kogovšek 2003, 107–108). Prednosti so zaznane tudi v povrnitvi volje in trenuten odmik od *realnih* težav. Velik je tudi potencial projektov za mlade, katerim se je po oz. med projektom okrepil občutek samopotrditve, postali so bolj strpni pri odzivanju. Največji napredek pa so izvajalci in učitelji v razredih opazili pri t.i. »problematični otrocih«.

Na ravni skupnosti je izpostavljena prednost predvsem v omogočanju druženja in povezovanja v skupnosti, ki ima velik pomen predvsem pri starejših. V raziskavah (Hlebec in drugi 2012 in Ramovš v Ramovš 2013, 540) prav tako tudi v analizi je izražena velika pripravljenost ter želja starejših po dobrem razumevanju z mladimi, želja po druženju z drugimi in novem znanju ter dejavnostih. Ni pa strukturnih pogojev, ki bi to omogočale. Torej je to poziv oz. izziv za snovalce tovrstnih programov, da ne ostane le pri motiviranih posameznikih (kot je pogosto v teoriji in praksi), ki izpeljejo tak medgeneracijski dogodek. Prav tako so taki programi velik potencial za krepitev prostovoljstva med mladimi ter starejšimi, med katerimi se kaže se velika pripravljenost. Po podatkih za prejšnja leta so starejši celo najštevilčnejši prostovoljci (MJU 2015). Ob tem pa je pomembna še strokovnost izvajanja ter pedagoško-andragoško izobraževanje vseh izvajalcev takšnih programov.

Prav tako je potrebno glede MG izhajati iz dejanskih potreb ljudi v skupnosti, na kar opozarjata tudi Hlebec in drugi (2012, 111) in intervjuvanka (intervjuja št. 5), ko govorijo o potrebnosti sistema, ki bi prepoznaval dejanske potrebe, od spodaj navzgor in ne obratno. Vsekakor se lahko veliko naučimo tudi iz težav oz. izzivov oz. dobrih praks, s katerimi se srečujejo projekti; ti so od finančne podpore na državni ravni ter jasnih definicij na MG področju do komunikacijskih šumov, ki prihajajo na vsakodnevni ravni. Prav tako menim, da ima velik potencial program neformalnega oskrbovalca, saj nas veliko pozna tako osebo in se še kako zadevamo nujnosti »opremljenosti« tovrstnih oskrbovalcev, in strmenje k prostovoljstvu kot načinu življenja.

Vsekakor so se mi s pisanjem pričujoče naloge odpirala vedno nova vprašanja in dodatne ugotovitve ter nadgradnje. Tako bi bilo možno raziskavo poglobiti in opazovati moške in ženske ločeno, analizirati ter poglobljeno povezati s socialno oporo, analizirati po starosti, vključiti tudi srednjo generacijo (zlasti to, ki ima t.i. *izgorelostni sindrom*, in jim je namenjeno najmanj pozornosti).

6 LITERATURA

1. Bengston, Vern. L. in Petrice. S. Oyama. 2007. *Intergenerational Solidarity: Strengthening Economic and Social Ties*. Dostopno prek: http://www.un.org/esa/socdev/nyin/documents/egm_unhq_oct07_bengston.pdf (17. november 2014).
2. Beth Johnson Foundation. 2001. *Definition of Intergenerational Practice Beth Johnson Foundation*. Dostopno prek: <http://www.centreforip.org.uk/> (10. junij 2015).
3. --- 2010. *A directory of people interested in intergenerational approaches*. Dostopno prek: <http://www.centreforip.org.uk/res/documents/publication/CIP%20Intergenerational%20Directory%20June%202010.pdf> (11. junij 2015).
4. --- 2012. *Stich In Time, Conwy Age Friendly Communities (AFC)*. Dostopno prek: <http://www.centreforip.org.uk/resources/case-studies?page=7> (14. april 2015).
5. --- 2012/2013. *Broughshane Community Development Association*. Dostopno prek: <http://www.centreforip.org.uk/resources/case-studies?r=0&q=&page=3> (14. april 2015).
6. Društvo Novita. 2014a. *Od 0 do 100 - SKUPAJ*. Dostopno prek: <http://drustvonovita.wix.com/drustvo-novita#!od-0-do-100---skupaj/c1iqn> (15. december 2014).
7. --- 2014b. *Predavanje Nikoli prestar*. Dostopno prek: <http://drustvonovita.wix.com/drustvo-novita#!gradiva/cdzz> (28. junij 2015).
8. Čerče, Mojca. 2010. *Z roko v roki*. Slovenj Gradec: Gimnazija Slovenj Gradec.
9. Ecileu.eu. 2014. *Medgeneracijsko učenje ni isto kot medgeneracijsko izobraževanje*. Dostopno prek: http://www.ecileu.eu/wp-content/uploads/2014/05/MGS-u%C4%8Denje-ni-isto-kot-MGS-izobra%C5%BEEvanje_2.pdf (16. november 2014).
10. Eagle Project. 2015a. *Intergenerational Practice in Italy*. Dostopno prek: <http://www.eagle-project.eu/welcome-to-eagle/practice-showcase/intergenerational-practice-in-italy> (27. marec 2015).

11. --- 2015b. *Intergenerational Practice in German*. Dostopno prek: <http://www.eagle-project.eu/welcome-to-eagle/practice-showcase/intergenerational-practice-in-germany> (26. marec 2015).
12. Eu-skladi. 2014. *Projekt »Z roko v roki« - medgeneracijsko sožitje*. Dostopno prek: <http://www.eu-skladi.si/skladi/primeri-dobrih-praks/op-ropi/projekt-z-roko-v-roki-medgeneracijsko-soitje> (18. november 2014).
13. Festival za tretje življenjsko obdobje. 2014. *Na konferenci o medgeneracijskem sodelovanju izpostavili številne primere dobre prakse*. Dostopno prek: <http://www.f3zo.si/ljubljana/razno/za-medije/> (7. december 2014).
14. Hlebec, Valentina in Tina Kogovšek. 2003. Konceptualizacija socialne opore. *Družboslovne razprave* 19 (49): 103–125.
15. Hlebec, Valentina, Maša Filipovič Hrast, Sonja Kupm, Sabina Jelenc Krašovec, Majda Pahor in Barbara Domanjko. 2012. *Medgeneracijska solidarnost v Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
16. Hlebec, Valentina. 2011/2012. *Prosojnice iz predmeta Osebna omrežja (socialna opora)*. Ljubljana: interno gradivo.
17. Inštitut Antona Trstenjaka. 2014. *Socialna mreža medgeneracijskih programov za kakovostno staranje in solidarno sožitje generacij (stanje leta 2008)*. Dostopno prek: <http://www.inst-antontrstenjaka.si/old/medgeneracije.html> (18. november 2014).
18. --- 2015. *Družinska oskrba starejšega svojca*. Dostopno prek: <http://www.inst-antontrstenjaka.si/gerontologija/projekti/28.html> (28. junij 2015).
19. Jarvis, Peter. 2001. *Learning in Later Life: An Introduction for Educators and Carers*. London: Kogan Page.
20. Kranjc, Tadeja. 2015. *Medgeneracijsko sodelovanje*. Dostopno prek: <http://www.sinapsa.org/eSinapsa/stevilke/2013-5/52/medgeneracijsko-sodelovanje> (21. julij 2015).
21. Kump, Sonja. 2009. *Krepitev skupnosti s pomočjo medgeneracijskih programov*. V Brez spopada kultur, spolov in generacij, ur. Veronika Tašer, Irena Lesar, Milica Antić

- Gaber, Valentina Hlebec in Mojca Pušnik, 229–241. Ljubljana: Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani.
22. Kump, Sonja in Sabina Jelenc Krašovec. 2010. *Prestari za učenje? Vzorci izobraževanja in učenja starejših*. Ljubljana: Pedagoški inštitut, Ljubljana.
 23. Ljudska Univerza Koper. 2014. *Stari starši in vnuki*. Dostopno prek: <http://www.lu-koper.si/podrocje.aspx?id=226> (7. december 2014).
 24. MacCallum, Judith, David Palmer, Peter Wright, Wendy Cumming-Potvin, Jeremy Northcote, Michelle Brooker in Cameron Tero. 2006. *Community building through intergenerational exchange programs*. Dostopno prek: <http://researchrepository.murdoch.edu.au/2914/1/CommunityBuilding.pdf> (1. november 2014).
 25. Mali, Jana in Mateja Nagode. 2009. *Medgeneracijsko sožitje kot temelj sodobne socialne politike v Sloveniji*. V Brez spopada kultur, spolov in generacij, ur. Veronika Tašer, Irena Lesar, Milica Antić Gaber, Valentina Hlebec in Mojca Pušnik, 229–241. Ljubljana: Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani.
 26. Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti. 2014. Pomembni dokumenti. *Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva 2013-2020*. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/si/zakonodaja_in_dokumenti/pomembni_dokumenti/ (11. november 2014).
 27. Mesec, Blaž. 1998. *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
 28. Ministrstvo za javno upravo. 2015. *Skupno poročilo o prostovoljstvu v Republiki Sloveniji za leto 2014*. Dostopno prek: http://www.mju.gov.si/fileadmin/mju.gov.si/pageuploads/SNO/Skupno_porocilo_o_prostovoljstvu/PorProst_2014.pdf (24. avgust 2015).
 29. Mlinar, Anton. 2009. Medgeneracijski dialog, trajnostni družbeni razvoj in primeri dobrih praks. *Kakovostna starost* 12 (2): 9–22.
 30. Narat, Tamara, Ružica Boškić, Tatjana Rajar, Urban Boljka in Barbara Kobal Tomc. 2012. *Medgeneracijska solidarnost v skupnosti: analiza stanja in priprava predlogov*. Dostopno prek: <http://www.irsv.si/upload2/Medgeneracijska%20solidarnost%20v%20>

- 20skupnosti_analiza%20stanja%20in%20priprava%20predlogov.pdf (15. december 2014).
31. Newman, Sally in Alan Hatton-Yeo. 2008. Intergenerational Learning and the Contributions of Older People. *Ageing Horizons* 2008, 8. Dostopno prek: http://dev.ageing.ox.ac.uk/system/files/ageing_horizons_8_newmanetal_11.pdf (12. november 2014).
32. Prostovoljstvo. org. 2015. *Dan za spremembe*. Dostopno prek: <http://www.prostovoljstvo.org/aktivnosti/dan-za-spremembe> (28. junij 2015).
33. Ramovš, Ksenja. 2013. Medgeneracijsko sožitje in solidarnost. V *Staranje v Sloveniji. Raziskava o potrebah, zmožnostih in stališčih nad 50 let starih prebivalcev Slovenije*, ur. Ramovš, Jože, 79–83. Ljubljana: Inštitutu Antona Trstenjaka.
34. Seniorji.info. 2014. *Medgeneracijsko učenje na ljudskih univerzah*. Dostopno prek: http://www.seniorji.info/MGS_MGS_ucenje_na_ljudskih_univerzah (7. december 2014).
35. Simbioza.eu. 2015. *Simbioza med generacijami*. Dostopno prek: <http://www.simbioza.eu/sl/2015/> (28. junij 2015).
36. Slovar slovenskega knjižnega jezika. 2015a. *Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU*. Dostopno prek: <http://bos.zrc-sazu.si/cgi/neva.exe?name=ssbsj&tch=14&expression=zs%3D16843> (5. september 2015).
37. --- 2015b. *Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU*. Dostopno prek: <http://bos.zrcsazu.si/cgi/neva.exe?name=ssbsj&tch=14&expression=zs%3D16821> (5. september 2015).
38. Slovenska filantropija. 2014. *Medgeneracijsko sodelovanje*. Dostopno prek: <http://www.filantropija.org/programi/MGS-sodelovanje/sadezi-druzbe/> (3. november 2014).
39. Stat.si. 2008a. *Prebivalstvo se stara - potrebno je medgeneracijsko sožitje*. Dostopno prek: http://www.stat.si/doc/pub/Staranje_prebivalstva_slo.pdf (11. junij 2015)

40. --- 2008b. *Svetovni dan boja proti samomoru*. Dostopno prek: <http://www.stat.si/StatWeb/glavnanavigacija/podatki/prikazistaronovico?IdNovice=1845> (5. maj 2015).
41. --- 2012a. *Svetovni dan zdravja 2012*. Dostopno prek: <http://www.stat.si/StatWeb/glavnanavigacija/podatki/prikazistaronovico?IdNovice=4617> (5. maj 2015).
42. --- 2012b. *Svetovni dan preprečevanja samomora 2012*. Dostopno prek: <http://www.stat.si/StatWeb/glavnanavigacija/podatki/prikazistaronovico?IdNovice=4953> (5. maj 2015).
43. --- 2014a. *Mednarodni dan starejših 2014*. Dostopno prek: http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=6513 (16. november 2014).
44. --- 2014b. Statopis. *Statistični pregled Slovenije 2014*. Dostopno prek: <http://www.stat.si/doc/pub/Statopis.pdf> (6. julij 2015).
45. Špat, Ana in Kevin Rihtar. 2010. *Medgeneracijski center Hudinja Celje: sistem vzdrževanja kakovosti življenja*. Dostopno prek: http://www.mgc.si/o-centru/nase-publikacije/sistem-vzdrzevanja-kakovosti-zivljenja?s=sistem_vzdrzevanja_kakovosti (1. december 2014).
46. Thompson, Jane. 2002. *Community education and neighbourhood renewal*. Leicester: Nacional Institute Of Adoult Continuing Education.
47. Volunteering information service. 2015. *Meet an Organisation - Roscommon Social Car Scheme*. Dostopno prek: <http://www.volunteerroscommon.ie/meet-an-organisation-roscommon-social-car-scheme.html> (22. junij 2015)
48. Zavod Ypsilon. 2014. *Simbioza*. Dostopno prek: <http://ypsilon.si/index.php/projekti/simbioza> (2. november 2014).

PRILOGE

V nadaljevanju prilagam zapise vseh intervjujev.

PRILOGA A: ZAPIS INTERVJUJA 1 (PROJKT HIŠE SADEŽI DRUŽBE)

Spoštovani, hvala, ker si boste vzeli čas za odgovarjanje na vprašanja. Pred vami so vprašanja, ki se nanašajo na medgeneracijski/e projekt/e Hiše sadeži družbe. Omenjen projekt je predstavljen v moji diplomski kot primer dobre prakse pri nas na področju pomena medgeneracijskega učenja v skupnosti. Intervju bo uporabljen samo za namen diplome ter bo citiran v skladu z navodili za pisanje znanstvenih besedil. Odgovarjanje bo vzelo približno eno uro. Že v naprej se vam zahvaljujem za vse odgovore.

Glede na to da imate štiri medgeneracijske centre, bi poizkusili zajeti celoto, da se dobi neka širša slika. Prosila bi vas, da za lažjo predstavitev navedete tudi primere oz. ilustracije. Za začetek začniva s številkami; zanima me število udeležencev, starost in spol.

V lanskem letu smo delali analizo. Pa bi najprej kar se spola tiče. Ugotovili smo, da je med našimi uporabniki največji delež žensk, tako med uporabniki kot med prostovoljci, in to je 75 odstotkov, in starejših od 50 let oz. meja je bila od 45 oz. 47 let. Vendar se je ta meja lansko leto malo spremenila, ker je med uporabniki bistveno večje število brezposelnih. Prej pa so bili to starejši ljudje. Je pa to odvisno tudi od posamezne hiše, se pravi od posameznega lokalnega okolja, tako da ne moramo reči, da je v vseh hišah struktura uporabnikov enaka.

Vseh uporabnikov v vseh hišah, je bilo v lanskem letu 5 tisoč. V Murski Soboti, ki deluje najdlje in kjer je kapaciteta prostorov največja, je največje število uporabnikov. Struktura uporabnikov se pa glede na lokalno okolje precej spreminja. Npr. v Vipavi, kjer je infrastruktura drugačna, kjer ponudbe za mlade ljudi ni in ni nobenega drugega centra, je več mladih uporabnikov. Društvo upokojencev je in so aktivni, medtem ko za mlade ni ničesar. Tako da je število uporabnikov odvisno tudi od tega, kakšna je ponudba v posameznem kraju.

Naknadno dopolnjeno:

Podatki o uporabnikih za leto 2014: število uporabnikov v vseh 4 Hišah je 6.108, število obiskov teh uporabnikov je 24.072, število medgeneracijskih delavnic, število aktivnih

prostovoljcev. Približno 30 % uporabnikov je mlajših od 18 let. Za bolj podrobne starostne skupine bi morala preveriti podatke. Razmerje med spoloma - velika večina naših uporabnikov je žensk (81,2 %), samo 18,8 % je moških. Največ naših uporabnikov je upokojencev (do 65 let) in skoraj enako število brezposelnih. Med upokojenci je največ mlajših upokojencev.

Ali ste dosegli oz. dosegate cilj projekta? Če lahko to pojasnite.

Zdaj ... ne gre pravzaprav več za projekt, zato smo temu rekli že program. Začeli smo s projektom, s prvo Hišo leta 2008, financiranim s strani norveškega finančnega mehanizma in tisto je bil 3-letni projekt. Pravzaprav je bil eksperimentalen, saj v našem prostoru ni bilo ničesar podobnega. Ideja projekta je bila, da vzpostavimo prostore, ki so namenjeni različnim generacijam, da bi ljudje v teh prostorih kot prostovoljci prenašali znanje iz ene generacije na drugo. Seveda pa znanje ni edini motiv. Druženje in socialno vključevanje je tisto, kar je nekako sekundarno, ampak je na nek način bistveno bolj pomembno. Ideja projekta je bila takrat ... nekako razširit zadevo v to ... Takrat smo izhajali iz tega, da imajo starejši neka znanja, in da ni nujno, da jih znajo uporabiti in smo dobili idejo, da bi razvili socialno podjetje. Ta bi tako bila druga faza, se pravi - najprej medgeneracijsko socialno vključevanje, nadgradnja tega bi pa bilo socialno podjetje, ki deluje v smislu tega, da smo vzpostavili zametke in da so ljudje vključeni. Je pa res, da je bil rezultat projekta bolj evidenten v socialnem vključevanju. Ljudje so prihajali z namenom, da se družijo ter se nekaj novega naučijo in ne toliko, da se poizkusijo vključiti v podjetje ter poizkušajo zaslužiti. Je pa res, da takrat socialno podjetništvo pri nas še ni bilo razvito. Mislim, saj še zdaj ni, so le poizkusi in bistveno premalo spodbud, da bi to zares »laufalo« Skratka, takrat smo ta socialni del prenesli v druge hiše, ki nimajo socialnega podjetja oz. nekih izdelkov ali poizkusov proizvodnje, imajo samo ta socialni del, se pravi socialno vključevanje.

In to je zelo obiskano, kot ste rekli.

Da, uporabnikov je vsako leto več. Zdaj smo prisiljeni delati analize glede števila in strukture uporabnikov, ker smo socialno varstveni program. Uporabnikov je vsako leto več. Štejemo jih tudi vsako leto večkrat, se pravi nekdo, ki pride v hišo 30 krat, je zabeležen let enkrat. Torej teh 5 tisoč, o katerih sem prej govorila, številka je sigurno 3 krat višja ali pa še več.. Tako da je obiskov bistveno več.

Dodano naknadno:

Ciljev je več. Primarni cilj je socialno vključevanje starejših, spodbujanje k aktivni participaciji starejših in mladih, aktivno staranje, promocija prostovoljstva in povečanje sodelovanja med generacijami. Prve tri lahko izmerimo s številom vključenih uporabnikov in evalvacijo njihovega zadovoljstva. Te cilje smo dosegli. Uporabnikov je vsako leto več (v več Hišah po Sloveniji), vsi ocenjujejo, da se je njihova kvaliteta življenja bistveno zvišala z vključitvijo v aktivnosti (izmed vključenih sta na lestvici od 1 do 5 dva označila 3, eden 2, vsi ostali pa 4 ali 5). Rezultate zadnjih dveh ciljev pa bi bilo potrebno meriti z neko drugo metodologijo v daljšem časovnem obdobju, da bi imeli res konkretne rezultate. Na splošno lahko rečemo, da se je sodelovanje med generacijami povečalo in da se prostovoljstvo razvija. Dolgoročno bi bilo potrebno meriti tudi podporne strukture, ki se razvijajo med ljudmi različnih generacij, in še kaj.

Kaj pa bi izpostavili kot prednosti in slabosti programa, kaj nepričakovanega?

Ne, česar nismo pričakovali. Na začetku projekta smo mislili, da bo socialna nota ali socialno vključevanje manj aktualno in da bo socialno podjetje tisto, ki se bo bolj razvijalo. Ampak dejstvo je, da je ravno v letu 2008, ko smo začeli s projektom, šla Mura v Prekmurju v stečaj in takrat je ogromno žensk postalo brezposelnih. Ker so bile stare nad 50 let, nizko izobražene in šivilje po izobrazbi, so bile težko zaposljiva kategorija žensk., hkrati pa so bile še dovolj zdrave, ali kako naj rečem, da so lahko bile še aktive in to so si želele. Tako da smo morali prilagoditi projekt oz. smo morali slediti potrebam uporabnikov. Ne vem, če je to pravzaprav slabost, mislim, da je to v resnici prednost projekta. Če znaš ti projekt prilagoditi, da potem živi naprej, da vzameš tiste dobre rezultate in jih razvijaš nekje drugje. Mislim, da je to dobro, da ni slabo. Mislim, da vztrajati na ciljeh projekta, ki jih potem ne moreš realizirati ali pa se ne razvijajo naprej, je »itak« nesmiselno.

Slabosti... Slabosti pa sta definitivno dve, in sicer zares zelo zelo problematični. Prva je nevladni sektor, kjer je problem s financiranjem. Država je na eni strani v socialno varstveni strategiji predvidela do leta 2020 vzpostavitev 15 regijskih medgeneracijskih središč, hkrati pa predvidenega financiranja s strani evropskega socialnega sklada ni bilo na voljo. Ampak ker uradniške operacije pri nas trajajo leta in leta, tega ni. Kdorkoli poizkuša take stvari, se spopade s težavo zagotoviti sredstva, ki pa jih ne more, ker pač ni možno.

Druga slabost je, da imamo koncept, imamo prostore, ki so opremljeni kot učni prostori, kot je učna kuhinja, računalniki, mojstrske delavnice in podobno, ki omogočajo učenje in hkrati

tudi druženje. Se pravi, ljudje lahko pridejo kadar koli, vse dan, tako starejši dopoldan, mladi in zaposleni pa popoldan.

Drugi del našega koncepta je definitivno prostovoljstvo in ga razumemo kot aktivno participacijo. Ljudem ni treba čakati, da se bo nekaj zgodilo, ampak lahko sami aktivno pripomorejo k nekim spremembam. In zaradi tega ker vztrajamo na prostovoljstvu, so naši programi zastoj, kar pomeni, da našim uporabnikom ni potrebno plačati za naše stvari. To je pomembno npr. v okolju kot je Murska Sobota, saj le tako lahko starejši s svojimi pokojninami pridejo na telovadbo za starejše, ali pa brezposelni ljudje pridejo na kuharske delavnice, kamor prinesejo nekaj iz svojega vrta in potem skupaj skuhamo in pojejo, v nasprotnem primeru bi mogoče bili brez obroka tisti dan oz. bi bilo težje zagotoviti. V taki situaciji, v kakršni smo sedaj, je to sigurno plus.

Kar me moti oz. kar vidim kot oviro, je to, da je danes vse medgeneracijsko. Od tega da se na politični ravni ali pa na ravni »policy« ljudje pogovarjajo o reformi pokojninskega sistema in govorijo o medgeneracijski solidarnosti, do tega, da država predvideva vzpostavitev 15 medgeneracijskih regijskih središč, pri čemer država ni bila niti zainteresirana, da bi vzpostavili koncept oz. da bi rekli, glejte to so dobri rezultati, zato vas bomo podprli. Jasno mi je, da mi medgeneracijskega sodelovanja nismo izumili, prav tako nismo izumili, da ljudje različnih generacij med seboj sodelujejo. Kljub temu je to koncept, ki funkcionira. Eden izmed razlogov je tudi ta, da so naši prostori nevtralni, niso ne za specifične uporabnike (npr. odvisnike od drog), niso samo za mlade (mladinski centri) in tudi ne samo za starejše (društva upokojencev). In to se mi definitivno zdi prednost oz. koncept, za katerim je vredno stati. V Sloveniji skupnostnih centrov ni. V zadnjih 10-ih, 15-ih oz. 20-ih letih nekakšnih »community« centrov, se pravi skupnostnih prostorov, ki so namenjeni vsem prebivalcem lokalne skupnosti, ni.

Financiranje je definitivno eden od »hendikepov«, prav tako tudi konceptualna zmeda na tem področju. Pa ne mislim, da organizacije, ljudje in posamezniki lahko počnejo, kar želijo, ampak v smislu financiranja in strategije razvoja. Če država v Strategijo razvoja socialnega varstva do leta 2020 uvrsti nekaj, kar konceptualno ni opredeljeno, je to po mojem slabost. Ali pa reči, to bomo podprli, ker je to dobro. Ne mislim nujno nas, kogarkoli.

Naslednji velik »hendikep« je, da pri nas ni razvita metodologija merjenja »social impacta«. Mi imamo razvito metodologijo, da strokovni delavci, ki vodimo te programe, delamo različne evalvacije in različne analize z namenom, da oblikujemo programe, ki jih uporabniki

dejansko potrebujejo. Mislim, da bi morale lokalne skupnosti, se pravi občine, in tudi država pravzaprav imeti interes pogledati, kaj se dogaja na terenu in podpreti tisto, kar prinese dobre rezultate. Npr. ena izmed težav je ta, da kamor koli pridem in če želim predstaviti, kaj se dogaja, povem primer gospe iz Murske Sobote. Zdaj je stara 74 let, živi v vasi 6 km iz mesta, je vdova, ima hišo, za katero skrbi, je fizično še aktivna, nima pa avtomobila. Pred 4 leti je prvič slišala za Hišo sadeži družbe in v Hišo se je vključila na skrivaj, če tako rečem. Slišala je za program in bila je zelo motivirana in začela je hoditi na učenje računalnika. V Hiši se je osnovnošolka, zadnji razred, z njo eno leto učila. Gospa je bila zelo navdušena in si je pri 74. kupila »laptop«. Ampak ker je v okolju, od koder prihaja, če si star 74 let in si vdova, imeti »laptop« stigma, je namesto običajne torbe zanj kupila drugo in tako nekaj let skrivala računalnik pred sosedi.

Sedaj je ta gospa še zelo aktivna in se v Hiši udeležuje tudi drugih stvari. Danes deluje bistveno drugače kot takrat, ko je prišla. Takrat je bila prestrašena, skeptična, sedaj pa je v socialnem varstvu, opolnomočena, upa si ponosno povedati, kam hodi in kaj ji to pomeni. Sicer bi bila doma sama. To da si sam, ni vedno dobro in pri starejših je pojav (ravno sem brala študijo na to temo, mislim da je bila angleška) depresije nad 65 let, se pravi po dobi upokojitve, v porastu. Depresija je vedno bolj bolezen starejših ljudi, ker se znajdejo v praznem prostoru.

In kako izmeriti ta »social impact«, o katerem se prej govorila. Prepričana sem, da je za to gospo to dobro. Naučila se je veliko stvari, ki se jih drugače ne bi. Je zelo aktivna in prisotna, tudi sama sedaj uči druge ljudi. Ni sama, kar ji veliko pomeni, spoznala je ogromno ljudi... In kako sedaj zmerim to, kaj bi se z njo zgodilo, če tega ne bi bilo. Lahko domnevam, da bi bila osamljena, da bi se razvila depresija, da bi depresija lahko načeloma pripeljala do dementnih težav oz. obolenj in tudi do drugih zdravstvenih težav. Tako domnevam jaz in tudi drugi, ampak ni pa razvite metodologije, kako to izmeriti. Država bi morala imeti interes, da bi ugotovila, kako razviti podporne programe za starejše, zato da bodo čim dlje ostali doma in da bodo čim dlje aktivni in neodvisni in da ne bodo rabili vse te strukture domov za starejše in teh podpor, ki jih sicer država plačuje. To je velika ovira.

Kako so program sprejeli udeleženci, njihovi odzivi - kaj zabavnega, posebnega?

Teh zgodb je med tisoč ljudmi ogromno. Izpostavila bi pa Hišo v Vipavi. Tja so začeli zahajati osnovnošolci, zadnji razredi, ki prihajajo iz migrantskih družin. Delamo tudi na področju migraciji in smo senzibilni za te teme. Ti otroci doma nimajo interneta, računalnika,

zato so prihajali tja ... in seveda, da so na računalniku po 4 ure popoldan, ni v redu. In nekako jih je bilo treba motivirati, vključiti ali pa si izmisliti aktivnosti, programe, ki bi jih zanimale. Tako je po dveh letih nastala skupina mladih prostovoljcev, ki hkrati hodijo v Hišo in so prostovoljci. Nekajkrat na mesec grejo v Dom za starejše, ki je tam blizu, hkrati pa pomagajo pri izvajanju programa npr. razdelijo letake, povabijo ljudi, nalepijo plakate ... skratka bolj aktivno se jih je vključilo v to. Ne samo da imajo prostor, ampak so v tem času postali tudi aktivni prostovoljci. Torej se družijo, se nekaj novega naučijo, so prostovoljci in to tudi njim veliko pomeni. Prej niso imeli stika z drugimi, razen s svojimi družinami, sedaj pa z upokojenci pečejo piškote.

Zelo dobro je bila sprejeta tudi izmenjava starejših prostovoljcev. Poteka tako, da se z partnersko državo dogovoriš o dlje časa trajajoči izmenjavi prostovoljcev, pri čemer gre naša skupina v tujo državo, njihova skupina pride sem. Sodelovali smo z Italijo. Starejše gospe nad 65 let, ki niso bile že nujno povsod, so po nekaj tednih izmenjave to dojemale kot neko obliko nagrade za njihovo prostovoljsko udejstvovanje. Poleg tega so prinesle cel kup idej, kako te stvari delajo tam in kako bi one tukaj to naredile. In dejansko se je razvilo iz tega t.i. prostovoljski servis, kjer bi pomagali starejšim, kjer se ponudi neka oblika pomoči, kot je druženje, spremstvo v trgovino in podobno. Kar so videle v tujini, so prinesle in to jim je bilo všeč. To ni bilo nekaj, kar bi mi hoteli implementirati, pravzaprav smo morali samo podpreti idejo.

Kakšen je pomen tega projekta v skupnosti? Na kakšen način projekt prispeva oz. vpliva na skupnosti? Lahko ilustrirate s konkretnimi primeri ali situacijami?

Namen teh »community« oz. skupnostnih centrov je pravzaprav bolj povezana skupnost. Dva primera, ki se jih spomnim, lahko navedem kot primera.

Prvi je iz Hiše v Murski Soboti. Občina, katera nas financira, je leta 2010 rekla, da bo umaknila ta sredstva, ki jih je sicer prej namenjala za naš program. To je posledično pomenilo, da nismo imeli nobenega zaposlenega človeka, posledično pa tudi, da Hiša ne more biti odprta ves dan. V parih urah smo v znak podpore zbrali več kot 800 podpisov lokalnega prebivalstva in jih posredovali na občino. In to v kraju z 11 tisoč prebivalci, kar je bil dokaz, da ljudje to ocenjujejo, kot nekaj kar je za njih dobro oz. kar potrebujejo. In tako nam je dejansko uspelo prepričati občino, da je to za njihove prebivalce pomembno.

Potem pa so prostovoljci, ker ni bilo nobenega zaposlenega, enostavno prevzeli za nekaj mesecev dežurstva, da so lahko zagotavljali odprtost Hiše. In so sami pravzaprav poskrbeli,

da je prostor funkcioniral. To se mi zdi največji dokaz, da dobro delaš oz. da ljudje nekaj res potrebujejo.

Kako je skupnost/okolica sprejela vas projekt, kakšni so bili odzivi? Konkreten primer ali situacija?

Mi smo organizacija, ki deluje v glavnem na nacionalni ravni. Locirani smo v Ljubljani, centre pa imamo po drugih krajih v Sloveniji. Na začetku kamorkoli pridemo obstaja neka skepsa, zadržek, predvsem med drugimi nevladnimi organizacijami. Ampak ne zaradi vsebine, pač pa zaradi našega financiranja, saj je novo društvo, ki pride v lokalno skupnost, participiralo na istem denarju kot ostala društva, vsi drugi »lokalci«. Ustrašijo se, da bo to zanje sprememba v financiranju, finance za društva so pa relativno nizke..

Naš princip dela, tudi Slovenske Filantropije, je povezovanje in delujemo tudi kot nacionalna mreža prostovoljskih organizacij v Sloveniji. Veliko organizacij nima organizacijske kapacitete, se pravi nima kadra, ki bi lahko organiziral določene stvari. Potem, ko vidijo naše rezultate dela, tudi lokalno okolje sprejeme to našo prisotnost.

Ali so dejanske spremembe, ki so jih opazili pri posameznikih v vedenju, počutju, znanju? (Morebitni večji/manjši) vpliv na določen spol ali drugo v skupnosti ter dolgoročne spremembe (npr. starejši uporabnik zna sam doma napisati elektronsko sporočilo)?

Odvisno, ne morem reči, da je rezultat pri vseh enak. Ne morem reči, da vsi, ki so se udeležili katere koli računalniške ure, znajo vse samostojno delati. Eni so motivirani, tako kot omenjena gospa, ki »srfa« po internetu, si »sname« recepte, ali pa poišče, katero gnojilo je najboljše za njen vrt. Lanska analiza, ki sem jo opravila sama, je pokazala, da se je vsem, razen enemu, počutje izboljšalo oz. vsi so na lestvici od ena do pet ocenili, da se jim je izboljšalo za najmanj 4. To pa je zame podatek, da se stvari dolgoročno spreminjajo. Prav tako merimo tudi kontinuirane uporabnike, se pravi uporabnike, ki so se leta 2009 vključili v neko aktivnost, po 5 oz. 6 letih pa so še vedno vključeni, ker kaže, da jim program koristi.

Motiva, zakaj so vključeni v projekt, sta dva, in sicer učenje in druženje oz. socialno vključevanje. Se pravi spoznavanje novih ljudi in občutek, da nisi sam. Učenje je specifično - podobno počnejo tudi Univerze za tretje življenjsko obdobje in Ljudske univerze, treba je poudariti, da gre za neformalne oblike učenja. To se mi zdi zelo pomembno. Npr. leta 2009 je

prišla k nam brezposelna šivilja., Razložila sem ji, kako poteka delo in sem jo poizkušala navdušiti, da se vključi kot prostovoljka. Rekla sem ji, da poleg tega kar je delala v službi, še gotovo kaj zna in ima kup znanj. Ona pa pravi, da nič ne zna. Dolgo sva sedeli in ugotovili sva, da zna skuhati veliko stvari, da se ukvarja z zelišči, da zna izdelovati lutke iz odpadnih kosov blaga in da včasih poslika kakšne okrasne lončke. Skratka imela je cel kup znanj, ki jih sama pri sebi ni identificirala kot nekaj vrednega. Zanj je bilo vredno le imeti doktorat in formalno izobrazbo. Ta gospa prej nikoli ni vodila ničesar, danes pa intenzivno vodi delavnice. Torej je način, kako opolnomočiš človeka, ki misli, da stvari, ki jih zna, niso nič vredne. V smislu, saj kuha pa tako vsak, ki je star 50 plus in živi v ruralnem okolju, kjer ima vrt. Ampak ni čisto tako. Ljudje jemljejo stvari samoumevno, zato se mi zdi zelo pomembno, da jih opolnomočiš na ta način, da se občutek njihove lastne vrednosti spreminja na ta način.

Kakšna je po vašem razlika v učenju pri starejših v primerjavi z mlajšimi? Kaj ste opazili pri delu, kako se torej novih stvari učijo udeleženci - starejši v primerjavi z mlajšimi? Je starejšim potrebno drugače podajati, dodatno razložiti tematiko v primerjavi z mlajšimi (npr. si mlajši hitreje zapomnijo, je starejšim treba stvari večkrat razložiti)? Lahko tudi ilustrirate s primerom.

Definitivno se me zdi, da je vsem blizu ta neformalni način podajanja znanja. Se pravi, da otrokom ne bi bilo tako v redu, če bi jih nekdo isto učil oz. uporabljal iste metode učenja kot jih imajo v šoli. Vsi zelo vztrajamo na tem, da so to neke participativne metode učenje. Tudi mladi, ko mislijo, da nič ne znajo, jim mi pomagamo, iščemo, brskamo, kako jih opolnomočiti, kaj je tisto, kar zares znajo.

Sigurno so stvari, ki so za starejše zapletene in zahtevnejše, kot je sodobna IKT tehnologija. Če mlajši učijo starejše, potrebujejo pri učenju več časa, kot če učijo svojega vrstnika in mu razlagajo iste stvari. Potrebujejo tudi več ponovitev. Npr. nekateri se pri računalništvu vedno znova vračajo na osnove. Seveda pa je to tudi stvar motivacije, koliko sami delajo doma. Vendar to učenje ni predvsem samo učenje, je način, kako se ljudje družijo, kako so ljudje skupaj, kako niso sami doma.

Opazili smo, da prihaja do nekih komunikacijskih šumov in naredili smo analizo, zakaj prihaja do tega. Oblikovali smo delavnice, na katere so pršili naši prostovoljci in uporabniki. Preko teh delavnic smo ugotovili, da imajo vsi enak vrednostni sistem ne glede na to, iz katere generacije prihajajo - npr. prijateljstvo cenijo tako mladi kot starejši. Se pravi, te vrednote

niso bistveno drugačne, kot so bile včasih. Problem pa je, kako jih razumejo oz. interpretirajo. Npr. primer zapleta iz kuharske delavnice, ki je bil povod, da smo začeli s temi delavnicami.

Imeli so to delavnico in mladi so se učili mesiti kruh in gospa, ki je sodelovala, se je iz povojnih let spominjala, da kruha ni bilo vsak dan na mizi in za njo je ta kruh simboliziral lakoto. Mladi pa danes nimajo enakega odnosa do tega. Skratka, eni deklici, ki je mesila kruh, je testo padlo na tla in reakcija je bila neverjetna. Gospa je bila osebno prizadeta, deklica pa ni vedela, kaj se je zgodilo, saj ji je samo nekaj padlo na tla Nič hudega, pobereš in nadaljuješ. In potem je bilo to za nas na nek način priložnost, da smo naredili usposabljanja na temo komunikacije, kamor smo vabili različne generacije in skušali ugotoviti, da imamo vsi enak vrednostni sistem ali pa sistem vrednot. To je bilo izhodišče in veliko spoznanje, in ti dve, ki se jima je to zgodilo, sta bili prisotni na prvem takem usposabljanju. Starejši pogosto pričakujejo spoštljiv odnos s strani mladih, mladi pa so zadržani, mogoče nimajo tega tako razvitega, ali pa ne pokažejo na tak način. Vložiti je potrebno ogromno dela tudi v komunikacijo. S tem je povezano učenje in neformalne učne delavnice (kuharske in podobno). To je način, kako komuniciramo. In tukaj so medgeneracijski šumi.

Kakšna je vloga starejših udeležencev v projektu? Lahko podate primer.

Bili so oboje, tako učenci kot učitelji in dostikrat sta se vlogi prepletali. Prav to je naš koncept ali pa metoda, kot sem že prej govorila o primeru šivilje. Gre za to, da poizkušaš svoje znanje predati drugim, ne glede na to kaj znaš. Obstajajo ljudje, ki jih zanima, kaj ti počneš. Dostikrat so starejši ljudje samo v vlogi uporabnikov, se pravi določeno število ljudi samo hodi in obiskuje delavnice, zelo veliko število pa se jih potem tudi aktivno vključi in potem sami pripravijo delavnice. Kar pomeni, da izvedejo celotno delavnico sami, mi jim nudimo samo »suport«. Povejo, kaj bi delali, kaj potrebujejo za izvedbo, koga bi povabili na delavnico in podobno.

Ampak večina je samo uporabnikov ali kako?

Npr. v Murski Soboti je bilo lani enkratnih uporabnikov malo manj kot 2 tisoč, od tega jih je 170 aktivnih prostovoljcev. Se pravi, 10 odstotkov od teh je tudi prostovoljcev.

Kaj je tisto, kar ste opazili, da lahko starejši izrazito ponudijo mlajšim in obratno? Kaj so se starejši naučili od mlajših in obratno?

To je spet zelo odvisno od lokalnega okolja. Starejši imajo zelo radi delavnice ali aktivnosti, ki so povezane z njihovo preteklostjo, kot so literarne, gledališke, kulturne in tradicionalne delavnice. Npr. v Črnomlju in Murski Soboti je zelo poudarjena tradicionalna obrt. Nekaj kar znajo delati. Zelo radi imajo znanja, ki bi bila sicer pozabljena ali pa bodo pozabljena, če jih ne prenesejo naprej, npr. znajo ličkati, česar pa mlajši ne znajo. Naslednja tematika je hrana, ki enako zanima mlajše in starejše. Tako poskušamo organizirati kuharske delavnice na način, da se naredi nekaj, kar je bilo včasih, nekaj tradicionalnega, peka kruha, čeprav to postaja danes tudi spet popularno, Hkrati pa mladi starejše naučijo pripraviti pice, sadne solate in podobno. In tako učijo drug drugega. In ravno na tej vzajemnosti oz. recipročnosti poizkušamo vztrajati.

Za starejše je pa grozno zanimivo vse, kar je povezano z IKT tehnologijo, od uporabe mobitela, fotografiranja, prenašanja slik na računalnik in podobne stvari. Starejše tudi zelo zanimajo druge države. Če mladi npr. potujejo ali da so bili na študijski izmenjavi in podobno, se radi pogovarjajo o tem. To jih zelo zanima, turistične predstavitve pa ne ravno. Npr. en fant je bil na Švedskem in tako smo imeli cel teden švedski teden, na katerem so predstavili švedsko hrano, njihovo glasbo in podobo.

Je bilo kaj, česar so se starejši in mlajši bali oz. se bojijo, imajo zadržke? Kakšna določena situacija?

Takih situacij, kjer pride do nekkih zapletov, je mnogo. Tega ni malo. Ogromno dela je treba vložiti v komunikacijo. V to, da se starost ne sprejme kot nek »handikep«, da se sprejeme, da nismo tukaj mladi in starejši z razlogom, da bi ta leta premosti, ampak z razlogom, ker nas zanimajo različne stvari in smo pripravljeni sodelovati drug z drugimi, ne glede na starost.

Je pa takih, že prej omenjenih, komunikacijskih šumov, kjer se ljudje osebno čutijo prizadeti in vpleteni, ogromno. S temi stvari moraš res delati in ljudi usposabljati, jih opolnomočiti na ta način, da sprejmejo drug drugega. Tukaj ni malo dela.

Kako starejša generacija udeležencev v projektu vidi mlajšo, kaj si misli o njih? Kaj pa obratno, kako mlajši vidijo starejše?

To smo vključili v analizo, mislim da leta 2013 v Murski Soboti. Ugotavljali smo, kako se spreminja odnos glede dožemanja drugih generacij. Velika večina ima stike z drugimi generacijami, in sicer v okviru svojih družin. To ni nič novega.

Kar se je meni zdelo zelo zelo pomembno je, da so ljudje, potem ko se dlje časa srečevali v Hiši, razvili neke empatije. Npr. gospa z« leptopom«, je z deklico še sedaj v zelo tesen odnosu. Ta punca je šla potem na srednjo šolo v Maribor, zato ni več vsak dan v Murski Soboti, ampak sta skozi na mailu, še vedno imata stike.

Hočem reči, da so ljudje postali malo bolj senzibilni za to, kdo so. Vzrok torej ni samo učenje ali samo dobiti se v Hiši. Ni starost tista, ki jih ovira ali pa jih zanima in podobno, ampak človek sam. Se pravi, razvili so se malo tesnejši odnosi in to se mi zdi zelo zelo fajn. Tudi veliko podpornih struktur so razvili ti ljudje.

Recimo nek drug par, gospa mu pomaga pri učenju tujega jezika, fant pa gre v trgovino in ji pomaga nakupovati. Skratka razvili so se mehanizmi solidarnosti ali pa podpore. To se mi zdi zelo pomembno.

Bili so šokirani, ko smo jim predstavili rezultate analize, o kateri sem prej govorila. Zelo nenavadno se jim je zdelo, da imamo isti vrednosti sistem. Bili so prepričani, da so čisto drugačni, da so iz drugega planeta. In to je presenetilo sploh mlade. Sploh ko smo se pogovarjali o vrednotah, kot so prijateljstvo, ljubezen ... o vrednotah, ki jih vsi nekako cenimo.

Nekateri starejši še vedno ne sprejemajo mladih. Imajo predsodke o oblačilih, glasbi, uhanih... tega je veliko. Hkrati pa ogromno mladih noče imeti opravka s starejšimi, zato ker jim doma težijo. Ni jim v interesu priti v Hišo, kjer jim spet starejši težijo. V tem pogledu je osip. Ampak hkrati pa razvijajo dolgoročna sodelovanja in povezave, tako da se mi zdi to pa dobro.

Potem mlajši, ki pridejo, nimajo predsodkov do starejših?

Nekateri jih imajo, pa jih potem spremenijo oz. jih nimajo več, ker se jim to zdi izziv, nekateri pa jih ohranijo. Imajo pa jih absolutno, vsi imajo predsodke, zato je treba delati na tem. Tako kot so te komunikacijske delavnice. Ni dovolj, da jim ponudiš samo prostor in imaš tam eno generacijo in drugo in misliš, da se bo nekaj zgodilo, ker se ne bo, ker se lahko tudi vsi skregajo in grejo vsak po svoje in potem nisi nič naredil, zato je treba delati na teh področjih.

Kako so starejši sprejeli, da jih učijo mlajši, otroci (navadno je situacija, da starejši uči mlajšega, npr. vrtec, šola)? Ali so jih sprejeli in jih upoštevali ali so jih »vzeli bolj za zabavo«? Lahko ilustrirate s primerom.

Starejšim so mladi sigurno nesporne avtoritete na področju IKT-ja. Tukaj starejši nimajo težav, lahko so sicer malo sitni, ker se morajo naučiti. Večina pa je hvaležna, da jim mladi ljudje pri tem pomagajo. Tukaj nismo imeli zadržka.

Se je pa zgodilo, da smo na sestanku določevali dela za mlajše pri organizacij, torej določili smo, kdo bo kaj prevzel. In izkazalo se je, da mladim osnovnošolcem ni bilo všeč, da so bila zanje določena precej neodgovorna dela, v smislu ti boš pa to nesel tja in tja. Všeč bi jim bilo, da se jih obravnava enakovredno, da se jih vpraša, da enako participirajo pri debati, kdo bo kaj naredil. In hitro smo ugotovili, da je treba na ta način izvesti koordinacijo. Starejši se v teh prostorih počutijo bolj udomačeni, bodisi zaradi izkušenj bodisi zaradi ne vem česa. Mladi pa potrebujejo malo več časa, da pridejo, da so suvereni in samozavestni in tako. Poleg tega si morajo mladi nabrati izkušnje, kako svoja znanja podajati starejšim. Starejši znanje »spredavajo« na hitro in to je po moje stvar izkušenj, saj imaš veliko delovnih let za sabo, kjer si mogel nekaj narediti. Osnovnošolci pa tega nimajo.

Katero dejavnost, idejo bi izpostavili v projektu kot posebej uspešno? Ali lahko to opišete s kakšnim primerom/ilustracijo?

Ena izmed stvari, ki se mi zdi fina, je hrana... hrana jih zelo vleče. Pa tradicija, zeliščarstvo, fizične aktivnosti, telovadba, joga. To so aktivnosti, ki imajo največ uporabnikov. Seveda ni ednino merilo za uspešno izvedbo število uporabnikov. Lahko je udeležba na delavnici majhna, pa so se na tej delavnici ljudje dobro počutili ali pa veliko pridobili in zato enako uspešna kot delavnica, ki ima 40 udeležencev.

Izpostavila bi še Dan za spremembe. To idejo smo zasnovali, mislim da leta 2010, po vzoru nekaterih drugih evropski držav. Ideja je, da en dan na leto vsi postanemo prostovoljci oz. vsi participiramo pri spremembah. To je sedaj nacionalni projekt. In tam, kjer imamo Hiše, se je ideja zelo dobro prijela, zato ker poveže ne samo aktive prostovoljce, ne samo naše uporabnike, ampak tudi vse ostale nevladne organizacije, gospodarstvo, lokalne skupnosti, javno upravo in prebivalce, ki nimajo nobene veze s tem. In tak »community« projekt dejansko vpliva na bolj povezano skupnost. In tukaj jim puščamo, da se sami se odločajo o aktivnostih in imamo od urejanja parka do tega, da starejši in otroci, eno soboto ali pa en

dan vsi pomagajo šoli, ki nima predvidenega denarja za sanacijo igral. Zgodilo se je celo, da je podjetje spremljalo starejše iz doma za starejše na izlet na morje in zaposleni iz podjetja so postali za tisti dan prostovoljci. To se mi zdi stvar vredna poudarka.

Kakšno vlogo imajo v projektu izvajalci? Je to lahko vsak, so to strokovni (so)delavci, prostovoljci z dodatnim izobraževanjem idr.?

Vodja Hiše je povsod strokovni delavec, izvajalec posameznih aktivnosti je lahko kdorkoli, vendar prostovoljce po navadi usmerimo na usposabljanja za prostovoljce, ki jih izvajamo. In lahko je to vsak ne glede na starost, znanje in podobno.

Kaj se lahko naučimo iz vašega projekta? Mogoče vi osebno, kaj vam je prinesel?

Osebno misli, da me je ta projekt naučil... Če sem prej mislila, da je biti naiven to, da verjameš v pozitivne spremembe, h katerimi lahko vsi nekaj doprinesejo... Če sem mislila, da je to biti naiven, danes mislim enako, ampak zdaj hočem ostati naivna. In dejansko se mi zdi, da je širina programa, ki ga izvajamo, to da gre za skupnost, za različne ljudi, migrante, bivše uporabnike drog, ljudi z neko oznako, kar bi lahko bila stigma, ne glede na to verjamem, da je to edini način, kako lahko dejansko postanejo stvari, lokalne skupnosti, družba in država bolj solidarne. In to se mi zdi »maksima«. In bolj solidarno družbo si želim.

Kakšni predlogi (tuje prakse), morebitne izboljšave?

Zopet je to povezano s sredstvi. Stvari stagnirajo na nek način. Potrebno bi bilo te stvari razvijati naprej in jih širiti. Pa ne mislim, da bi morali imeti v vsaki vasi tako Hišo, ampak da bi bilo potrebno zagotoviti sredstva za to, da lahko zaposleni ali pa prostovoljski kader stvari razvija naprej. To bi se mi zdelo nujno potrebno, ker sedaj stagniramo. Se pravi, diham na škrge in to ni v redu.

Bi želeli še kaj dodati, zaključni komentar?

Meni se zdi, da sem veliko povedala. Če ste vi zadovoljni, lahko zaključiva.

Hvala za sodelovanje in vaš čas.

PRILOGA B: ZAPISI INTERVJUJA 2 (PROJEKT OD NIČ OD 100 - SKUPAJ)

Spoštovani, hvala, ker si boste vzeli čas. Pred vami so vprašanja, ki se nanašajo na medgeneracijski projekt Od O do 100. Omenjen projekt je predstavljen v moji diplomski kot primer dobre prakse pri nas na področju pomena medgeneracijskega učenja v skupnosti. Intervju bo uporabljen samo v namen diplome. Lina, prebrala sem vprašanja. Na marsikatero vprašanje ti odgovori knjižica, katere link sem ti poslala. Prosim, če lahko tudi iz tam črpaš odgovore, tukaj bom pa obsežneje odgovorila na ostala vprašanja. Drugače bo trajalo še nekaj časa, tebi se pa mudi. Če boš imela pa še kakšno dodatno vprašanje pa sporoči.

Število udeležencev, starost in spol.Starostniki: skupaj je udeleženi 467 oseb, starih med 80 in 107 let. Glede spola prevladujejo ženske. Otroci: skupaj je udeleženi 669 oseb, starih od 6 do 12 let.

Ali ste dosegli cilj projekta? Pojasnite.

Cilj projekta je bil dosežen in večkrat presežen. Zaradi zelo dobrih rezultatov smo povečali število aktivnosti, kolikor je bilo to iz finančnega vidika mogoče. Projekt je sofinancirala EU. Spremembe pri udeležencih so se pričele pojavljati kmalu po vstopu v program. Po tretjem druženju smo lahko zaznali vidne spremembe (otroci in starostniki). Spremembe pa so zaznali tudi učitelji, starši, svojci starostnikov. Pomembno za nas izvajalce je bilo od vsega začetka, da se vsi udeleženci čutijo vključene in del projekta, da so njihovi predlogi, mnenja slišani in da skupaj ustvarjamo vse nadaljnje aktivnosti. Prav tako je projekt ves čas temeljil na medsebojnem spoštovanju in solidarnosti. To se je izkazalo kot odlična komponenta, ki je pri udeležencih gradila zaupanje v sam projekt in izvajalce.

Prednosti in slabosti projekta, kaj nepričakovanega?

Nepričakovano: Resnično nismo pričakovali tako velike želje po vključenosti v sam projekt. Ko smo pred začetkom projekta šolam in DSO-jem predstavljali projekt, smo od vodilnih večkrat slišali pomisleke, kako nameravamo dve tako različni populaciji združiti, da bodo skupaj ustvarjali, kako jih bomo motivirali, kako se bomo spopadali z morebitnimi predsodki itd. Kljub temu da smo imeli na vse to pripravljene odgovore, je bil pri nekaterih strah pred neznanim prevelik, da bi se kot organizacija vključili v projekt. Naj dodam, da je bilo število udeleženi šol, razredov, domov že od samega začetka omejeno. Naš namen je bil projekt

predstaviti čim večjemu številu šol in domov, potem pa jim ponuditi možnost, da se prijavijo za sodelovanje. Že ob predstavitvi smo jim predstavili naše pogoje in pravila sodelovanja (knjižica str. 12). Sprejete so bile šole in domovi, ki so se prve prijavile. Do datuma, ko je bila prijava mogoče, smo dobili večje število prijav, kot je bilo prostih mest. Še posebno nepričakovano pa je bilo dogajanje, ki je sledilo, saj so se tekom projekta prijavljale vedno nove šole, novi oddelki, novi domovi. Ko smo jih povprašali, kako so izvedeli za projekt, so bili odgovori zelo različni in zanimivi – od prijateljice otrok je vključen (ni več tako agresiven, celo doma kaj pomaga), tašča je tako vesela, da se vsak teden družijo in uči od otrok, moja kolegica iz OŠ X¹ mi je pripovedovala, prebrala sem na internetu ...

Prednosti: Ista tematika delavnice je izvedena na različnih lokacijah – idealno za analizo projekta. Ista skupina otrok je sodelovala vsaj trikrat v projektu – na ta način smo lahko spremljali napredek in opazovali spremembe. Ves čas projekta je sodelovala ista skupina izvajalcev, vsi izobraženi pred pričetkom projekta in vključeni v planiranje in načrtovanje aktivnosti. Redna evalvacija (izvajalcev, otrok, starostnikov, strokovnega osebja).

Slabosti: Za marsikoga je bil najtežji trenutek, ko smo za vedno izgubili udeleženca. Smrt je v starostni skupini 80+ veliko bolj pričakovana kot v kateri koli drugi skupini, zato smo pri vsaki novi skupini otrok vedno nekaj časa namenili tudi tej tematiki. Druga slabost je vsekakor ta, da se je projekt moral končati. Predvsem nekaterim starostnikom smo težko dopovedali, da ne bomo več prihajali in da takšnih aktivnosti ne bo več.

Kako so program sprejeli udeleženci, njihovi odzivi- kaj zabavnega, posebnega?

Prosim, poglej v knjižici str. 23 dalje.

Kaj menite, kakšen je motiv udeležencev, da so se odločili za sodelovanje?

Kot prvo so se za sodelovanje morale odločiti osnovne šole in domovi za starejše občane. Ko smo jih povprašali po motivu, je bil najpogostejši odgovor, da se jim projekt zdi zelo zanimiv, da nikoli še niso kaj takšnega poskusili in si želijo svojim učencem/stanovalcem ponuditi nekaj novega, neko dodatno vrednost. Zanimivo je bilo, da so vse sodelujoče organizacije zaznale širši pomen, ki ga projekt prinaša (drugačno preživljanje prostega časa, medsebojna pomoč, timsko delo, nenasilna komunikacija/vedenje, grajenje odnosa vnuk/inja-

¹ Ime osnovne šole je prikrito zaradi zagotavljanja anonimnosti.

dedek/babica, spoštovanja drugih/drugačnih (kultur, starosti, bolezni, socialnih hib in razlik). Poudariti moram, da so se vsi starostniki vključevali samo in zgolj na podlagi svoje odločitve in želje. Za nas je bilo izrednega pomena, da imamo vključene osebe, ki so zainteresirane sodelovati (aktivno ali pasivno - bodisi zaradi bolezni, počutja, vremena ...). Zato smo pred pričetkom projekta vodstvo domov poprosili, naj projekt na primeren način predstavijo svojim stanovalcem. Konkretni motivi so bili, da si želijo biti aktivni, poskusiti in naučiti se nekaj novega, drugačnega, druženje z mladimi, obujanje spominov, želja pozabiti na vsakodnevne tegobe ...

Kakšen je pomen tega projekta v skupnosti? Na kakšen način projekt prispeva oz. vpliva na skupnosti?

Povezovanje generacij iste skupnosti. Pred projektom so otroci v veliki večini vedeli le, da je v njihovi skupnosti dom za starejše (kdo in zakaj tam živi) in obratno, starostniki so vedeli le, da je v bližini osnovna šola. S projektom smo dosegli, da sta se ti dve organizaciji »spoznali« in pričeli sodelovati pod našim mentorstvom.

Projekt pa je vplival tudi na starše (stare starše) vključenih otrok in na sorodnike starostnikov. In preko njih se je širil po skupnosti. V drugi polovici projekta smo imeli tako veliko zunanjih obiskovalcev, ki so želeli na lastne oči videti, kaj in kako počnemo. Spomnim se hčerke ene od stanovalk doma, ki je potem, ko ji je mama večkrat pripovedovala o tem, da prihaja na naše aktivnosti in kaj vse počnemo, prišla pogledat. Ni mogla verjeti, kako nam je uspelo njeno mamo (odkar je prišla v dom ni bila več preveč družabna) motivirati v tovrstne aktivnosti. In ko smo peli, je njena mama pela z nami, gospa je bila tako ganjena, da so ji prišle solze na obraz.

Kako je skupnost/okolica sprejela vas projekt, kakšni so bili odzivi?

Na začetku, ko smo projekt predstavljali, so bili nekateri odzivi mešani, v smislu kako si predstavljate združiti 6-letnike in 80-letnike, da bodo nekaj skupaj počeli. Kakšen bo odziv in udeležba. Zaskrbljujoče se nam je zdelo, da si skupnost, ki ima sredstva in kader, ne upa izvesti takšnega projekta zaradi strahu pred neuspehom.

Vsi pomisleki okolice so se hitro razblinili, ko so že po prvih aktivnostih lahko videli, kakšen uspeh in udeležbo ima projekt. Zelo smo bili veseli, da je okolica tako pozitivno sprejela projekt in se je o njem veliko govorilo. Prejeli smo veliko podpore.

Ali so dejanske spremembe, ki so jih opazili pri posameznikih (morebitni večji/manjši) vpliv na določen spol ali drugo, v skupnosti ter dolgoročne spremembe? (Npr. starejši uporabnik zna sam doma napisati elektronsko sporočilo?)

Spremembe so dolgoročne. Želimo si le, da bi se tovrstne aktivnosti izvajale ves čas. To je zaključek vseh udeležencev (domov + šol + uporabnikov + izvajalcev). Spremembe so bile nekatere tako velike, da jih je lahko zaznal vsak. Učitelji so opazili spremembe v razredih, otroci so se s časom pričeli drugače vesti, bolj spoštljivo do sošolcev, okolice, bili so bolj pripravljeni pomagati, spremenili so odnos/miselnost do starejših. Individualne spremembe pri otrocih – največje so bile pri tistih, ki so veljali za problematične, tihe, agresivne, posebne... Začeli so se ceniti, verjeti vase in v svoje sposobnosti, postali so samozavestnejši. Starostniki so si povrnili voljo in občutek koristnosti, pozabili na psihične/fizične bolečine, postali so aktivni, preživeli svoj čas nekoliko drugače, ponovno so raziskali, kaj vse zmorejo in znajo, mogoče se morajo le malce drugače zadeve lotiti kot pred 20 leti. Za marsikoga je bila to ponovna integracija v družbo z novimi poznanstvi ter prijateljstvi.

Vsi skupaj so pričeli na starost in starostna obdobja gledati drugače, z manj predsodki. Preko lastnih izkušenj druženja in ustvarjanja. Razvila so se prava medgeneracijska prijateljstva med otroci in starostniki, ki se nadaljujejo tudi po zaključku projekta. Obveščeni smo bili, da se nekateri otroci in starostniki obiskujejo in si pišejo pisma.

Kakšna je po vašem razlika v učenju pri starejši v primerjavi z mlajšimi?

Največja in bistvena razlika je v podajanju znanja s strani izvajalcev. Ko je potrebno tako starostno različni skupini predati neko znanje, je izrednega pomena, da je izvajalec primerno pripravljen in usposobljen istočasno razlagati otrokom in starostnikom. Zato mora izvajalec dobro poznati razlike in vplive na možnosti/sposobnosti učenja, dojetanja, pomnjenja v določeni starosti, upoštevajoč ostale dejavnike (bolezen, slabši sluh, motivacija, koncentracija, jezik...)

Naknadno dodano dodatno vprašanje:

Kaj ste opazili pri delu, kako se torej novih stvari učijo udeleženci, starejši v primerjavi z mlajšimi? Je starejšim potrebno drugače podajati, dodatno razložiti tematiko v primerjavi z mlajšimi (npr. si mlajši hitreje zapomnijo, je starejšim treba stvari večkrat razložiti)? Lahko tudi ilustrirate s primerom.

Veliko je odvisno od vsakega posameznika, še enkrat poudarjam, naši starostniki so bili večinoma vsi starejši od 80 let in so imeli pridružene številne težave in bolezni. To vse vpliva na sposobnost sprejemanja/razumevanja in pomnjenja novih tematik/znanj. Zato na to vprašanje ne morem odgovoriti generalno. Ko smo imeli v skupino vključene osebe z demenco (večinoma 1 in 2 stopnje) je bilo delo z njimi spet drugače. Večkrat, ko smo opravljali intervizije med izvajalci, smo prišli do ugotovitve, da je potrebno kakšno stvar večkrat ponoviti otrokom in ne starostnikom. Naša opažanja so bila, da so bili starostniki zelo zainteresirani, voljni poslušanja in vodenja v primerjavi z mladimi. Starejši so počakali, da smo razložili, se dogovorili, kako bomo delali, kdo bo s kom v skupini, kaj je namen delavnice itd. Tukaj so dementne osebe izvzete iz opisa. Otroci na drugi strani, bi želeli takoj začeti nekaj delati, grabiti po materialu kdo si bo več prisvojil in preslišali bistvo navodil. Ko smo jih v tem primeru povprašali – kakšna so navodila, kaj morajo delati in s kom so v skupini, smo ponavadi dobili smeh in skomiganje z rameni itd.

V kakšni vlogi so bili v projektu starejši udeleženci?

V vlogi učiteljev in učencev.

Kaj je tisto, kar ste opazili, da lahko starejši izrazito ponudijo mlajšim in obratno? Kaj so se starejši naučili od mlajših in obratno?

Mladi starejšim ponudijo energijo, navihanost, spretnost, hitrost, voljo do življenja. Starejši pa mladim dajo izkušnje, modrost, potrpežljivost in vztrajnost.

Je bilo kaj, česar so se starejši in mlajši bali, imeli zadržke?

Ne, vse aktivnosti so bile temeljito pripravljene. Bile so različnih težavnosti, vendar s pravilno usmerjenostjo in pripravo udeleženci niso niti zaznali razlik v težavnosti.

Kako starejša generacija, ki je sodelovala v projektu, danes vidi mlajšo, kaj si misli o njih? Kaj pa obratno, kako mlajši danes, vidijo starejše?

V našem primeru je bila starostna razlika precej velika. Starostniki so odrasčali v času vojne in pomanjkanja. Odraščanje današnje mladine je za njih nepredstavljivo in obratno. V ta namen smo pripravili nekaj aktivnosti odkrivanja razlik med nekoč in danes. Tovrstne aktivnosti so izjemno zanimive in poučne, saj otroci dobijo vpogled v življenje pred 80-imi leti iz prve roke, ogledajo si lahko starinske predmete, narišejo/pišejo, kako si oni predstavljajo življenje brez elektrike, avtomobilov, čokolade, zvezkov... In obratno, starejši izvedo več o

današnji mladini, zakaj potrebujejo v OŠ mobitel, zakaj se ne igrajo s prijatelji temveč z računalniki itd. Po tovrstnih delavnicah je bilo videnje nasprotne generacije dosti bolj pozitivno. Pred tem in pred pričetkom projekta so otroci na to vprašanje odgovarjali zelo negativno. Starost so povezovali z boleznijo, smrtjo, "penzijo", tresenjem rok, izgubo spomina, vida, sluha ...

Kako so starejši sprejeli, da so jih učili mlajši, otroci? Navadno je situacija, da starejši uči mlajšega, npr. vrtec, šola. Ali so jih sprejeli in jih upoštevali, ali so jih »vzeli bolj za zabavo«?

Projekt je bil podrobno načrtovan, prav tako tudi vse aktivnosti. To, da so se v vlogi učiteljev znašli otroci in starostniki je bil zelo zelo pomemben element projekta in ena ključnih učnih metod. S tem da so otroci prevzeli vlogo učiteljev nikoli ni bil problem, nihče od starejših se nad tem ni zgražal ali da zaradi tega ne bi sodeloval. Aktivnost je bila planirana tako, da je eden od izvajalcev pred pričetkom otrokom predstavil plan dela, drugi izvajalec pa starostnikom (v ločenih prostorih). Ko so se vsi udeleženci združili je sledila še ena predstavitev aktivnosti, tokrat bolj interaktivna. Na ta način smo vedno poskrbeli, da so vsi vedeli, kakšen je namen posamezne aktivnosti, kaj se od koga pričakuje itd. Starostniki so vlogo učitelja in učenca sprejeli enakovredno. Menim, da je pomembne del razloga v tem, da način poučevanja in razlaganja izvajalcev ni bil podoben tipičnemu šolskemu sistemu, s katerim se otroci dnevno srečujejo v šoli. To nikakor ne pomeni, da ni bilo reda, spoštovanja, discipline, pravil.... Več o tem si lahko prebereš v knjižici str. 21. Glede upoštevanja, da so delali točno tako kot je bilo določeno v skupini, nismo nikoli imeli pritožb. Včasih se je kakšen starostnik pohecal »je strog ta naš mlad učitelj«. Zelo pozitivna izkušnja, ki smo jo zaznali, ko so bili otroci učitelji, je, da tudi če jim je pričelo zmanjkovati idej, kako nekaj predstaviti, povedati, narediti, so vedno prejeli veliko motivacije od starejših in tako zadevo uspešno izpeljali do konca. Za marsikaterega otroka je bila to velika samopotrditev.

Katero dejavnost, idejo bi izpostavili v projektu kot posebej uspešno?

Medsebojna interakcija otrok-starostnik.

Ali lahko to opišete s kakšnim primerom/ilustracijo?

Delo v paru ali manjši skupini otrok-starostnik. V tej interakciji so oboji največ dosegli in pridobili. Bila je popolna učna situacija, kar bi si jo lahko zamislili. Otroci so zelo radi poslušali pripovedovanja starejših in jih vedno (včasih tudi na naše presenečenje) ubogali pri

izvrševanju navodil in napotkov. Najbolj uspešne so bile vedno dvojice. Zelo lepa izkušnja za nas izvajalce je bila, ko je ista skupina prišla drugič in je bil čas, da gredo v prostor, kjer jih pričakujejo starostniki. Otroci so se sami pomešali med starostnike, in sicer tako da so poiskali svoje "partnerje" od prej. Pa še ena zanimivost, več starostnikov si je zapomnilo imena otrok kot obratno. Kljub nenavadnosti imen današnjih otrok. Priznam izvajalci smo imeli list papirja z imeni otrok in zraven pripombo ali je ime moško ali žensko. So pa oboji vedeli veliko povedati o osebi, s katero so bili v paru, tukaj ne mislim le opisa zunanosti, temveč osebne stvari o družini, hobijih, šoli, igračah ...

Kaj se lahko naučimo iz vašega projekta? Mogoče vi osebno, kaj vam je prinesel?

Osebno potrditev, da smo razmišljali v pravi smeri in da smo zaznali pravi problem v družbi. Naučimo se lahko, da so spremembe možne tudi tam, kjer si večina zatiska oči.

Kaj se lahko naučimo? Da je včasih ponovna vzpostavitev nečesa, kar je bilo v preteklosti samoumevno, lahko zelo zahtevna, potrebnih je veliko priprav in kompromisov, vendar so rezultati zgovorni sami zase.

Projekt je nazorno pokazal, da ni pomembno, kakšen in kdo je človek skozi življenje. V starosti se te razlike zabrišejo in na plano pridejo ponovno enake dileme, težave, želje za vse starostnike, le z nekoliko različnimi barvnimi odtenki. Za izvajalce in otroke tako nikoli ni bilo pomembno, ali je bil nekdo direktor ali snažilka v življenju, bogat ali reven, izobražen ali ne. Ta enakost, ki smo jo vzpostavili že na začetku, je dala projektu še dodatno težo zaupanja s strani starostnikov.

Kakšni predlogi (tuje prakse), morebitne izboljšave?

Predvsem se mora »javnost« v Sloveniji prenehati pretvarjati in izkoriščati besedno zvezo medgeneracijsko sodelovanje za vsakršno aktivnost, ki se odvija med dvema osebama različnih starosti. Zelo malo imamo res programov, ki dolgoročno v praksi delujejo na področju združevanja, skupnega ustvarjanja, učenja itd. konkretno med starostno skupino otrok in starostnikov (odnos vnuk/inja – dedek/babica). Vse preveč imamo teoretikov/teorij, v praksi pa to področje škripa, zelo. Žal ni (veliko) ljudi, ki bi bili usposobljeni izpeljati tovrstne aktivnosti. Delovni terapevti, socialni delavci (generalno gledano) nimajo znanja/izkušenj, kako se lotiti ustvarjalno izobraževalnih aktivnosti z dvema tako različnima starostnima skupinama. Primere dobre prakse se pohvali, potem pa za vedno pospravi v predal.

Bi želeli še kaj dodati, zaključni komentar?

Veliko uspeha pri diplomi. Hvala Prosim, z veseljem.

PRILOGA C: ZAPIS INTERVJUJA 3 (PROJEKT Z ROKO V ROKI)

Spoštovani, hvala, ker si boste vzeli čas za odgovarjanje na vprašanja. Pred Vami so vprašanja, ki se nanašajo na medgeneracijski projekt Z roko v roki. Omenjen projekt je predstavljen v moji diplomi kot primer dobre prakse pri nas na področju pomena medgeneracijskega učenja v skupnosti. Intervju bo uporabljen samo v namen diplome ter bo citiran v skladu z navodili za pisanje znanstvenih besedil. Že v naprej se Vam zahvaljujem za vse odgovore.

Število udeležencev, starost in spol.

Število je težko definirati, saj je projekt trajal več let, v njem so se udeleženci tudi menjali, hkrati pa so različne aktivnosti vključevale različno število oseb. Število je bilo vsekakor izjemno veliko, saj so bili v aktivnosti vključeni stanovalci (starostniki) treh koroških domov za starostnike, otroci dveh vrtcev (različne skupine), učenci štirih osnovnih šol (tako na razredni kot na predmetni stopnji), dijaki dveh gimnazij in številni mentorji. Pri kakšni aktivnosti je tako sodelovalo npr. 20 starostnikov, 10 dijakov, pri drugi 20 starostnikov, 15 učencev in 15 dijakov ter 10 otrok iz vrtca.

Starost: od treh let do nekaj let manj kot 100. Oba spola.

Ali ste oz. dosegate dosegli cilj projekta? Pojasnite.

Cilje smo dosegli, pravzaprav smo na zaključni konferenci vsi vključeni enotno ugotovili, da smo jih presegli.

Med glavne cilje projekta smo uvrstili:

a) Razvoj in krepitev socialne kohezije in razvoj medgeneracijske stabilnosti, kar vključuje spodbujanje skupnega dialoga in doseganje skupnih ciljev različnih generacij, oblikovanje osnovnih socialnih vrednot (npr. enakosti, vzajemnosti, strpnosti, solidarnosti in spoštovanja) ter ustvarjanje sožitja.

b) Razvoj in krepitev solidarnosti med generacijami z medsebojno podporo ter prenosom znanja in izkušenj, kar vključuje zavzemanje za vseživljenjsko učenje z uporabo kritičnega in ustvarjalnega mišljenja, posredovanje osebnih izkušenj in znanj iz življenja ter delo zunaj učilnice, interdisciplinarni pristop pri izvedbi vsebinskih aktivnosti ter ohranjanje in obnavljanje skupnih kulturnih vrednot v družbi.

c) Odgovorno in kreativno preživljanja prostega časa, kar omogoča izboljšanje kakovosti življenja, hkrati pa krepi zavest o prostovoljstvu in spodbuja k njegovi dejavnosti.

Za pojasnitve glejte str. 7, 9, 10, 15-30 (gre za razmišljanja glavnih koordinatork oziroma vodij projektov v posameznih ustanovah). Mislim, da je to eden najbolj dragocenih delov vsebine. Svetujem, da si preberete tudi vsa ostala razmišljanja v knjigi (učencev, dijakov, učiteljev) – gotovo boste našli mnogo misli, ki govorijo o tem, da smo cilje presegli.

No, jaz pa dodam sedaj ponosno še to. Čeprav je projekt uradno zaključen že nekaj let, ga vsi izvajamo še naprej. Torej, s prostovoljstvom nismo zaključili, temveč smo na osnovi projekta pogledali, katere aktivnosti so imele največji doprinos (večina), te izvajamo še naprej, dodali smo še kakšno novo in tako številni otroci iz vrtcev, OŠ in gimnazij redno obiskujejo starostnike in z njimi aktivno preživljajo prosti čas.

Pa še to bi poudarila – ko boste v knjigi pregledovali aktivnosti, boste videli, da so bile zasnovane tako, da so bili aktivni oboji. To je bil naš velik in pomemben cilj. Torej, da niso otroci hodili k starostnikom in npr. zanje samo nekaj odigrali, oni pa so pasivno spremljali. Ne, vzajemnost je bila temeljna. Prav vse aktivnosti so morale (in so bile) zasnovane tako, da so se tudi otroci učili do stanovalcev (npr. vrtčevskim otrokom so pokazali, kako saditi rožice, z osnovnošolci so skupaj barvali pirhe, jim odgovarjali na vprašanja, kako je bilo s temi običaji včasih, z gimnazijci so igrali skupaj v gledališki predstavi in obiskovali tečaj nemščine. Torej, poanta je bila v tem, da je vsaka aktivnost vključevala vse tri cilje hkrati.

Prednosti in slabosti projekta, kaj nepričakovanega?

Za prednost glejte zgoraj (zakaj smo cilje presegli)

Slabost: zelo veliko dela s papirji, ker je bil to ESS projekt. Veliko dela so imeli v vseh ustanovah, vmes so se pravila tudi spreminjala, tako da je bilo potrebno ogromno dobre volje, časa, energije in potrpljenja za pripravo vseh zahtevkov, poročil, ki so bili kar naprej na sporedu. Ministrstvo nam je zahtevke (razumljivo), če niso bili v »nulo« narejeni, zavrnilo, in potem si lahko predstavljate, je bila slaba volja tu. Ampak na ministrstvu smo imeli odlično sodelavko, gospo Eriko Rustja (prosim, omenite jo, ker je zlata še in še), ki je imela veliko potrpljenja z nami in nam dajala natančna navodila, kako in kaj pripraviti, da bodo v Bruslju zadovoljni.

Slabost je bila tudi ta, da so se v času trajanja projekta zamenjali 3 glavne vodje (prav je šla na porodniško, druga ni bila z dušo in telesom pri stvari, tretja je prišla zadnje 3 mesece in uspešno naštudirala vse). Govorim o »papirnatih« vodjih, ki so skrbele in krmilile birokracijo. Ko gledam nazaj, bi tukaj lahko bili bolj učinkoviti.

Slabost oziroma težava je bila tudi ta, da je bilo včasih težko časovno uskladiti kakšno aktivnost, še posebej, če so na njej sodelovali učenci in dijaki hkrati s starostniki. Namreč, v domovih imajo tudi veliko drugih aktivnosti, učenci in dijaki so zelo zaposleni tudi z drugimi aktivnostmi ... ampak ja, uspelo je.

Kako so program sprejeli udeleženci, njihovi odzivi, kaj zabavnega, posebnega?

Izjemno pozitivno so ga sprejeli prav vsi – vrtec, OŠ, gimnazijci, stanovalci. Tu govorimo o velikih presežkih. Lepo prosim, preberite celo knjigo, boste našli mnogo njihovih odzivov. Stanovalci so nam govorili, pa pridite še kdaj in učenci so bili ganjeni, ker so jih čakali na vhodnih vratih doma, ker so jih tako komaj čakali. Nekateri dijaki (čeprav so sedaj že študenti), hodijo prostovoljno v dom še sedaj. Preberite razmišljanja, knjiga temelji ravno na tem (smeh).

Veliko je takih razmišljanj, recimo en starostnik piše, kako je srečen, da se to že pri vrtčevskih otrocih, pri zgodnji starosti začne.

Ali pa recimo, za starostnika je napisal, da je pravzaprav bil tedne lažji, ker je vedel, da pridejo nove aktivnosti, da se je boljše počutil.

Res bi se mi zdelo super, da greste skozi knjigo, pa si označite določene izjave, vsekakor boste videli, da se potem že bolj ponavljajo. Različni udeleženci, vsi bolj podobno hvalijo, si boste lahko s tem pomagali.

Kaj menite, kakšen je motiv udeležencev, da so se oz. da se odločujejo za sodelovanje?

Hm, odlično vprašanje, ampak naj pomislim, takole bom rekla. Motivov je več.

Naj vas najprej vprašam, poznate razliko med zunanjo in notranjo motivacijo? Če ne, sporočite, vam razložim. S tem bi se dalo pojasniti en motiv. Otroci so se navdušili, ker so jih za to ogreli mentorji (tukaj se kaže, kako pomembni so bili mentorji, kako pomembno je bilo to, da so oni sami verjeli v ta projekt, v prostovoljstvo, da smo vsi mentorji, ki smo delali na projektu, imeli tudi osebno ponotranjene cilje/vrednote). Nadalje, mentorji so z otroki

skupaj pripravili zanimivo izvedbo aktivnosti, v katerih so uživali. Da so aktivnosti za posamezne starostne skupine čim bolj zanimive (notranja motivacija), sem skrbno načrtovala pri pisanju projekta. No, če so bili motiv najprej mentorji (zunanja motivacija), pa se je ta, vsaj pri večini udeležencev (tako otrok kot starostnikov), tekom aktivnosti prevesila v notranjo (torej so hodili tja, ker so pri tem uživali, jim je bilo lepo). Namreč, vzajemnost, sreča na obeh straneh so dajali veliko nove energije vsem, in naslednjič ni bilo težko priti.

Nekateri otroci so od doma naučeni/spodbujeni, da je lepo pomagati starejšim in biti prostovoljec in so tako v teh aktivnostih videli možnost, da njihove osebne (družinske) vrednote lepo razvijajo.

Otroci, ki so že kdaj prej (npr. vrtec, OŠ) sodelovali s starostniki, so se (ker so imeli dobre izkušnje), sami javili, da bi sodelovali v projektu, ker jim je »fajn« to početi.

Kakšen je pomen tega projekta v skupnosti? Na kakšen način projekt prispeva oz. vpliva na skupnosti? Lahko ilustrirate s konkretnimi primeri ali situacijami?

Kaj imate v mislih, ko mislite na skupnost? (občino, človeštvo, mladostnike) ... Lahko pojasnite, prosim.

Gre za vpliv na celotno skupnost, na vse v njej. Kot sem razbrala iz knjige, bi lahko šlo za npr. večjo povezanost, več druženja, sodelovanja, trdnejše vezi ...

Ja, absolutno trdnejše vezi, večje spoštovanje. Kako bi ubesedila ... večjo strpnost pri odzivanju. zmanjšanje stereotipov in predsodkov. Dejansko imajo pozitivno izkušnjo in teh pozitivnih izkušenj je veliko. Če želimo to skupnost spreminjati, moramo omogočiti še veliko pozitivnih izkušenj in oni jih imajo zdaj veliko na kupu. Redko kdaj se zgodi, da je kak »zatežen« starostnik. Tako lažje preoblikujemo stereotipe oz. preprečimo, da bi se utrdili. Pri mladih, pa ni nujno, da so stereotipi ravno utrjeni.

Naj omenim še sodelovanje med dijaki, ki prihajajo iz različnih razredov in se tu spoznajo, nato pa se zaradi tega lažje družijo. Sama sem učiteljica in opazila sem, da se, tudi v šoli pogovarjajo, kako je v katerem letniku težko, pa hkrati dobijo kakšen nasvet od starejšega sošolca, ki gre v dom starostnikov.

Dijaki se v projektu prepoznajo in imajo možnost, da se udeležijo, ker lahko pokažejo svoja močna področja in to jim veliko pomeni.

Kako je skupnost/okolica sprejela vas projekt, kakšni so bili odzivi? Konkreten primer ali situacija?

Odzivi so bili pozitivni, bilo jih je veliko, negativnih ni bilo. Vsi pa so bili v smislu pohval, da je to prava pot in da si želijo še več tovrstnega dela

Ali so dejanske spremembe, ki so jih opazili pri posameznikih v vedenju, počutju, znanju? (Morebitni večji/manjši) vpliv na določen spol ali drugo, v skupnosti ter dolgoročne spremembe? (npr. starejši uporabnik zna sam doma napisati elektronsko sporočilo)?

Se lahko za to vprašanje, prosim, slišiva po telefonu, bom verjetno ustno lažje odgovorila. Sicer pa ja, naučili so se nemščine (oziroma jo nekateri obnovili), svoje spomine iz življenja so ubesedili in zapisali v knjigi, uresničili so si željo nastopati v gledališki igri, svojo potrebo, da govorijo o svojem življenju, izkušnjah, so imeli kar naprej priložnost posredovati mlajšim. Marsikateri starostnik se je boljše počutil, ker se je nekdo, nekaj otrok aktivno ukvarjajo/družilo z njim. Neka gospa je npr. igrala klavir, prav tako tudi neka dijakinja, pa sta potem štiriročno igrali skupaj, kar je bilo gospe v veliko veselje. Izdelali so (oziroma kiparili in oblikovali) lastne vaze in uparjalnike za sveče ...

Znotraj tega projekta smo imeli en manjši projekt, v kateremu smo veliko časa namenil življenjskim zgodbam. Dokler nisem sistematično začela delati s starostniki, nisem vedla, da imajo izjemno potrebo, da osmislijo svoje življenje, in ta projekt to omogoča. V Eriksonovi knjigi Psihosocialni razvoj je omenjena zadnja stopnja, to je na eni strani integracija, na drugi pa obup, kriza, kaj ti je še ostalo v življenju. Starostniki so predstavljali svoje življenjske zgodbe, pripovedovali so o svojem življenju, o običajih, o šolanju, o zmenkih, o televiziji, o časopisih, o tem kako je bilo v šoli. In teh srečanja je bilo z vsakim starostnikom veliko in potem smo izdali knjigo. Knjiga niti ni, kako naj rečem, sama po sebi pomembna, glavno je bilo to, da je imel vsak starostnik svojega dijaka, s katerim se je srečeval in mu je lahko pripovedoval o svojem življenju. In to je ena taka..., bom rekla zelo velika prednost tega projekta. Da je omogočal, da so oni povedali, ubesedili marsikaj. Ker imajo dejansko potrebo.

Na to potrebo starostnikov, da ubesedijo svoje življenje nas je opozorila gospa², ki je direktorica doma v Slovenj Gradcu. Gospa je zaradi inovativnosti na področju starostnikov dobila veliko priznanj. V Slovenj Gradcu imajo lepo opremljen dom, in ko greš tja, je kot da bi prišel v dnevno sobo. Vse je lepo, čisto, naravno, ustvarjalno ... Mislim, da dijaki rečejo, da je lepše kot doma ali da je boljše kot v šoli. In kaj sem že razlagala, gospa nas je opozorila na to, kako veliko potrebo imajo starostniki, da to ubesedijo.

Ne samo da so pridobili znanje nemščine, znanje računalništva, kiparjenja, ampak da so lahko dali del sebe, kar je njihova velika potreba.

Kakšna je po vašem razlika v učenju pri starejši v primerjavi z mlajšimi? Kaj ste opazili pri delu, kako se torej novih stvari učijo udeleženci, starejši v primerjavi z mlajšimi? Je starejšim potrebno drugače podajati, dodatno razložiti tematiko v primerjavi z mlajšimi (npr. si mlajši hitreje zapomnijo, je starejšim treba stvari večkrat razložiti)? Lahko tudi ilustrirate s primerom.

Tudi za to vprašanje se lepo prosim slišiva.

Zanimivo je, da so pri tečaju nemščine (ker so bili zelo navdušeni), prosili za dodatno domačo nalogo, niso želeli imeti odmora in srečanje je običajno trajalo dlje od načrtovane ene polne ure (smeh). Torej so bili zelo »vzorni in pridni« učenci.

A veste, težko je odgovoriti na to vprašanje, ker je težko primerjati ravni znanja, saj so bile aktivnosti v velikem delu bolj sprostitveno naravnane. Izdelovali so pustne maske, drugi so izdelovali ... Aha, to je bila zelo dobra delavnica, pekli so pecivo. Bilo je konec novembra, začetek decembra, pekli so še in še tega peciva. Otroci so se morali i naučiti receptov, skupaj so pa mesili. Mladi so hitrejši, hitreje se obrnejo, kar je lahko prednost, medtem ko imajo starejši več izkušenj, ki pa večkrat tudi štejejo. Zdaj, če govorimo o nekih... kako naj rečem, recimo kulturna prireditve, barvanje pirhov, peka peciva, izdelovanje pustnih mask, urejanje vrtičkov z rožicami in kaj takega.

Kar se pa tiče same nemščine ali pa pri kiparjenju, kjer smo imeli akademika, našega profesorja in ko je to »spredaval«, so pa delali, kako naj rečem... so pa bili veliko bolj, ja precej bolj zainteresirani. Ampak zato, da ne bi narobe poslušali, ker je bila to neka nova aktivnost, ker so prišli mladi, ker je bil to en profesor, ki je zelo zanimivo predaval. Težko pa

² Ime prikrito zaradi zagotavljanja anonimnosti.

rečem, v čem je razlika med mladimi in pa starimi. Če čisto korektno rečem, da znotraj tega projekta ne morem odgovoriti na to vprašanje, ker bi lahko prišlo do napačnega posploševanja.

Res pa je, da za tisto kar so še sposobni in vedoželjni, kažejo večje zanimanje, ker se verjetno tudi zavedajo, da marsičesa ne morejo. In zato se bolj posvetijo tistemu kar zmorejo. Uh, kako se temu že reče... če boste našli v knjigi od razvojne psihologije, avtorjev Umek pa Župančič, taka visoka oranžna knjiga je, pri starostnikih. Mislim, da se reče SOK. SOK strategije, s pomeni selekcija, to v bistvu so strategije. Pomembno je to, da se pri starostnih, kjer sposobnosti popuščajo, najdejo aktivnosti, kjer je še v redu, ki jih še obvladuje. Ker se pa na drugi strani zaveda, da marsičesa ne zmore, da tem strategijam in aktivnostim, še večjo težo. Še bolj jih zanima. Mi nikoli ne bi... kaj jaz vem... sproti toliko energije vložili kot oni. To pa imajo. Pa če je bil to tečaj nemščine ali kiparstvo ali klekljanje ... Kar je na nek način čisto razumljivo.

Drugače težko odgovorim ker je njihovo učenje po navadi različno kot pa seveda učenje osnovnošolca, srednješolca.

Mogoče bi jih najboljše z vrtčevskimi otroci primerjati, tako po vzporednicah. Oboji se radi učijo tako, da jim je prijetno, skozi igro. Bolj in bolj se razvoj približuje nižjim skupinam, bom rekla čisto tako. Radi so se igrali, preprosto.

V kakšni vlogi so bili oz. so v projektu starejši udeleženci? Lahko podate tako primer.

V aktivni, saj so bili tisti, ki so na mlajše prenašali izkušnje, znanja in hkrati prejemniki, ker so se od njih učili.

Primeri: Poglejte aktivnosti v knjigi, če boste imeli kakšno vprašanje po tem oziroma bi odgovor še dopolnili, se slišiva.

Kaj je tisto, kar ste opazili, da lahko starejši izrazito ponudijo mlajšim in obratno? Kaj so se starejši naučili od mlajših in obratno?

Starejši lahko mlajšim ponudijo modrost, hvaležnost, strpnost, srčnost, umirjenost – spokojnost, Mlajši pa starejšim radovednost, hitrost in prilagodljivost, aktivnost (energijo), znanje in prožnost.

Je bilo kaj, česar so se starejši in mlajši bali oz. se bojijo, imajo zadržke? Kakšna določena situacija?

Na obeh straneh je bil pri prvem stiku prisoten strah, kako bo. Kako bodo izgledali, kaj bodo od njih hoteli, kako se bo pogovarjati z njimi. Zna biti precejšnja stiska, o tem smo tudi vnaprej govorili z udeleženci na vseh ravneh ... Izid - po 15-ih minutah skupnega sodelovanja zavore popustijo, skrbi splahnijo, se sprostijo in gre aktivnost tako, da je veselje (smeh).

Kako starejša generacija udeležencev v projektu, danes vidi mlajšo, kaj si misli o njih?

Kaj pa obratno, kako danes mlajši vidijo starejše?

Da so tako pametni in koliko znajo/vedo. Mlajši menijo, da znajo biti starejši zanimivi, da je v bistvu lepo preživeti čas z njimi in da so to prijazni, srčni ljudje, ki jih (starejši mlajše) imajo radi. PS – zelo zelo so mi všeč vaša vprašanja.

Kako so starejši sprejeli, da jih učijo mlajši, otroci? (Navadno je situacija, da starejši uči mlajšega npr. vrtec, šola.) So jih sprejeli in jih upoštevali, ali so jih »vzeli bolj za zabavo«? Lahko ilustrirate s primerom.

Zelo odprto z zanimanjem in navdušenjem. Kajti stanovalci niso bili siljeni v aktivnosti, temveč so se lahko sami odločili, v katerih bodo sodelovali. Vse skupaj pa nas je presenetilo, kako zelo si še želijo biti aktivni, pa tudi če je to samo, da sedijo pri tečaju nemščine (ker pisati ne morejo več in jim je zato dijak delal zapiske). Torej, oni so se sami odločili, v katere aktivnosti se bodo vključili in so bili s tega vidika vsaj večinsko zelo zainteresirani. Ampak ja, če povzamem – zelo so željni novega znanja, dela z mladino, da vidijo, kaj mladi znajo in da jih mladi učijo. Zelo so nas pozitivno presenetili.

Katero dejavnost, idejo bi izpostavili v projektu kot posebej uspešno? Ali lahko to opišete s kakšnim primerom/ilustracijo?

Idejo – da aktivnosti temeljijo na vzajemnosti in aktivnem preživljanju prostega časa. Prosim, glejte tudi moje razmišljanje na strani 22, 2. vrstica.

Kakšno vlogo imajo v projektu izvajalci? Je to lahko vsak, so to strokovni (so)delavci, prostovoljci z dodatnim izobraževanjem idr.?

Da, prav vsakdo od učiteljev, vzgojiteljev in delavcev v domu, ki verjamejo v vsebine/cilje, ki smo jih zasledovali. Nobenega dodatnega izobraževanja ni bilo, le redno koordinatorsko, menjava mnenj ipd.

Kaj se lahko naučimo iz vašega projekta? Mogoče vi osebno, kaj vam je prinesel?

Vas lahko lepo prosim nagovorim, da se tudi za to vprašanje slišiva po telefonu.

Po naravi sem človek, ki verjame v skupnost in če se le da, skušam optimistično gledati na stvari. V ljudeh želim prepoznati dobro, verjamem v to in želim človeku dati možnost, da tudi sam prepozna.

Tako naravnana sem vstopila v ta projekt in to se je potrdilo. Projekt mi je na osebni ravni, dal potrditev, da verjamem v ljudi, v mlade, v dijake in v učence. V projekt so bili vključeni tudi vedenjsko problematični, ki so se zelo izkazali. Npr. imeli smo dijakinjo, ki je razred ponavljala, a hkrati ves čas igrala klavir s stanovalko iz doma. Mladi so se resnično izkazali.

Pri tem projektu je pomembno tudi to, da kot učiteljici ali pa psihologinji ni nujno, da žanjemo sadove uspeha takoj, ampak da je vredno vložiti nekaj dodatnega časa, energije, zanosa v to naše početje. To je poslanstvo, kar počnemo. In se ti zelo obrestuje, ne dobimo to le enkratno nazaj, ampak trikratno se ti ponudi.

Na profesionalni poti mi je projekt dal to, da sem vanj vključevala tudi tiste dijake, ki so bili v šoli manj uspešni. Le ti bistveno pogosteje preverjajo meje, vzbujajo pozornost z manj primernim vedenjem oz. so pogosteje kaznovani. In tu sem videla, kako se lahko tem dijakom, skozi aktivnost, ki niso klasične in ne potekajo v šolski klopi, približaš, kako se oni tebi odprejo. Kako dijaki dejansko kar čakajo, da jim daš priložnost, da se izrazijo.

Kaj mi je dal še ta projekt? V končni fazi tudi to ... imam starega očeta, star je 86 let, saj sta me imela pozno. Ko sem skozi ta projekt videla, kaj tam delajo oz. delamo, sem se še bolj začela zavedati tega, koliko lahko svojim najbližjim v bistvu daš, pa se ti pri teh letih mogoče zdi samoumevno. Mene je ta projekt spodbudil... Imam očeta in mamo, skupaj živita, mama je mlajša. In sem šla k njima in sem rekla, da gremo skupaj speči štrudelj, ker sem videla, koliko starostniku pomeni, če nekaj skupaj počneš. In jaz to zdaj z njima počnem. Ali pa kakšne voščilnice naredimo skupaj ali pa gremo na sprehod po Slovenj Gradcu. Pa kdaj sem nazadnje s straši po Slovenj Gradcu hodila. Ampak ne ... ta projekt mi je dal to, če sem v domu starostnikov to počela, zakaj ne počnem to s svojimi straši.. In kako zdaj žarita, če to ... to je čisto osebno. To sem se naučila, ja, pa da grem definitivno še v kaj takega, če bo priložnost.

In zdaj se ta projekt še nadaljuje?

Ja, a veste, kako je to bilo. Mi smo projekt začeli v Črnečah, v vasici, kjer je tudi dom starostnikov. Potem je pa nastal slovenjgraški. Tako da je v Črnečah glavni štab, v Slovenj Gradcu pa je izpostava, čeprav je Črneče vas, Slovenj Gradac pa mesto. S prvo delavnico smo začeli ob uvedbi evrov. Prvo delavnico smo imeli, ko smo preračunavali tolarje v evre za starostnike. Pa smo preračunavali, koliko tolarjev oz. evrov bo zdaj njihov časopis stal oz. koliko po novem stanejo napolitanke. In potem sem videla, kako jim je takšno druženje z mladimi všeč in smo si začeli sproti izmišljevati aktivnosti. In to je trajalo eno, dve, tri leta, tako da smo ideje za aktivnosti projekta črpali iz primerov dobre prakse prejšnjih let. In potem se je pokazala možnost, da se tega lotimo še bolj sistematično, saj v končni fazi sam tega ne moreš početi. Mi smo ... takrat še nisem imela družine, kako sem se razdajala. Ko sedaj pogledam, koliko ur je bilo tega, si ne znam predstavljati, da bi sedaj to počela ob mladi družini.

In ta projekt je prinesel dejansko to sistematizacijo oz. predvsem nekaj dodatnega denarja, da smo lahko šli v to sistematično in da smo lahko rekli, predavanje na izletu po Koroški bo imel geograf, kulturne večere bo imel slovenist in tako naprej. To smo »zaštartali« in potem smo šli naprej in smo delali tisto, kar je bilo prej. Saj sem bila navajena prostovoljstva, »itak« se ve, Mojca, ki je na gimnaziji, ima to. In zdaj peljemo. Je pa res, da imajo enako logiko tudi vrtec, osnovna šola in da se te aktivnosti pri nas kar spodbujajo. Mi med seboj sicer sodelujemo, vendar je bilo tega prej več - ampak vsi pa še vedno sodelujemo z domom starostnikov. Ja, delati zastoj v prostem času ... kar je praksa povsod, verjetno.

Kakšni predlogi (tuje prakse), morebitne izboljšave?

Predlogi – se slišiva po telefonu, mislim pa predvsem na finančni del in mogoče še dodatno zaposlitev tako v šolah kot starostnikov. Energija človeka je omejena in težko je več let zapored pričakovati oziroma se naslanjati le na dobro voljo vseh zaposlenih, da počnejo vse skupaj v svojem prostem času in zastoj. Naj povem tudi to, da je osebje domov velikokrat ostajalo po svojem rednem delu še v službi, enako velja za učitelje.

Ja, ta projekt je prepuščen mladim z entuziazmom. In če pogledaš povprečen učiteljski zbor, je učiteljev, ki se jim bo dalo »nabijati« številne nadure, v manjšini. V končni fazi, če hočeš ta projekt izpeljati, močno poseže v tvoje osebno življenje. Tu pa tam kakšna aktivnost ne, ampak

tak projekt pa ja. In potem se ga pač lotiš ali pa ne, preceniš, ali imaš čas ali ne. Če me zdaj vprašate, se ga ne bi lotila, imam družino, pa če se spomnim, koliko časa, sem za projekt porabila.

Če bi bilo urejeno sistematično kot del učnega načrta, bi bil lažje. Mislim, da to osnovna šola že ima, mi pa izvajamo v okviru obveznih ali izbirnih vsebin, pač skratka znotraj šole in imamo možnost, da s tem dijaki opravijo določene ure. Tudi oni imajo ogromno aktivnosti in če vsi delajo le prostovoljno, tako velikega projekta ne moreš izpeljati. V končni fazi imajo dijaki veliko aktivnosti, pa da od njih pričakuješ, da bodo delali še 45 ur v enem letu, da bodo poleg vsega delali zvečer, je težko. Če pa se to nekam šteje, je lažje. In enako je tudi pri nas, če dobiš malo finančne stimulacije, pa saj to ni bilo veliko, da ne bi mislili, ampak če dobiš malo finančne stimulacije in ne samo finančna pomoč, predvsem to, da dobiš neko kvoto ur, to je to. Mislim, da bi prostovoljno delo lahko, ker prinaša toliko pozitivnega, na ravni države sistematično uredili. Lahko bi se reklo, da mora vsak srednješolec opraviti toliko in toliko prostovoljnega dela tekom šole. In potem je en oseba, ki je za to zaposlena. Zdaj je pa odvisno, kako se šola tega loti. Prepričana sem, da bi prostovoljstvo dobro delo vsakomur ali pa številnim mladim. To je odločitev posamezne šole, ali je na šoli otrok, ki bi to delal ali se bodo učitelji trudi za to ali ne... Škoda se mi zdi to prepustiti slučaju oz. entuziazmu na šoli. Na nekaterih šolah to je, na drugih pa ne in je škoda, da ni.

Drugače pa tujih praks ne poznam. »Ja, to.«. Naša šola, konkretno Gimnazija Slovenj Gradec, ima organizirano izmenjavo z Japonsko. Eno leto gremo mi na Japonsko, drugo leto pridejo oni k nam. Vsako leto je določena tema, tako da smo imeli tudi temo prostovoljstvo. No, in smo šli na Japonsko s skupino prostovoljcev. Ker smo jim želeli pokazati, kako teče prostovoljstvo pri nas, smo šli z njimi v dom starostnikov. Naj povem, da na Japonskem ni praksa, da bi mladi iz šole hodili v dom starostnikov in to je bila prav taka aktivnost v njihovem domu. Bili so navdušeni, ko so to videli. Sodelovali so japonski dijak, naš dijak in njihov starostnik. Pa sta se njihov starostnik in naš dijak razumela, ker so si kazali, se smejali. Mislim, to je pravzaprav ne normalno, kako so se pravzaprav vse zmenili. Japonci so bili navdušeni nad našimi modelom, da hodijo mladi v dom starostnikov. Mi smo tam izdelovali njihove origamije, pa veliko drugih japonskih izdelkov. No, in jim je bilo tako všeč, da zdaj to izvajajo še naprej.

V bistvu smo jim Slovenci pokazali, kako to pri nas teče, da sodelovanje s starostniki poteka preko šole. In so se navdušili, ker so drugače zelo zaprti za določene vrste sodelovanj. In zdaj njihovi dijaki še naprej hodijo v dom. No, to je en tak primer.

Bi želeli še kaj dodati, zaključni komentar?

Vsekakor je to pot, po kateri je vredno stopati. Hvaležna sem, da sem lahko bila del tega projekta, obogatil me je in navdal z zaupanjem v življenje, sodelovanje, mlade ...

Mi smo ljudje in si vsi prizadevamo za krepitev vrednosti, solidarnosti, strpnosti in to se v šolah še posebej poudarja, kot nek tak vzgojno izobraževalni oz. vzgojni cilj, ki ga je pa recimo pri pouku klasično težko doseči. Saj omenjaš solidarnost in si pomagajo pri pisanju domače naloge, ali pa recimo pomagajo tistim, ki se slabše učijo ali pa recimo, če je kakšna stiska, zbirajo denar, karkoli. Za izvajanje ciljev ja, da pa bi mlade na spontan način te vrednote učili, tega pa ni.

Veliko vrednost projekta vidim prav v tem, da mi učimo mlade solidarnosti, strpnosti, medgeneracijskega sožitja, tega da v končni fazi tudi mladi znajo aktivno preživeti prosti čas. ... da ne bom rekla... samo preko računalnikov. Da se jim odpre neko novo obzorje. To je uspešen projekt, ker mladi dejansko v tem uživajo, ker so aktivnosti naravnane tako, da jim je preprosto »fajn«. Ne vem, kiparijo skupaj starostniki, skupaj igrajo inštrumente in tako naprej. Te vrednote se spontano ustvarjajo oz. razvijajo, krepijo. To se vidi po tem, recimo v razredu, ko se o tem pogovarjaš. Recimo v razredu je takih 5, 6 ali pa 10 od 25, in če bi se hotel kdo ponorčevati, bi takoj med sabo uredili. Rekel bi: «Dej nehi, kaj ti ni jasno. A ves kok je bil stari dober», pač v njihovem jeziku. Ali pa: »Kaj si ti nor, kako uni nalogo delajo, ej prou fajni so«. Dijaki so se prav veselili, da imajo jutri spet druženje.

In v tem vidim vrednost. Hkrati pa se naučijo solidarnosti, strpnosti. To izkušnjo lahko tudi na druge skupine ljudi prenašajo. Do sosedov, do novih sošolcev v šoli, v končni fazi, ko gredo na »faks«, v strpnosti do sošolcev. Se pravi transfer vrednot in tu vidim en velik velik plus. To sicer piše, ampak sem pozabila omeniti. Torej vrednost vidim v tem, da se na tak spontan način krepijo vrednote.

Hvala za sodelovanje in lep dan še naprej.

PRILOGA Č: ZAPIS INTERVJUJA 4 (PROJEKT SIMBIOZA (2013))

Spoštovani, hvala, ker si boste vzeli čas za odgovarjanje na vprašanja. Pred Vami so vprašanja, ki se nanašajo na medgeneracijski projekt Simbioza (2013). Omenjen projekt je predstavljen v moji diplomi kot primer dobre prakse pri nas na področju pomena medgeneracijskega učenja v skupnosti. Intervju bo uporabljen samo za namen diplome ter bo citiran v skladu z navodili za pisanje znanstvenih besedil. Odgovarjanje Vam bo vzelo približno eno uro. Že v naprej se Vam zahvaljujem za vse odgovore! Pogovor je sneman v namen lažje analize in uporabe v diplomski nalogi.

Število udeležencev, starost in spol.

Naknadno ti bom poslala infografiko, saj se na pamet teh podatkov ne spomnim. Mislim, da je bilo 3306 prostovoljcev, udeležencev pa okoli 4995. So pa te informacije tudi v naših končnih poročilih, ki so objavljeni na spletni strani, tudi evalvacije, evidence, statistika, infografika, tako da bo tudi to uporabno. Vem, da je bila povprečna starost starejših 65 let, od mladih pa 25 oz. 23. Vem, da je bilo razmerje v prid žensk, tako pri udeležencih kot pri prostovoljcih. Točno pa ne vem. Dodano naknadno: Število udeležencev je bilo 4926, kjer je bila povprečna starost 65 let. Prostovoljcev je bilo 3606, povprečno starih 25. Med udeleženci so prevladovale ženske 65 %, proti 35 % moških (Zavod Ypsilon 2014).

Za vaš cilj ste na spletu navedli: »... da gre za širjenje zavesti o medgeneracijskem sodelovanju in vseživljenjskem učenju ter spodbujanje prostovoljstva med mladimi«. Ali ste dosegli ta cilj projekta? Pojasnite.

Definitivno smo dosegli ta cilj. Za samo Simbiozo so bile ključne tri ideje. Prva je bila e-pismenost, kjer smo zaznali velik izziv, saj starejši nimajo teh znanj. Podatki na Eurostatu prikazujejo da več kot 90 % ljudi še nikoli ni brskalo po internetu, več kot 80 % pa se jih sploh ni dotaknilo računalnika. Cilj zviševanja e-pismenosti prebivalstva je bil tudi dosežen, kar je razvidno tudi na Eurostatu. Kot primer dobre prakse navajajo tudi samo Simbiozo.

Druga ključna ideja je bila prostovoljstvo med mladimi. Definitivno smo ga z leti zviševali, torej od prvotnih 2500 prostovoljcev smo prišli na rekordno število, na 3606. Zanimiv je podatek, da se mladi vračajo. Mladi, ki so na prvi Simbiozi doživeli pozitivno izkušnjo, so se vračali in z nami ostali skoraj do konca. Podatek, da jih je bilo v bistvu vedno več, kaže na to, da smo dobro »spromovirali« prostovoljstvo med mladimi.

Tretja, ključna ideja pa je medgeneracijsko sodelovanje, prenos znanja in izkušenj v samem segmentu učenja uporabe računalnika. Kaže se medgeneracijski prenos, ko so mladi učili

starejše uporabe računalnika, kar je pokazatelj, da smo dosegli ta cilj. Torej tudi znanja in izkušnje. Tudi zgodbe, ki smo jih pridobivali s strani udeležencev in po drugi strani prostovoljcev, kažejo na to, da tudi ta medgeneracijski razkorak, ki ga imamo v današnji družbi, da se v bistvu ravno preko takih dejavnosti zmanjšuje. Tako da to medgeneracijsko sodelovanje, ko pač stopiš skupaj, ko nekako mladi učijo starejše, tudi tukaj se kaže to medgeneracijsko sodelovanje. Pač, celoten projekt je bil zasnovana na medgeneracijskem sodelovanju.

Prednosti in slabosti projekta, kaj nepričakovanega?

So dobre in slabe stvari. Sploh pri organizaciji takega velikega projekta. Projekt smo razdelili na več segmentov, ker je bil precej obsežen. Največ izzivov je bilo po navadi pri organizacijski plati. Izzivi, ki so se pojavljali, so bili, da prostovoljca ni bilo na sami lokaciji, torej kako potem to reševati. Da ni bila označena recimo lokacija in je starejši niso našli ali pa recimo... sej pravim, pri organizaciji si moraš vzeti teh 10 %, ko gre nekaj narobe. Je pa potem 90 %, ko so zelo lepe zgodbe in dobivaš »fitback« s strani lokacij, udeležencev in prostovoljcev. Tako da so vedno pozitivne in negativne izkušnje.

Slaba stran projekta je organizacija na terenu. Predvsem to, da stvari niso bile urejene tako, kot smo bili dogovorjeni. Npr. ni bilo prostovoljca oz. več prostovoljcev na samo lokacijo, lokacije niso bile primerno označene, »lokacije« same so pozabile, da imajo neko aktivnost. Pozitive stvari projekta so te zgodbe, ki jih dobiš s strani udeležencev, prostovoljcev, »fitbacki« starejših, ko ti po enem tednu napišejo elektronsko pošto, ker so se jo naučil poslati. Predvsem te zgodbe, ki dajo vrednost sami Simbiozi in medgeneracijskemu sodelovanju. Zavedali smo se, da v enem tednu ne moremo naučiti uporabnika uporabljati računalnik. V enem tednu, v 10 urah mu pokažeš tehnologijo, kaj vse omogoča in ga navdušiš za uporabo. Naš cilj je bilo medgeneracijsko sodelovanje, da ni preprek oz. predsodkov, ki se pojavljajo v glavi, in da poskušamo zmanjšati diskriminatornost, ki jo mladi vsako dnevno uporabljamo, v smislu več si pa poglej na www. Kako naj si pogleda, če niti ne zna? Celotna struktura, celoten svet, vsi oglasi so narejeni tako. Želeli smo tudi opozoriti na te pomanjkljivosti v današnji družbi, tudi na hiter tempo življenja, ki ga imamo predvsem mladi, z namenom da se znamo ustaviti, da se znamo pogovarjati s sočlovekom. Dobra stran je bila torej, da smo spregovorili o tej tematiki, da smo govorili o naši Simbiozi, še posebej tretje leto, ko je bila akcija v taki zasnovi zadnjič, smo vzpostavljali trajnostne zgodbe. In po treh

letih smo uspeli uspešno postaviti trajnostne zgodbe in lansko leto smo postali tudi socialno podjetje - torej samostojna pravna oseba, kar nam daje samo še motivacijo za naprej.

Dobre strani so predvsem to, da smo starejše navdušili uporabljati računalnik, da je bilo to medgeneracijsko sodelovanje, da je bila energija na terenu. Težko je razlagati človeku, ki ni bil del akcije, kako so jo v bistvu dojemali ljudje in vedno rečem, to moraš doživeti in tudi ves trud, ki ga vložiš ... Ko pomislim na leto 2013, mi grejo še sedaj »kocine« pokonci (smeh). Ko vidiš, kaj si v bistvu delal 6 mesecev, vidiš to veselje in razne zgodbe, ki jih potem prebiraš, ker povsod ne moreš biti. To ti da nekaj, kar ti ne more poplačati noben denar in je v bistvu res težko opisati.

Slabe strani pa ... Kot sem izpostavila, predvsem organizacijske in včasih ne zavedanje odgovornosti ljudi, vključenih v projekt. To je bila vseeno velika mreža. Struktura je bila: ekipa Simbioze, regionalni koordinatorji, lokalni koordinatorji, lokacije in potem prostovoljci. Torej več stopenjska struktura in če ti en člen v samem sistemu zataji, potem ... lahko delaš tisto, kar lahko narediš. Zavedamo se, da gre pri tako velikih projektih vedno 10% narobe. Do 2013 smo se že toliko izpopolnili, da tudi ko smo imeli krizni štab, ni bilo hudo ... kar je bilo edino v ponedeljek, ko se je vse začelo, malo izzivov, potem smo pa kar malo počivali in ni bilo tako stresno.

Izziv je bila tudi tehnologija, predvsem različni operacijski sistemi in različna oprema, tako da smo morali kurikulum prilagajati na samo stran. Potem tudi nedelovanje interneta, predvsem pri Facebooku, ko ti vse zablokira.

To so bile potem nepričakovane stvari ... pri nas je spletna stran zablokirala, ker nas je bilo preveč gor.

Ja, saj smo tudi na to opozarjali prostovoljce. Če se slučajno to zgodi, da naj delajo druge stvari. Recimo nekatere šole imajo Facebook zablokiran in nam tega niso sporočili. Pa bila je slaba volja, če ni bilo prostovoljca oz. če se ni izvajala delavnica. In če je bilo to v Ljubljani, na relaciji 15 minut prevoza, smo se tja odpeljali, saj smo imeli dežurne prostovoljce. Če pa je bilo v Murski Soboti, Mariboru, Kopru pa nismo mogli narediti nič. To pa žal ni v naši moči. Vse kar smo lahko naredili, smo se opravičili in poskušali najti prostovoljca za naslednji dan.

Kako so program sprejeli udeleženci, njihovi odzivi - kaj zabavnega, posebnega?

Teh zgodb je bilo veliko. Predlagam ti, da to »vzameš iz spleta«. Tudi v poročilih imamo te zgodbe in če boš rabila kakšne posebne zgodbe, ti jih lahko naša piarovka pošlje. Teh je res veliko. Meni je najlepša iz 2013, ko sta se dve udeleženki po 35 letih spet srečali na naši delavnici. Res nepopisne zgodbe. Lepa zgodba je tudi to, da je bil najstarejši udeleženec star 99 let, kar nam sporoča, da ni nikoli prepozno za učenje. So pa iz terena pošiljali res veliko dobrih zgodb o energiji, o medgeneracijskem sodelovanju in vedno sem jih dobilo veliko. Potem to odtehta tistih 10 % in lahko greš potem naprej.

Kurikulum za to izobraževanje smo vedno izboljševali. Prvo leto je bil samo 3-dnevni in smo ga samo ponavljali, potem smo ga 2012 že nadgradili, 2013 pa še ena nadgradnja, predvsem v tem, da smo bili pripravljeni bolj kakovostno, bili smo bolj prijazni, skozi leta smo izboljševali »fitback«. V poročilih imamo tudi evalvacijo udeležencev in informacije, kaj so se naučili, kaj je povzročalo težave, predvsem miška, torej vid... in na podlagi tega se vedno izboljšujemo. Tudi sedaj, ko na novo postavljamo kurikulume, vedno preverimo zadeve, ali je v redu spisano, ali je v redu tematika, ali je prezahtevno, ali je prepočasi. Je pa res, da je odvisno od skupin, eni so bili že malo naprednejši, sploh pri 2013. Te je včasih težje zadovoljiti. Želeli so si nadgradnje, ki jo nismo mogli zagotoviti, zato smo v 2013 zadnjič delali v taki obliki.

Za sam projekt smo potem postavili trajnostno zgodbo, ena je Simbioza šol, ki poteka sedaj že drugo leto. V to mrežo je vključenih več kot 110 šol. V prvem poskusnem letu je v treh mesecih naziv pridobilo 77 šol, ki sami izvajajo program. Menimo, da mora ostati prvi stik z računalnikom brezplačen na slovenski nacionalni ravni in to omogočamo ravno prek Simbioza šol, torej Nacionalna mreža Simbioza šol, po principu Ekošol. Letos jih imamo že preko 110, tam smo kurikulume nadgradili in smo povečali izobraževanje. Sedaj imamo 10 kurikulov, tako da se še dobijo te nadgradnje, ki je pri sami Simbiozi nismo mogli narediti.

Potem se v popoldanskem času dobivajo, ali kako?

Tukaj je res vse odvisno od organizacije šole. Hoteli smo, da šola stopi v vlogo nekega lokalnega povezovalca in se poveže z lokalno mrežo. Tako da odločitev prepuščamo njim. Lahko ima v dopoldanskem ali popoldanskem terminu, tako kot se šola sama odloči, mora pa to izpeljati vsaj dvakrat letno. Letos pričakujemo kar lepe rezultate. Že lansko leto je bilo vključenih 600 prostovoljcev, 700 starejših v treh mesecih, tako da smo kar zadovoljni. Zdaj, ko smo začeli s šolskim letom, bodo zagotovo lepi rezultati. Podelitev nazivov Simbioza Šol

imam po navadi v juniju. Sedaj sem malo spet zašla... ampak samo toliko, da je obseg velik. S kurikulumom smo pa vedno poskušali upoštevati, kar smo dobili. Ne moremo pa vedno vsem ustreči.

Kaj menite, kakšen je motiv udeležencev, da so odločili za sodelovanje?

Za udeležence ... eno je bilo zagotovo učenje oz. da se jih navduši, da sploh pogledajo, kaj računalnik je za eno čudo. Drugo pa, kar pa pravijo iz terena, je ta mladostna energija, ta prenos znanja, tako da so bili zelo radi v vlogi učencev. In predvsem tudi dobro vzdušje. Kar ena tretjina jih je znala uporabljati računalnik in so se prijaviли zaradi tega, ker jim je bilo fajn, da spoznajo nekoga drugega. Torej, tudi če so že znali, zato da so mogoče spoznali svojega soseda za računalnikom. Predvsem druženje, predvsem ta aspekt. Ker če pogledamo podatke, je vsak tretji starejši osamljen in to je že dosti zaskrbljujoč podatek in druženje je velika dodana vrednost.

Kakšen je pomen tega projekta v skupnosti? Na kakšen način projekt prispeva oz. vpliva na skupnosti? Lahko ilustrirate s konkretnimi primeri ali situacijami?

Na skupnost - predvsem nekaj večja e-pismenost samih državljanov, ker živimo v informacijski družbi. Na skupnost tudi glede povezovanja lokalnih skupnosti, organizacij, mreženje ... Zagotovo se je v lokalno okolje povežalo več različnih organizacij. Npr. Ribnica - osnovna šola je organizirala in se potem povezala z domom starejših občanov in to so prišli posnet lokalni mediji. Torej nekakšno lokalo povezovanje. Torej, da se povezujejo, da tudi ljudje spoznavaajo, kaj je v njihovem lokalnem okolju. Velik poudarek je bil na povezovanju samih lokalnih skupnosti. Dvig e-pismenosti in druženje oz. mreženje sta po mojem dva zelo pomembna vidika, ker se mi zdi, da tudi v lokalnih skupnosti nismo tako povezani. Dobro, Ljubljana je vseeno tako velika, da včasih tega niti ne občutimo, ampak v manjših krajih včasih pride, da se same organizacije ne povezujejo, pa bi se lahko, saj vsaka prinaša doprinos k sami skupnosti. Seveda je spet pomembno medgeneracijsko sodelovanje in na drugi strani prostovoljstvo. Zavedanje mladih, da lahko z dvema urama na teden nekomu zelo polepšat dan. Tudi to ... sicer nisem toliko za prostovoljstvo, ker je to neka brezplačna oblika dela, ampak se mi zdi, da bi vsak moral delati to vsaj dve uri na teden, zato da da ven službene zadeve in da v bistvu da doprinos k družbi kot nekakšno obliko za zraven, kot hobi.

Kako je skupnost/okolica sprejela vas projekt, kakšni so bili odzivi? Konkreten primer ali situacija?

To je bil nacionalni projekt. Načeloma ga je okolica dobro sprejela, kar kaže, da se je tudi veliko občin odločilo sodelovati z nami. Mislim, da je bilo v 2013 več 50 občin, točen podatek je v poročilu. Zelo so nam pomagale pri pridobivanju lokacij in promociji prostovoljcev in udeležencev, tako da je bil tukaj zelo dober odziv.

In tudi npr. dom starejših občanov, osnovne šole itd. so zelo dobro sprejele. Ko so enkrat izvedeli za samo akcijo, je bilo to zelo dobro. In v bistvu v 2013 niti nismo občutili tega, da ljudje ne bi bili za. Bilo jih je vedno več. Največ izziva je bilo seveda v letu 2011, torej pri pridobivanju, saj so nam vsi rekli, a ste vi padli na glavo, tega tako ne boste izpeljali. In takrat jih je bilo najtežje prepričati. Zdaj, 2013, je bilo ime, brand Simbioza že tako prepoznano, spoznano in dosegli smo tudi rekordno število lokacij, kar 328 lokacij po celotni Sloveniji. Res smo hoteli priti v skoraj vsako vas oz. priti starejšim res čim bližje. Pri tem so nam zelo pomagale lokalne skupnosti, lokalni in regionalni koordinatorji, brez njih projekta ne bi bilo. Torej so tudi oni nekako povezali svojo skupnost, saj jih tudi najbolj poznajo.

Ali so dejanske spremembe, ki so jih opazili pri posameznikih v vedenju, počutju, znanju?

Težko odgovorim na vprašanje. Je bilo že večkrat postavljeno.

Definitivno v znanjih, ki so jih pridobili, kar kažejo tudi podatki nacionalne statistike. Ostaja nam pa izziv, da po dveh letih izmerimo, kako so aktivni so udeleženci itd. Tega žal do zdaj še nimamo, ker ni finančne podpore, da bi raziskavo lahko izvedeli. Tega se tudi zavedamo. Kar lahko povem je, da ankete kažejo, torej po naši evalvaciji, da se je več kot 95 % uporabnikov počutili pri tem bolj samozavestno. Ta podatek je tudi v infografiki. Žal ne spremljamo, kaj se zgodi po tem. Pač nimamo finančne podpore.

Potem tudi niste spremljali oz. merili morebitni večji/manjši vpliv na določen spol ali drugo v skupnosti ter dolgoročne spremembe?

Ne. Dolgoročne spremembe se kažejo predvsem v e-pismenosti, po mojem mnenju tudi v ozaveščanju mladih o prostovoljstvu, in tudi v tem, da lahko pomagajo, ne da bi kaj dobili v zameno. Čeprav menim, da so pri tej zgodbi dobili veliko v zameno.

Kakšna je po vašem razlika v učenju pri starejši v primerjavi z mlajšimi? Kaj ste opazili pri delu, kako se torej novih stvari učijo udeleženci - starejši v primerjavi z mlajšimi? Je starejšim potrebno drugače podajati, dodatno razložiti tematiko v primerjavi z mlajšimi

(npr. si mlajši hitreje zapomnijo, je starejšim treba stvari večkrat razložiti)? Lahko tudi ilustrirate s primerom.

Starejši in mladi sta dve različni ciljni populaciji. Pa če začnem pri mladih. Mladi se veliko učijo tudi sami. Pri Simbiozi smo 2013 z mladimi kontaktirali bolj kot ne preko spleta oz. internetnih medijev in mladi so imeli vse priročnike in video tutoriale dostopne preko spletnih strani. Organizirali smo pet srečanj po celotni Sloveniji, ampak to ni bil pogoj za udeležbo prostovoljcev. Prišli so tisti, ki se mogoče niso čutili sposobni sami delati, ali pa tisti, ki so se hoteli spoznati. Načeloma pa so se učili preko spletnega medija.

Pa če mogoče povzamem, imamo tudi računalniške delavnice za mlade. Mladi so predvsem hitreje dojemljivi, bolj samostojni pri sami uporabi računalnika in ni jih potrebno kazati teh znakov. Prav tako nimajo fizičnih izzivov, ki jih imajo starejši.

Pri starejših moraš dati nek glas od sebe, da te vsi slišijo, govoriti počasneje, da te lahko dohajajo, večkrat ponoviti samo zadevo, tudi večkrat osvežiti, ponavljati samo zadevo. Potem so tu fizične ovire. Pogosto se jim tresejo roke, največji izziv je bil pri uporabi miške. Veliko izzivov je bilo pri vidu. Kar se pojavlja na spletu je premajhno ... človek težko »stisne« križec, če se mu trese roka. Predvsem taki izzivi. Torej fizične lastnosti na eni strani, na drugi strani tudi to, da je treba večkrat ponavljati, da je fajn, da ima sam uporabnik to zapisano, da si tudi on lahko piše in pa seveda večkratno ponavljanje. To je definitivno.

Je pa veliko specifik, ko se pač razlikuje. Pa tudi različna predznanja in potem moraš usklajevati ekipo. Tukaj se kažejo razlike. Ampak to je tudi pri mladih.

Všeč mi je, da - starejši dobro ocenijo svoje znanje, koliko so večči, koliko niso... medtem ko mladi ne.. Mladi menijo, da obvladajo Exel, čeprav ga ne, in preidejo kar na najbolj napredno Exel uporabo, v bistvu so pa za osnovno. Mladi včasih precenijo svoje znanje in niso realni, ne zanjo torej ocenit svojega znanja. Starejši pa jasno pove, da tega ne zna in se, sam oceni, ali je res čisto osnovni začetnik ali že malo zna. Starejši zanjo to dobro ocenit, kar nam mladim kar manjka, ta večšina.

V kakšni vlogi so bili v projektu starejši udeleženci? Lahko podate tak primer.

Bili so v vlogi učencev, saj so se učili uporabljati računalnika in ta vloga jim je bila kar všeč. Pogosto so rekli, zdaj sem se spet vrnil v šolo, moram biti priden. Med sabo so si govorili: »O, sošolec, o, sošolka«, sploh na lokacijah, kjer so bili že cele tedne skupaj. Tudi ko sem jih

spremljala v medgeneracijskem centru in smo imeli piknik (smeh), so se med seboj tako klicali. Bili so v vlogi učencev in so to vlogo zelo dobro dojemali in tako všeč jim je bilo..

Je pa res, tako kot sem prej rekla ... tudi medgeneracijsko sodelovanje. Tudi oni so predajali znanje med odmori - ja, veste, tako je bilo pa v mojih časih. Načeloma smo bili vsi v vseh vlogah, tako učiteljev kot učencev. Ampak formalno so bili pa starejši v vlogi učencev.

Kaj je tisto, kar ste opazili, da lahko starejši izrazito ponudijo mlajšim in obratno? Kaj so se starejši naučili od mlajših in obratno?

Predvsem znanje IKT, torej veščine, s katerimi mi mladi rastemo, torej informacijska družba, informatika in vse te zadeve. Ponudijo jim lahko tudi energijo, ta žar v očeh in potrpežljivost, strpnost, da starejšega ne preganjaš, če ne zna, da mu ne odvzameš moči, da nekaj zmore, čeprav je moral 3 krat poizkusiti. Zdi se mi, da smo doma večkrat rekli: » Pa to valda znaš,« ali pa: » To sem ti že trikrat pokazal, ne bom ti več.« Tukaj pa to dobijo, tudi če ne zna, mu daš »support«. Ta potrpežljivost. Tudi starejši so pohvalili prostovoljce, ker so bili tako potrpežljiv, da so zmogli. To je starejšim veliko pomenilo. Da niso obupali nad njimi, da so jih spodbujali, tudi če niso znali. Motivacija starejših - torej dajmo, saj zmoremo, vsi zmoremo - ta del motivacije je zelo močen dejavnik. In zato so se dobro počutili.

To prej pri učenju nisem omenila. Torej, starejšemu nikoli ne smeš odvzeti možnosti, da zna, nikoli ne smemo starejšemu odvzeti miške, ker potem bo mislil, da tega ne zna in da ni zanj. To smo poskušali naučiti tudi prostovoljce. Tam kjer nam je uspelo, nam je, ampak nikoli ne smemo odvzeti moči samemu starejšemu, da tega on ne bi zmoget. Ne smemo mu dajati te vrednosti, ampak ga moramo pri samem delu motivirati, ker ima v glavi vprašanja, kot so: zakaj se sploh učim, kaj če ne bom zmoget... in ga motiviramo, da naj kar poskusi, naj kar pogumno z miško poskusi, pa tudi če mora trikrat ali pa štirikrat ali pa petkrat poskusiti. Samo da mu ne vzameš miške in mu ti narediš. Obvezna je razlaga, ko ti nekaj delaš. Recimo, če računalnik »zablokira«, moraš starejšemu obvezno razložiti, kaj počneš, da mu poveš, da se je pojavila težava in da boš vtipkal to in to stvar, zato ker ... Torej, da mu razložiš, kaj si naredil. Ker če boš to pred njim hitro naredil, bo on rekel, kaj če se meni to pojavi doma. Tako no... to spada še za učenje.

Drugače pa res te motivacija mladih, pa energija.

Je bilo kaj, česar so se starejši in mlajši bali oz. se bojijo, imajo zadržke? Kakšna določena situacija?

Ja, starejši so se bali predvsem tehnologije, kaj če ne bom znal, kaj če ne bom sledil, zakaj bi se jaz tega sploh učil. Torej strah pred tehnologijo. In to je bil ravno namen - torej pokazati starejšim, da tehnologija ni bav bav, da ni noben strah, in da nam lahko pri vsakdanjem življenju zelo pomaga. Npr. da babici, ki ne more več hoditi peš do četrtega nadstropja in ker ni dvigala, da pripeljejo iz trgovine vrečko ali pa en plato mleka. Torej da starejše navdušimo. Njih je bilo predvsem to strah.

Medtem ko je bilo mlade strah predvsem stika s starejšimi. Ker smo to vrednoto v današnjih časih čisto izgubili, vrednoto medgeneracijskega povezovanja in sodelovanja. Njih je bilo predvsem strah, kako se bodo odzivali, kako jih bodo učili. Predvsem predsodki o starejši generaciji. To se je pri mladih zelo kazalo.

Kako starejša generacija udeležencev v projektu danes vidi mlajšo, kaj si misli o njih?

Kaj pa obratno, kako danes mlajši vidijo starejše?

To morate pa njih vprašati, jaz nisem najbolj tipičen primer (smeh).

Načeloma so v ospredju predvsem stereotipi in predsodki. Mladi, ko vidijo starejšega, si mislijo, on je že bolj proti koncu, on ne zna tega, je počasen, ne vem, kako bo to sledil, ničesar se ne bo naučil... Večkrat se pokaže, da ne razumejo te generacije, ker niso živeli v teh časih. To so bili čisto drugi časi.

Medtem ko starejši menijo, da imajo mladi vsega polno, česar sami niso imeli, da nočejo nič pomagati, da nočejo nič razumeti, nič ne poslušajo. Predvsem taki predsodki.

Pri Simbiozi je bilo tako, da pač starejši niso prišli s tem predsodkom do mladih, ker so vedeli, da bodo od mladih nekaj dobili, torej da jih bojo nekaj naučili. Predvsem mladi so mogoče gledali na starejše drugače – joj, kako jih bom ... ne vidijo in to... To je bilo bolj s strani mladih, ampak pri projektu, se to ni čutilo. Kar se je tudi lepo pokazalo.ocene starejših udeležencev so pokazale, da so prostovoljci motivirani, spodbujajoči, potrpežljivi. Niso bili tipični predsodki. Tudi sama, ko sem v svoji diplomski nalogi pri Simbiozi raziskovala predsodke in stereotipe, lahko pogledaš, če te bo zanimalo, sem opisala predsodke in stereotipe, ampak jih v sami Simbiozi nismo zaznali. Jaz jih nisem zaznala, saj

pravim, to je bila taka pozitivna zgodba. Prav direktno na lokacijah ne, nismo tudi dobili nobenega poročanja o tem s strani lokacij.

Kako so starejši sprejeli, da jih učijo mlajši, otroci (navadno je situacija, da starejši uči mlajšega - npr. vrtec, šola)?

Dobro, to je bila zelo pozitivna izkušnja. Prostovoljcem nismo omejili leta, zato so se prijavi tudi starejši prostovoljci, ker so znali uporabljati računalnik. Nekateri so bili stari 50 plus, kar se mi zdi zelo pozitivno. Vendar so starejši veliko raje delali z mladimi, kar so zelo pozitivno sprejeli. In moje mnenje je, da je bil to tudi eden izmed ključnih razlogov, da je bila Simbioza tako uspešna. To je moje vidneje, moj »overview« ključnih vplivov.

Potem so jih sprejeli in jih upoštevali in jih niso »vzeli bolj za zabavo«?

Ja, so jih vzeli resno, pa tudi v osnovnih šolah, ko so bili mlajši, npr. 10-letni, so jih kar resno vzeli, ja.

Katero dejavnost, idejo bi izpostavili v projektu kot posebej uspešno? Ali lahko to opišete s kakšnim primerom/ilustracijo?

Ne vem, kako bi tukaj odgovorila ...

Mogoče kateri del projekta je najbolj »potegnil«?

Ja, Simbioza akcija, vse kar se je prej dogajalo, predvsem iz organizacijskega in iz vidika, da ne moreš primerjati s tem, kar na koncu dobiš. Meni je to teren, sama izvedba Simbioze, torej tisti teden, ko vsi dihajo s Simbiozo, ko iz vseh vetrov in vsega tega dobivaš pozitivne zgodbe. Teren, to je tisto zaradi katerega so bile vse težke zadeve in zadeve skozi katere smo šli od decembra 2012, ko smo začeli načrtovati Simbiozo 2013. To je tisto, kar potem odtehta in ko rečeš, to je to. In to ti ne more nihče vzeti. Tudi opisati je težko, ko si toliko vpet, pa ko vidiš to, pa te stiski rok starejših, pa tudi prostovoljcev ... To je ta ideja, jaz jo opišem kar s simbiozo, pač beseda simbioza.

Kakšno vlogo imajo v projektu izvajalci? Je to lahko vsak, so to strokovni (so)delavci, prostovoljci z dodatnim izobraževanjem idr.?

Struktura kot sem prej povedala. Ključni člen, tisti, ki so poučevali, so bili prostovoljci in oni so se izobraževali preko spletnih kurikulov. Ponudili smo tudi pet srečanj po celotni Sloveniji. Oni so pridobili predvsem to. Pri sami lokaciji pa smo morali upoštevati seveda določene pogoje. Na lokaciji smo morali imeti vsaj enega koordinatorja, morali so imeti opremljeno

računalniško učilnico z najmanj štirimi računalniki in s projektorjem ter določeno programsko opremo. Pri tem smo morali izpolnjevati določene pogoje, izpolniti smo morali tudi daljši vprašalnik, določiti koordinatorja, določiti kontaktno osebo, opredeliti samo računalniško opremo in podrobno opisati, ali ima internet in podobno. In potem smo na podlagi tega določili lokacije. To so bili izvajalci, kamor so prihajali prostovoljci, ki so se prijavi. Ni pa bilo nekih posebnih pogojev. Medtem ko Simbioza Giba je imela ... tudi glede strokovne usposobljenosti itd.

Ali so bili potem koordinatorji strokovni delavci ali kako?

Lokalni in regionalni koordinatorji so bili ljudje, ki so se odločili, da bodo pomagali pri tej vse slovenski akciji. Bili so različni ljudje od uradnikov na občinah do preprostih ljudi, ki delajo, kar delajo in so se hoteli v prostem času temu posvetiti. Nismo imeli nobenih ... želeli smo pa njihovo odzivnost. To smo preverjali; na tedenski ravni smo imeli stik, organizirali smo srečanja z njimi in predajali so nam materiale, nismo pa preverjali njihove izobrazbe.

Verjetno je kurikulum sestavljen s strokovne strani?

Da, kurikulumi so bili večkrat preverjeni, večkrat evalvirani. Mi smo jo imeli že pred samo izvedbo, torej leta 2011. Takrat sem bila vodja izobraževanja in so bili večkrat preverjeni s strani strokovnjakov. Prav tako so bili preverjeni preko pilotne delavnice, ki je bila enkratna in je bila v Domu starejših občanov v Fužinah. Potem smo jih aprila 2011 izvedli še v 10 krajih po Sloveniji, po 10 lokacijah, kjer smo še enkrat pregledali kurikulume in potem vse še enkrat. Vsi kurikulumi so preverjeni tako s strani udeležencev kot s strani strokovnjakov.

Kaj se lahko naučimo iz vašega projekta? Mogoče tudi vi osebno, kaj vam je prinesel?

Ja, da se vse da, da nič ni nemogoče. To definitivno. Da nikoli ne smeš obupati. Tudi če se ti smeji, boš ti to naredil. Da je in ... in meni najbolj ključni del - ključ prihodnosti v sodelovanju vseh generacij, to je ključ sobivanja, kar nas bo verjetno tudi rešilo, to medgeneracijsko sodelovanje. Pa da se da, da se da povezati generacije - to definitivno.

Kakšni predlogi (tuje prakse), morebitne izboljšave?

Mi se nadgrajujemo, vedno rastemo, želimo biti še vedno vodilni na teh področjih oz. delati dobre prakse. Našo idejo, socialna inovacija, želimo ponesti tudi v svet. Bili smo na Kitajskem, bili smo na Hrvaškem in bili smo v Albaniji za enkrat. Naše meje, naše lovke se širijo, zanimanja je veliko. Nas je premalo, tako da pač tukaj... Mi bomo to dobro idejo

ponesli v svet in naša vizija je, da nekoč povežemo tudi svet. Povezovanje Slovenije... ampak tudi sveta. Mi smo tukaj, tako kot jaz pravim, smo nek »vap«, ki razvija ideje in jih bo ponesel v svet. In Simbioza definitivno je ena izmed takih zgodb. Večkrat smo bili predstavljeni s strani naše države, tudi drugje. Malo nam je žal, ker nam država daje samo moralno podporo, ne pa neke finančne, da bi se res lahko razširili do te mere. Žal mi je, da res ne prepoznavajo primerov dobrih praks. Čeprav jih, kot sama navaja v nekih poročilih, in mi smo ponosni na to, ampak potrebujemo ta »suport«. Lažje bi se širili v tujino, če bi imeli zaledje. Smo postavili tudi model, kako še širiti v tujino, ampak ga moramo nekje še preizkusiti. Tako da, v tem vidim še veliko izboljšanja na tem področju. Pa saj to ni samo naša organizacija, na splošno menim, da so vse organizacije podhranjene na tem področju.

Tuje prakse ... to po svetu obstaja. Definitivno uporaba računalnika, ampak ne na tak način. Tudi v Avstriji je bil en primer, ko so osnovnošolci učili starejše. Mislím, saj jih je veliko, tudi v Sloveniji, kar je bil očitek s strani ljubljanske občine, da tudi oni to delajo. Ja, delali so, ampak niso tega razširili po Sloveniji. Niso omogočili vsem, le starejšim v Ljubljani. Mi pa smo omogočili celotni Sloveniji. In pač ... Kar je res pomembno, je, da je bila to enotedenska akcija in da se je o njej govorilo in da je bilo strnjeno, da smo dosegli vse to. Da se je najprej začelo ozaveščati o problemih, ki jih Simbioza rešuje, da je bila ta pozitivna energija in da si v bistvu v tistem enem tednu živeli. Mnogi so nam očitali - ta en teden ste delali, potem vas pa nikjer več ni. Zato smo postavili te trajnostne zgodbe in lahko rečem, da smo naredili velik korak naprej. Ja, ja, definitivno.

Bi želeli še kaj dodati, zaključni komentar?

Ne, zanimivo je bilo spet podoživeti Simbiozo 2013 (smeh). Se mi zdi, da bo zanimiva diplomatska naloga. Tako da bi se priporočala ... vse diplomske, pri katerih smo sodelovali, imamo v arhivu. In smo veseli, da se ljudje zanimajo za Simbiozo in da jo prepoznavajo kot primer dobre prakse.

Hvala za sodelovanje in lep dan še naprej.

PRILOGA D: ZAPIS INTERVJUJA 5 (PROJEKT SISTEM ZA VZDRŽEVANJE KAKOVOSTI ŽIVLJENJA)

Spoštovani, hvala, ker si boste vzeli čas za odgovarjanje na vprašanja. Pred vami so vprašanja, ki se nanašajo na medgeneracijski projekt Sistem za vzdrževanje kakovosti življenja. Omenjen projekt je predstavljen v moji diplomi kot primer dobre prakse pri nas na področju pomena medgeneracijskega učenja v skupnosti. Intervju bo uporabljen samo v namen diplome ter bo citiran v skladu z navodili za pisanje znanstvenih besedil. Odgovarjanje bo vzelo približno eno uro. Že vnaprej se Vam zahvaljujem za vse odgovore!

Število udeležencev, starost in spol.

(Smeh) Že s prvim vprašanjem smo v zadregi. Vloga našega medgeneracijskega centra je izgrajevanje sistema in sistemskih pristopov delovanja. Da pa lahko izgrajujemo sistemske pristope, delamo tudi projekte vsebine, da z njimi evalviramo tisto, kar smo zastavili, ali to je ali ni. V praksi to preverjamo v vzorčnih projektih in vnašamo v sistem in sistemske pristope delovanja. Tako da bi vam lahko jaz zdaj to... vas verjetno zanima skupina starejših, koliko jih imamo, da delamo z njimi ... Mi nimamo takega pristopa delovanja.

V sklopu promocije prostovoljstva in medgeneracijske solidarnosti, ki jo razvijamo, delamo tudi projekte za starejše, kot je dogodek Praznovanje jubilarcev, 80 in 90 letnikov in Praznovanje najstarejše krajanke in krajana, kjer v sklopu mestnih četrti in krajevnih skupnosti dogodek postavljamo vsako leto, že 7. leto. Ob tem dodatku se vzgajamo vsi, mladi, starejši in to je ena stvar.

Druga stvar - za starejše razvijamo dva sistemska projekta, ki jih spravljamo v življenje. To je sistemska pokritost potreb po socialnih stikih v domovih upokojencev, ker smo ugotavljali, da imajo nekateri veliko obiskov, drugi pa čisto nič in da tu nastaja velika prizadetost. Ugotovili smo tudi, da imamo na razpolago toliko prostovoljcev v srednjem šolstvu in iz drugih struktur, da lahko sistematično pokrivamo, seveda v sodelovanju z domom upokojencev, vse potrebe. Ta projekt v celjskem domu že poteka in pripravljen je za širitev v širše okolje.

Naslednji projekt je zastavljen kot Prostovoljstvo, kot priložnost za aktivno življenje po upokojitvi. Ker ugotavljamo, da smo v Sistemu kar v 90 procentih, če ne še več, naravnani v

pokrivanje potreb za starejše ljudi, ko že potrebujejo te potrebe za preventivno delovanje. Da bi čim dlje ostajali zdravi, se lahko samostojno oskrbovali, da ne bi bili odvisni od pomoči drugih, v tej smeri pa premalo delamo. Zato smo šli v zgraditev tega projekta v sodelovanju z regijskim društvom za kadrovske dejavnosti, kjer bomo preko njihovih kadrovske službe sodelovali z ljudmi ob odhodu. Kadrovske službe jim bodo dajale našo zloženko, kjer so vsi ti sklopi napisani - Prostovoljstvo kot priložnost za vzdrževanje aktivnega življenja po upokojitvi. V dogovoru z Zavodom za zaposlovanje smo se dogovorili, da bodo zloženke izročali tistim, ki so pri njih v evidenci in čakajo oz. bodo v zadnjem letu izpolnili pogoje za upokojitev.

No, vse druge vsebine, ki jih delamo, so medgeneracijsko povezane, skupno, hkratio udejanjenje smotrov za vse generacije. Recimo vzdrževanje, dogajanje življenja v četrtih in skupnostih, kjer jih z medgeneracijskimi pristopi usmerjamo v skupinske projektne naloge na področju kulture, športa, izobraževanja za zdravo življenje, varovanje okolja in podobno. To medgeneracijsko povezanost vidimo kot temelj vsega, kot izhodišče. Najprej zato, da se generacije v takem druženju, ki ni prisiljeno in ko skupnimi interesi pridejo na eno nalogo, projektno nalogo, bodisi v športu in kulturi, najprej spoznajo, da začutijo v čem ena ali druga generacija daje prispevek v razvoju skupnosti. Ker je v tem času preveč prisoten nespoštljiv odnos med generacijami in razhajanja med generacijami. Ne moreš mladim v razredu, ali ne vem kje, razlagati, kako so izkušnje in reči iz moje generacije pomembne, ker moraš to začuti ob samem delu. In enako morejo starejši začutiti, kako pomembno je, da jim mladi pomagajo vzdrževati korak z življenjem, z vsem tem napajanjem, z novimi spoznanji in spoznanji glede komunikacij in komunikacijskih poti, ki so še kako pomembne, da se bodo generacije sploh lahko še kaj pogovarjale med seboj. Ker vidim na svojem primeru, že kakih 100 let delamo na to mašino, pa še kar naprej potrebujem pomoč mladih, da me vzdržujejo, da lahko delam. Zato kot temelj vzdrževanja potreb življenja katere koli generacije vidimo v tem razvoju, v teh malih skupnostih.

Take izkušnje smo dobili v zadnjih letih, ko smo imeli pri dveh projektih izmenjavo evropske prakse. Obiskala sem 7 držav v Evropi in zanimivo, kako tam postavljajo to kot izhodišče vsega. Tam grejo še dlje, ne smo kar zadeva pomoči vsem generacijam, s prostovoljstvom, z dajanjem pomoči. Tam se zgodi, da občina dodeli sredstva za izgradnjo, recimo tako kot smo imeli zdaj v Hudinji, novega vrtca in pove, koliko sredstev je predvidenih za to, organizirana civilna družba v tej skupnosti pa iz tistih sredstev vidi, koliko bo plačala gradbenim firmam in

tistim mojstrom, ki jih morajo nujno imeti. Kaj vse bodo pa s prostovoljstvom naredili ... In denar, ki jim ostane, pa preusmerjajo v druge potrebe za razvoj skupnosti in urejanje okolja, ali pa še kaj drugega. Nas pristop se mi je potrdil. Mi smo ta koncept zastavili že pred osmimi leti, ko sem začela delati na tem projektu, na vsebinah.

Malo se moram predstaviti. Moje delo je bilo na Centru za socialno delo, potem sem delala drugo stopnjo sociologije na FSPN in sem bila 15 let zaposlena v državni upravi na občini. No, in od tam se odšla pri 50 letih v penzijo, ker sem šla s 15. leti v službo. Potem sem 15 let delala v podjetništvu in sem imela firmo z 10. zaposlenimi. Delali smo tekstilno opremo za vse bolnišnice v Sloveniji in zdravstvene domove, domove za upokojence in tako naprej. No, potem sem odprla Zavod za raziskave in razvojne projekte in delala razvoj projektov, razvoj podjetništva v Savinjski regiji, potem razvoj človeških virov v pripravi razvojev skozi celotno življenjsko obdobje. Potem sem se v tem projektu srečala, ko sem prišla do tretjega življenjskega obdobja, sama s seboj, s svojo generacijo in sem videla, da nič ne vem. Zato sem se v delo vključila kot prostovoljka ZDUSA v Ljubljani. Delala sem v strokovnem svetu in kot predsednica socialne komisije. No, v tistem letu in pol sem delala s skupino iz vseh delov Slovenije raziskavo Družbena skrb za starejše ljudi. Ta raziskava je še danes zelo aktualna. To vam bom dala, ker ni bila objavljena. Potem sem v sklopu Zavoda za raziskave in razvoj delala delavnice za nezaposlene, potem sem se srečala, bolj na tesno, z državno birokracijo in videla, da to ni to, in sem si rekla, da grem v prostovoljstvo. Po 20. letih upokojitve sem se vključila v društvo upokojencev, kjer sem spoznala bistvo. Ugotovila sem veliko razhajanje med generacijami, to medgeneracijsko razhajanje in nespoštljiv odnos. Na prvem sestanku društva sem doživela strašno kritiko do mladih, kakšni so, kako se v prostovoljstvo ne vključujejo in nočejo pomagati, da morajo starejši sami zase skrbeti. To je bilo izhodišče vsega tega, kar vam sedaj govorim. Povedano je bilo, da morajo skrbeti sami zase in to v takih letih, ko bodo že jutri sami potrebovali pomoč in da se mladi v prostovoljstvo ne vključujejo. No, in to je bilo izhodišče, da smo se začeli povezovati s srednjimi in z osnovnimi šolami, da smo se povezali z njihovimi aktivni ravnateljev in da smo se začeli mrežiti, delati medgeneracijsko mrežo prostovoljcev. In že sedaj razvijamo ta projekt zelo uspešno. Da povezujemo obvezne izbirne vsebine v srednješolskem izobraževanju s seveda privolitvijo dijakov, da te šolske obveznosti izvajajo v sklopu organiziranega prostovoljstva po celem regijskem prostoru. To je tisto in potem mladi prihajajo v vse strukture, v mestno četrt in v domove upokojencev in v krizni center za mlade. Izhodišče je: vse generacije potrebujemo pomoč, zato razvijamo prostovoljstvo v Sistem dajanja in sprejemanja med vsemi

generacijami. Ta pristop se v praksi potrjuje, da težko razmišljam v parcialnem pristopu skrbi za eno generacijo. Danes je prioriteta skrb za nezaposlene, zlasti nezaposlene mlade. Druga prioriteta pa je skrb za starejše ljudi, ki družbeno pomoč potrebujejo, ki pomoč drugih nujno potrebujejo. To so prioritete. In zato je prav, da je naloga na eni od takih prioritet nastavljena, vendar bi vam svetovala, da zelo pazite, kako si boste uredili poti, kako zapolnjevati te potrebe starejših ljudi, ki potrebujejo pomoč.

Najprej je treba preventivno delovati. Takoj po upokojitvi je treba to generacijo potegniti v take prostovoljske skupne aktivnosti, da vzdržuješ njihovo aktivno življenje, interes za življenje, da pridejo v stik z življenjem, da ne sedijo doma, pa čakajo kdaj bodo zboleli, ker potem res zbolijo. In so tako hitro spet odvisni od ... To je tisto prvo izhodišče. Omejevati nastajanje takih življenjskih situacij, težjih življenjskih situacij in delovanje v smeri, da lahko čim dlje sami zase skrbijo. No, zdaj sva se pripeljali do tja.

Ali ste dosegli cilj projekta? Pojasnite.

Če se vrnem na društvo upokojencev in na to izhodišče, kar sem v svoji mestni četrti slišala, smo na samem začetku. Tako doživljajo svoje življenje in podprtost družbe za svoj razvoj. Tem izkušnjam sem kmalu dodala izkušnje iz dela z delavnic za nezaposlene v letih 2007, 2008, ko nezaposlenost še ni bila nekaj normalnega kot je to danes. Ugotovila sem da je bila takrat to, da so odpuščeni, velika sramota oz. so to doživljali kot sramoto. Podobno so bili sprejeti tudi v družini, v partnerstvu npr. zakaj si bila pa ravno ti odpuščena, ali si najslabša. V teh delavnicah sem ugotovila, kako nezaposlenost pade kot bomba na celotno družino, kako poruši starševski odnos, partnerske odnose. Otroci se počutijo razvrednotene, ker so padli pod socialno pomoč, pa jih otroci v šoli zmerjajo za »socialce«. Česar sem se dotikala, vse in povsod je bilo to medgeneracijsko ... Nobena situacija v življenju se ne more dotikati samo nekoga. Nezaposlenost pa je vplivala na kvaliteto življenja, tako otrok kot starejših, ki so živeli v družini. Ali pa so že bili v domu.

Nezaposleni nimajo moči, da bi obvladovali svoje, kaj šele, da bodo s prijaznostjo prihajali na obisk k svojim staršem v dom upokojencev, kaj šele, da bodo otrokom pomagali pri učnih obveznostih; vse to se poruši.

Potem sem se postavila v vlogo občanke. Kaj imamo v naši lokalni skupnosti dobro pokrito, za katere generacije, za katere ne, katere sploh nimamo, katere imamo premalo, kam je treba sploh usmeriti prioriteto?

Spoznala sem, da do katerega koli problema sem prišla, recimo tudi do tega, da mladi in prostovoljstvo ne... kar se je meni potem pokazalo, da je ta teza zelo takole v zraku in imamo čisto drugačne izkušnje.

Kot občanka nisem imela pregleda, kako je poskrbljeno za vse generacije in prišla sem do spoznanja, da nimamo sistema, v katerem bi prepoznavali te potrebe in danosti družbe, na podlagi česar bi usmerjali v zadovoljevanje teh potreb. Zato sem šla v izgrajevanje Sistema za vzdrževanje kakovosti življenja v lokalnem okolju ali lahko tudi širše in s tem postavila tri poglobitve temelje. Prvi je bil povezanost izobraževalnega procesa s potrebami življenja, ker česarkoli sem se dotaknila, vsepovsod je bil isti odgovor – ja, to bi morali že otroke v šoli naučiti, ne pa moje generacije učiti medgeneracijske solidarnosti pa aktivnega državljanstva, to je prepozno. In ta temelj se mi je zdel najpomembnejši. Drugi temelj je bil koordinirano delovanje med vsemi nosilci odgovornosti, saj ne moreš parcialno pokrivati recimo potrebe po socialni varnosti, ne da hkrati pokrivaš zdravstvo varstvo, ker sta zdravje in kruh tisto, kar je zelo povezano med seboj. Ugotovili smo, da ni nobene povezanosti med centrom za socialno delo in med recimo patronažo. Npr. vodja patronaže je potožila, da ni nikjer nobenega problema, ko pa gredo na nego, pa vidijo socialno stisko in ko to sporočijo centru za socialno delo, reče socialna delavka: »A, že spet nas s tem gnjavite. Mi imamo že svoje.« Da ne govorim o Zavodu za zaposlovanje, o službi Zavod za zaposlovanje, ki je delala separeje in ko je prišla v stik z družino, kjer so bili že vsi nezaposleni, ni signalizirala naprej na Rdeč križ, na Karitas, da je družina potrebna pomoči. Takšnega sodelovanja ni bilo. Poleg tega tudi ni bilo sodelovanja med nevladnimi organizacijami, recimo med Rdečim križem in Karitasom, ki so še sedaj zelo ločeni. Mi se trudimo to povezovati, ker ugotavljamo, da je Karitas v marsičem za vzgled Rdečemu križu in da ni prav, da sta vsak tako na svojem bregu.

Koordinirano delovanje je bilo potrebno vzpostaviti v horizontali med nevladnimi organizacijami samimi, med nevladnimi strokovnimi službami in z odgovornostjo mestne občine za vzdrževanje kakovosti življenja svojih občanov.

Druga plat pa je koordinirano delovanje po vertikali z regijsko strategijo razvoja, predvsem pa s sistemom na nacionalni ravni. Ker ugotavljamo, da česarkoli se lotevamo, se nam ustavlja ob tem, da sistemsko stvari niso dobro pokrite. Bodisi so zakoni slabi, bodisi jih ni, bodisi se sploh ne spreminjajo dovolj hitro, tako kot se družbene potrebe in danosti. Vedno je treba gledati potrebe in danosti skupaj. Recimo potrebe po prostovoljski dejavnosti vežemo

takoj z veliko pripravljenostjo vseh struktur za prostovoljstvo. Ampak pri tem je treba povedati, da sama pripravljenost za prostovoljstvo še ne pomeni priložnosti. To pripravljenost je treba povezati, jo organizirati, jo prepoznati, jo pripeljati v organiziran sistem delavnosti in potem od tega lahko nekaj rata. No, to je bil ta drugi temelj tega sistema, koordinirano delovanje, če smo rekli, da je bilo prvo povezanost izobraževanega procesa s potrebami življenja.

No, tretji pa je bil vzdrževanje dogajanja življenja v mestnih četrtih in krajevnih skupnostih in povezanost vsega dogajanja s krajem, kjer ljudje živijo, kjer se življenje dogaja. Ker tam ko se, v Ljubljani se vse dogaja v Cankarjevem domu, kultura pa je slabo razpršena do četrtnih skupnosti, isto je v Celju, vse se dogaja v Narodnem domu. Ko grem tri krat na leto na kakšen dogodek, vedno iste ljudi vidim. Mi pa želimo s tem približevanjem kulturo približati lokalnemu okolju.

Ko ste vprašali, kako napredujemo, če se kje že kaj kaže, vidimo izjemen napredek na povezanosti izobraževalnega procesa s potrebami življenja. Tukaj razvijamo projektne vsebine, ki se kažejo kot... mislim stalno se nam potrjuje, da smo na pravi poti.

Recimo srednje šole so se v sklopu učnih obveznosti, obveznih izbirnih vsebin, sigurno ste to imeli v šoli, in interesnih dejavnosti že same prostovoljno usmerjale v Dom upokojencev, v krizni centre za mlade, v bolnico in tako naprej. Ko sem se prvič srečala z aktivom ravnateljem srednjih šol, takrat so mi v moji mestni četrti rekli, da se mladi nočejo vključevati v prostovoljstvo. Takrat sem se povezala s tem aktivom in prenesla informacijo iz bivalnega okolja in prosila, da povejo, kako se tega lotiti. In je bilo zanimivo. Od samega začetka je bila izjemna pripravljenost za sodelovanje srednjih in osnovnih šol. Ravnatelj je povedal, kako izgleda izobraževalni sistem, ki prinaša te obvezne učne vsebine. Bil naj bi velik napredek, ampak da gre dijak tri krat v Dom upokojencev in enkrat sosedi prinese kruh, pa enkrat sošolcu pomaga napisati nalogo in potegne črto in da na peto potenco ter zabeleži 92 ur, kolikor ima obveznosti ... Povedal je, da v šoli nimajo možnosti spremljati, ali so dijaki res tam 90 ur.

Rekel je, da če bomo v lokalnem okolju vzpostavili sistem in bomo imeli preglednost o potrebah in bomo vzdrževali mrežo prostovoljcev in jih usmerjali, bodo lahko pokrite in angažirane vse obveznosti. In mi smo začeli z vzpostavljanjem sistema povezovanja obveznih izbirnih vsebin v srednjem šolstvu v organizirano prostovoljstvo. Seveda s sodelovanjem in s

pristopno izjavo dijakov, v kateri se opredelijo, na katerem področju želijo delati - kultura, šport, karkoli. No, in recimo šole to delajo, vsaka sicer malo drugače, ene skozi celo leto.

Gimnazija Center ima zanimiv pristop, saj ima en teden v šolskem letu cel teden organiziran samo za to. No, lani smo hoteli videti, kako zgleda, zato sem se vključila na Prvo gimnazijo, kjer sem prevzela zbiranje potreb po prostovoljcih in potem usmerjanje. In tako smo v treh mesecih po celi regiji usmerili v najrazličnejše domove 62 dijakov, ker sem hotela ugotoviti, kakšne so dejanske potrebe in interes teh institucij, ko pridobijo prostovoljce in potem, kako so z njimi zadovoljni in kaj predlagajo. To je bil en tak testni projekt.

Morem povedati, da je bilo presenečenje v pozitivnem smislu veliko večje, od tistega, kar sem sploh pričakovala. Da ni bilo niti ene negativne ... da od mnogih okolij ... so prvič dobivali prostovoljce... mislim vse v superlativih. Mislim ena ... želela sem, da mi direktorica doma upokojencev po elektronski pošti napiše odziv, pa je poklicala po telefonu in rekla: » Gospa, a sem jaz vas dobila?« Sem rekla, da ja in je rekla, da se ji je zdelo premalo, da bi se kar po elektronski pošti zahvalila, da mi mora povedati, da nam čestita, da smo šli v takšen projekt. Da v Celju razmišljamo o potrebah v Zgornji Savinjski. Potem sta tu še dve dijakinji, ki sta v njihov dom prinesli toliko življenja. Je rekla, da se starejši sploh ne strinjajo s tem, da odhajata in ne zna si sploh več predstavljati, kako vzdrževati zadovoljstvo v enem domu brez življenja mladih (smeh). Mislim, a veste, kakšna spodbuda je to za naše delo, izjemno.

No, potem, to je en projekt. Drug je, mi namreč hkrati razvijamo status prostovoljca v družbi in v izobraževalnem procesu, ker želimo držati tisto »špuro« dajanja in sprejemanja. Če dijaki s svojim prostovoljstvom nekaj dajejo v skupnosti, da tudi nekaj za to dobijo. In je zelo pomembno zgraditi status prostovoljca, v katerem bo opredeljeno, kakšne prednosti ima prostovoljec, dijak ali študent v času izobraževalnega procesa. Prednosti pri recimo vstopu v dijaški oz. študentski dom, izmenjavi študija v tujini in ne nazadnje, da bo to pomemben kriterij v kompetencah, ki se naj bi združevale na prehodu iz izobraževalnega procesa v zaposlitev. Da ko bo mlad človek iskal zaposlitev, da bi bilo iz njegovih kompetenc razvidno, na katerih vsebinah je delal kot prostovoljec in kaj vse obvlada in zna. In to je seveda potem prednost.

No, v tem kompletu šolstva razvijamo projekt sistematične pokritosti učne pomoči učencem osnovnih šol. To vsebino smo zastavili ravno na podlagi teh izkušenj. Nezaposleni starši so

povedali, da v tej situaciji ne zmorejo pomagati otrokom pri učnem delu in da učni uspeh pada. Videlo se je, da ne hodijo radi v šole, ker jih zmerjajo, da so »socialci« in tako naprej.

Pokrito imamo osnovno šolstvo in srednje šolstvo in ... kako smo pa prišli do visokega šolstva? Zakon o visokem šolstvu nima v sistemu povezanosti izobraževalnega procesa s potrebami življenja, kot so učne vsebine. No, ampak kako smo prišli do te spoznanj? Pred dvema letoma sem imela delavnico s skupino 48 mladih iskalcev prve zaposlitve. V glavnem so bili to študentje, nekaj jih je bilo s srednjo izobrazbo. Spoznanja, ki sem jih dobila v tej skupini, so bila res zlata vredna. Moja pričakovanja so popolnoma postavil na glavo. Pričakovala sem, da mi bodo rekli, kako težko je biti brez perspektive, kako težko je živeti pri starših, v njihovo breme in doživljati to nezmožnost za zaposlitev. Ampak ni bilo tega. Poudarek je bil na tem, da so izjemno kritizirali službo Zavoda za zaposlovanje, češ da jim ne poišče zaposlitve in ko sem to poslušala, sem se spraševala, če v času svojega študija niso nikoli nobenih časopisov prebrali, pa tv poslušali, da Zavod ne more dati službe, če je gospodarstvo ne proizvaja. To je bilo eno.

No, druge pripombe pa so se nanašale na to, kako je država krivična, da od nas terja, da bomo morali delati nekaj drugega kot smo se izobraževali. Zopet odmaknjenost od poznavanja realnosti življenja tega časa. In videla sem, da mladi dejansko prihajajo iz izobraževalnega procesa v življenje popolnoma nepripravljeni na situacijo, kakršna je. In da se je treba tudi v tem segmentu visokega šolstva zavzemati, da bi se praksa v času študija bolj sistematično izvajala, bodisi v gospodarskih družbah, v javnem sektorju ali pa v okviru razvoja skupnosti. No, in zato tudi razvijamo projekt v sodelovanju z regijskim študijskim središčem v Celju. Seveda plasiramo te stvari tudi do nacionalne ravni. No, in v tem delu zelo napredujemo. Postopoma napredujemo tudi kar zadeva koordiniranega delovanja, sploh v horizontali. V zadnjem letu pa se odpira tudi povezanost z nacionalnim nivojem, ki je bila do sedaj popolnoma zablokirana. Nikakor nismo uspeli, da bi nas sprejel kakšen minister, da bi nam prisluhnil. Spremembe, ki smo jih predlagali, smo izvedli po privatnih poteh, z namenom da to pristaja v košu, še predno pride do ministra in tako naprej.

Lansko leto, ko smo izdali to modro publikacijo, smo jo poslali na vse ravni, ministrom, državnemu zboru, vladi, političnim strankam, in odzivnost je bila zanimiva. Zanimivo je bilo

to, da se je odzval gospod ³ iz državnega zbora. Sprejel nas je na pogovor in mi smo vse predstavili in potem je povezal stvari z državnim sekretarjem vlade, ki je pršel sem na obisk. In smo mu tukaj razložili stvari. No, in zdaj se dogovarjamo z ministrstvom za javno upravo, kje je treba stvari začeti, ker sistemsko niso podprte, ni podprt tak sistem, ki ga mi razvijamo. Ker vse temelji na zakonu o lokalni samoupravi. Ta zakon je bil pa sprejet leta 93, to se pravi je star 22 let. Določene spremembe so bile, ampak ne takšne, ki bi se vezale na vzdrževanje kakovosti življenja, samo glede materialnih sredstev, glede poimenovanja in druge administrativne zadeve. Ko smo začeli ta sistem prenašati v življenje, smo trčili v blokado mestnih četrti in krajevnih skupnosti in kroga tajnic. Danes se imenujejo koordinatorji in koordinatorke v mestnih četrtih. Pred osmimi leti so bile še to tajnice, tajniki. In v mestni četrti, kjer sem izvajala pilotni projekt, (vam bi lahko tudi kaj o medgeneracijskem povezovanju v mestni četrti Hudinja preposlala) se da veliko vsega videti. In je rekla tajnica: «Ja, kaj si pa vi mislite, to ni v mojem opisu del in nalog». Seveda ne. In potem se ustaviš v odloku občine, kjer prostovoljstva sploh nimajo in nihče na občini ni zadolžen za področje prostovoljske delavnosti. A ko gledaš strategijo razvoja Slovenije, je strašno veliko poudarek na civilni družbi in prostovoljstvu in medgeneracijski solidarnosti. Ampak to je ostalo kar v revoluciji, na nacionalnem nivoju. Do lokalnih skupnosti in do občin to sploh ni prišlo.

V zvezi s tem zakonom smo se sedaj posebej povezali z Ministrstvom za javno upravo, ampak stvari gredo zelo počasi. Sem človek, ko vse okoli sebe učim... razumeti je treba, potem pa gre. Ampak vam povem, da državna birokracija tako sprotno jemlje voljo, da bi še kaj napravil, da včasih tako preklinjam (smeh).

Na zadnje sem brala Novelo zakona o prostovoljstvu in nisem vedela, ali prav berem ali ne. Ministrstvo za javno upravo, nas je pozvalo, naj damo pripombe. Obljubila sem jim, da jim bom dala in ko sem začela brati, sem videla, da v tisti kontekst nobena naša pripomba ne paše, da je izhodišče tako zastavljeno, da je brez veze. Poklicala sem jih in rekla sem jim, da se opravičujem, ker se obljubila ... ampak da se ne da, ker mi z našim konceptom nimamo tam kaj delati. »Gospa, prosim napišete, vse napiše...« in tako sem delala, soboto in nedeljo, vse od jutra do »sutra«. Problem ni glava, čeprav se mi je že trgalo, ampak problem so moje roke, imam popolno obrabo hrustanca in to tako boli. Zadnjič enkrat so mi solze tekle, ampak sem morala nekaj do konca napisati in potem sem tipkala z dvema prstoma in z mezincema.

³ Ime prikrito zaradi zagotavljanja anonimnosti.

Danes jim bom poslala besedilo, napisano na devetih straneh in je to bo čisto ta zadnje kar sem naredila, ker ne mislim več svojih moči trošiti za to, da na koncu čisto nič ne spremni.

Ko sem prejšnji teden oz. pred 10. dnevi prišla na Ministrstvo za javno upravo, so bili vsi ... Državni zbor oz. gospod⁴ jim je vsem posredoval direktive in sprejem je bil čisto nekaj drugega, kot je bilo včasih, Tako da se stvari premikajo. V Državnem zboru so zelo zainteresirani, da se spreminjajo, prav tako tudi v vladi, ampak birokracija je hudič. Mislim, ni pomembno, kakšen minister pride, ali je dober ali slab. Minister, kakor ugotavljam vsa ta leta, je zaposlen samo z nalogami na relaciji od vlade do kolektiva, kako delajo oz. kako ne delajo. Pa čisto nič drugega.

Samo še to, kaj je v glavnem narobe, vam povem, potem pa greva naprej. Ko sem bila v službi, ko sem bila recimo na Centru za socialno delo, 12 let nazaj, gorje, če se je zgodilo, da se je kdo pritožil na Sekretariat. Takrat je bil Sekretariat za zdravstvo in socialno varstvo v Ljubljani in smo bili še tako pametni, da smo vedeli, da ne moreš ločiti socialne in zdravstva, da gre tako eno z drugim, da to more biti skupaj. Danes delajo ta ministrstva tako ločena, nobene povezave nimajo. Še poznajo se danes ne. In gorje, če se je zgodilo, da je prišla v Ljubljano pritožba občana, so nas takoj v roke vzeli: «Kaj pa vi mislite, kaj samo v pisarni sedite, kaj ne greste nič na terene ali ne vidite, kako ljudje živijo». Bili smo na terenu, en dan sem bila v pisarni, pet dni na terenu. Takrat smo še sobote delali. In takrat je sistem od lokalnega okolja zahteval, da spremljamo odzivnost politike in ukrepov v praksi in kako se to v življenju obnaša in da jih sprostimo nujno seznanimo, kaj je tisto, kar se ne obnese, kaj je treba spremeniti in nadgraditi. In je bilo tisto ta pravo.

Danes jim sploh ne smemo ... pa če še tako v celofan papir zaviješ, pa tako lepo napišeš. Vsako konstruktivno pripombo oz. kritiko jemljejo kot kritiziranje in te ignorirajo na celi črti in ti zamerijo. Kakor: «A že spet una, ki skozi nekaj nerga, pa hoče», to je bistvo vsega. Dokler v sistemu ne bomo tega spremenili, se nam slabo piše. V takem razhajanju smo glede pogledov na življenje in potreb med nami, ki živimo in smo v dotiku z življenjem, ali pa med zaposlenimi v resornih službah, na ministrstvih.

⁴ Ime prikrito zaradi zagotavljanja anonimnosti.

Imamo še en problem, odkar so politične stranke, odkar imamo demokracijo je prineslo v življenje eno samo anarhijo in ne vemo, v čem so prednosti. Ljudje se v resornih službah zaposlujejo na podlagi politične pripadnosti. Poznam ljudi, ki delajo na Ministrstvu za delo, in nimajo pojma o področju socialne varnosti. Ko smo delali Strategijo socialne varnosti, sem ugotovila, da ne vejo, kaj je to socialna varnost, ne ločijo med pojmi socialna varnost, socialno varstvo in socialno skrbstvo. Teh osnovnih terminov sploh ne ločijo, kaj šele kaj drugega. Morate slišati vse splošne poglede, da boste lažje vse to v kontekst dali. Zdaj bom pa nehala.

No, ogovorila sem na tisto vaše vprašanje o cilju. To kar je najpomembnejše, tretji temelj je vzdrževanje dinamike v četrtih in skupnostih, kjer se smotri za starejše ljudi najboljše udejanjajo. Ker se v skupnih nalogah izmenjavajo sodobni pogledi mladih in izkušnje starejših, kjer starejši dobijo občutek, da so potrebni nekemu, mladi pa jim pomagajo vzdrževati korak s časom, pa mnoge druge smotre ... Tukaj smo zaradi teh sistemskih stvari najmanj napredovali. No, ampak zdaj smo s tem odpiranjem, ko so v Celju videli, da smo na nacionalni ravni vzpostavili kontakte. Celo z Državnim zborom oz. z vodjo oddelka že imamo dogovorjeno, da bomo v treh mestnih četrtih delali pilotski program medgeneracijskega povezovanja in zadovoljevanja starejših in mladih. Tako da se nam poti odpirajo, ampak počasi.

No, pa greva na naslednje vprašanje, kaj so prednosti in slabosti projekta, kaj nepričakovanega?

Slabost je samo v tem, da je sistemska nedorečenost. Podprtosti v sistemu ni za čisto nove pristope, ki jih moramo ...

Bi rekla tako, pogoji življenja so danes bistveno zahtevnejši, kot so bili včasih. Z nastopom gospodarske recesije se je spremenilo vse. In država daje vedno manj in vedno manj bo dala, zato je treba nujno angažirati vse druge danosti v družbi, kot so danost pripravljenosti za prostovoljstvo in medgeneracijska solidarnost. In ko želimo to v sistemu uveljavljati, tako kot sem rekla, zadevamo ob tem, da v Zakonu o lokalni samoupravi ni, da potem posledično v statutih, da v odlokih o organiziranosti občinske uprave ni, da v statutih krajevnih skupnosti ni. Potem zadevaš v blokado in moraš obrati take poti, kot smo jo mi, ko bomo iz vrha navzdol delovali, da bojo kljub temu, da v zakonu ni, pripravljeni, da se stvari premikajo. To izjemno veliko pomeni.

No, in zakaj smo sploh prišli, da se je gospod⁵ ustavil ob nas? Vsem, katerim sem pošiljala to publikacijo, vsakemu ministru, sem napisala svoje spremno pismo in jim rekla, kaj od konkretnega ministrstva pričakujemo in kje se nam v njihovem sistemu zatika. No, njemu sem pa napisala, da se mu bo verjetno zdelo, da smo prezahtevni, da od njega, v njegovi vlogi, pričakujemo, da bo prebiral naše publikacije, ampak da nas življenje vedno znova uči, da je ravno to narobe, da ljudje, ki delajo na takem nivoju, niso dovolj seznanjeni z življenjem, ki se dogaja. In da bi ga res prosila, da si vzame čas in prebere to publikacijo. In ko jo bo prebral, bo sigurno našel marsikaj novega. Nato je naslednji dan »priletela« elektronska pošta:« Res je tako, kadar dobim kaj takega po pošti, dam na drugo mizo, pa rečem, za takrat ko bo čas. Vaše pismo me je pa tako sprovciralo, da sem ga vzel domov, da sem do 2. zjutraj prebiral in moram povedati, da se z vsem strinjam. Predlagam, da se povežete z našo službo za stike z javnostjo, da se dogovorite za naše skupno srečanje.« No, in tako se je to srečanje zgodilo in potem je poklical državnega sekretarja vlade, da ga je poslal, da sva dorekla stvari.

In kako pomembno je to, kako se lotevaš stvari. Zakaj vam to govorim? Vaša prijetnost je velik potencial in veliko bogastvo za to kar boste v življenju počeli, da vam bo lažje. Karkoli boste že delali, nikoli se ne smete obnašati kot uradna oseba. Prijetnost človeka, pa sploh ženstvenost... Delala sem na občini med samimi moškimi in sem s svojo ženstvenostjo vse moške posedla, ne da bi se tega zavedala. To so mi drugi potem povedali. Z nikomur nisem šla v konflikt. Rekla sem si, če bi bilo pa tole malo drugače zapisano, zmeraj je bilo treba gradivo za sejo prebrati, bi lahko mirno spala, tako pa nisem. Po seji, sem ga povabila v pisarno. Če so zraven novinarji in kolegi, ga ne moreš izpostavljati, da je »butast«. Takoj ko ste prišli, ko vidiš človeka, da ima življenje v očeh in življenje na obrazu, to je velik potencial za to, kako uspešen si v službi, da ne govorim v privatnem življenju. Kako narobe je, kadar grejo ženske s svojimi partnerji v prepir, kdo bo koga, pa čigava bo obveljala. Če sem kaj hotela, sem se usedla možu na kolena, pa ga objela, pa jokala, da moje želje nihče ne upošteva. In je rekel, no pa povej, kaj bi rada.

Razmišljala sem, kakšna »fajn« ženska ste in da bi vas moral vsak spoznati. In sem rekla, to pa je ženska s z veliko začetnico. Prav vesela sem, da sva se srečali.

Kako so program sprejeli udeleženci, njihovi odzivi, kaj zabavnega, posebnega?

⁵ Ime je prikrito zaradi zagotavljanja anonimnosti.

Ja, ko sem prišla v društvo upokojencev, ko so mi povedali o generaciji mladih, da se nočejo vključevati. Ustavila sem se ob trditvi, da jim mladi nočejo pomagati. Rekla sem jim, da ne moremo pričakovati, da nam bodo mladi pomagali. Mladi so polni idej, polni smelosti, polni novih pristopov in sodobnih znanj. Mi jim moramo dati stvari v roke in jim pomagati, dodajati naše izkušnje, ki pa so tudi veliko vredne.

In da ne bi samo govorila, sem Zavod za raziskave in razvoj preimenovala v Medgeneracijski center in vodenje zaupala generaciji mladih, študentu prvega letnika pravne fakultete, Kevinu Rihtarju. Ko sem videla, kako to zgleda, sem že delala na Zducu kot prostovoljka. Ker se je bilo potrebo peljati tri krat na teden v Ljubljano in je bilo to preveč, sem se odločila, da bom delala v svoji mestni četrti. Povezala sem se s predsednikom sveta mestne četrti in sem mu predlagala, da bi delala pilotni projekt oz. vzorčni projekt medgeneracijsko povezovanje v mestni četrti. Da bi prepoznali, kakšno je življenje, kakšne so potrebe in kakšne so danosti in da bi te danosti, nadgradili in napravili nekaj kvalitetnejšega in boljšega. Predsednik sveta je bil zelo zainteresiran in je rekel, naj pridem na prvi sestanek seje sveta in predstavim, nato pa bomo skupaj šli v to in nekaj napravili, da bo njegova mestna četrt najboljša v nečem, da bo za vzor.

Nikoli nisem bila zadovoljna s čistim povprečjem, vsaj pol centimetra sem morala biti nad. Res me je poklical na sejo sveta, kjer je bil tudi predsednik društva upokojencev. In ta predsednik društva je bil, v času ko sem bila na občini odgovorna za razvoj kadrov in kadrovske politiko, eden najbolj odgovornih direktorjev v Celju in kako bi rekla, eden uspešnejših direktorjev Cinkarne, in je bil pojem uspešnega direktorja. Takrat sva bila v dobrem odnosu, ko pa sem predstavila ta projekt, mi je pa rekel: »Oh Ana, kaj govoriš, mi to že vse delamo in tega ne potrebujemo.«

In predsednik ga je ustavil in še nekaj dodal. Tudi sama sem poudarila, koliko že imajo narejeno in da bomo to samo nadgrajevali. Nisem rekla, da pri njih ni še nič narejenega in da moramo začeti iz nič. Ne, poskušala sem s poudarjenim priznanjem, kaj vse so že naredili in z možnostjo da bi nadgradili. To je bilo pa to. Potem je dal predsednik na glasovanje in vsi so bili proti, 17 ljudi je bilo proti. Takrat je predsednik vstal in pogledal skozi okno, roke je dal na hrbet in v sobi je bila smrtna tišina. Nato je rekel: »S kom sodelujem v tem svetu mestne četrti? Kje pa vi ljudje živite? Kaj nič ne vidite, da je življenje vsak dan zahtevnejše, da država vsak dan manj daje, da se moramo čim bolj obrniti nase in to kar nam Ana ponuja,

bi morali z vsemi štirim zagrabiti. A tudi tega ne vidite, da je pred Rdečim križem vsak dan daljša vrsta. Bom zelo razmislil, če bom v bodoče še predsednik tega sveta«. Potem je bilo nekaj časa vse tiho. In potem je rekel, da daje ponovno na glasovanje in vsi so bili za. Vedela sem, da je to čista formalnost. Povem vam, vseh 17 sem imela, po dva na dan, v tej pisarni, vsakega sem postregla, najbolj zahteven je dobil celo penino, pite sem pekla, štrudelj, postregla vse in si za vsakega vzela najmanj 2 uri časa, da sem natančno razložila, kako naprej in zakaj. Zopet poudarek na tem, kako je ta mestna četrt pred drugimi, kar je dejansko bila. Tako da smo potem začeli delati.

Ampak vam povem, ko sem projekt samo v na splošno predstavila in so oni povedali, kaj ja in kaj ne, sem videla, kako nemogoče je spreminjati miselnost moje generacije. In sem vedela, da je treba nekaj narediti z dejanskim dogodkom.

Zato sem šla v organiziranje dogodkov praznovanje jubilentov 80. in 90. letnikov in najstarejše krajanke, krajana. Vam povem, da sem jih našla, čeprav sem porabila ogromno časa. Ker recimo tisti, ki so bili v domovih upokojencev, sploh niso vedeli, v kateri mestni četrti so. Društvo upokojencev pokriva samo svoje člane, ostale starejše, ki so v domovih pa ne, prav tako socialna komisija v okviru svoje mestne četrti nima nobene preglednosti, kje ima svoje ljudi. Potem ko sem preklicala vse domove, sem nazadnje sem najstarejšo krajanko in krajana našla v Velenju. Zbrala sem 23 ljudi. Potem sem se potrudila z dogodkom, na nivoju. Še za povezovanje dogodka sem angažirala »šefico« občinskega protokola, povabili so celo Andreja Šifrerja, da nam je zapel Za prijatelje. Vsak je dobil lepo vrtnico. Iz službe protokola so mi dali almanaha mestne četrti, ki so krasne knjige. Najprej so mi obljubili 5 knjig, ampak kaj naj s petimi. Ne morem samo petim dati, potrebujem jih 23 ali nič. To je bilo res nekaj. Potem smo angažirali Gimnazijo Center, da so dijaki pisali spis na temo medgeneracijskega povezovanja in profesorica je zbrala najboljšega, da ga je učenka na prireditvi prebrala. Vam povem, od vrta, osnovnih, srednjih šol, vsi so bili tam. To je bil dogodek na nivoju. Imeli smo pa veliko srečo, da je bil predsednik društva, ki je bil najbolj proti, ravno 80 letnik. Kasneje me je poklical in rekel: »Ana, oprost, ker sem jezikal, vse priznanje. Nisem si mislil, čeprav te poznam, kaj lahko skupaj spraviš, nisem si predstavljal kaj takega. Moje priznanje imaš, od slej imaš polno mojo podporo«.

Vzgajati je treba ob delu, zato imamo mi pristop hkratnosti dela in učenja. To je strahotno pomembno, ko se gremo vseživljenjsko izobraževanje. Ne pa da ministrstvo razpiše vsebino in

se ena nevladna organizacija prijavi, organizira pet sestankov, jim nekaj odpredava in se projekt zaključi. To ni nič. Če jih pa povežeš v dogajanje, da nekaj skupaj ustvarjajo, delajo, potem je to to.

No, to je izkušnja, kako zopet ... Kaj pomeni medgeneracijsko povezovanje? Kot se že rekla, zadovoljevanje potreb starejših, vzdrževanje stika z življenjem, potem občutenje tega, da so nekomu potrebni, da jih nekdo upošteva, da je njihovo znanje nekaj vredno in izkušnje, ki jih imajo. V takem druženju nehote ugotoviš, v kakšnih pogojih nekdo živi in nudenje pomoči temu človeku je samo po sebi umevno - mu jo ponudiš kot sosedu, kot znancu, prijatelju. Z tisto predpostavko, da boš mogoče jutri že sam tudi potreboval pomoč. Skratka, da to pomoč ne betoniramo, tako kot jo sistem. Ljudje niso radi revni in mnogo je revnih, ki sploh ne zaprosijo za pomoč, ker jim je lažje živeti v pomanjkanju, kot pa da se izpostavijo in priznajo, da so revni in da potrebujejo pomoč. To je sila pomembne vidik. Prav tako pa ne moreš kar trkati na vrata, pa spraševati, kako nekdo živi. Lahko ti odprejo ali pa ne.

Recimo projekt starejši za starejše, če se ob tem ustavimo. Zveza društev upokojencev je začela pred mnogimi leti s projektom starejši za starejši v okviru društev upokojencev. Takoj ko sem se vključila in začela graditi pilotni projekt na Hudinji, sem hotela od koordinatorke projekta izvedeti, kaj so ugotovili. Bilo je 7 članic, prostovoljk, ki so obiskovale starejše nad 69 let. Seveda podatka nisem dobila. Če bi izsledke lahko videla ... »Ja, kje pa Ana, si pametna, gospa⁶ absolutno ne dovoli, da to komu damo, to je samo za ta projekt«. Kak smisel je zbiranje informacij samo za statistične podatke. V Ljubljani ne morejo kaj drugega razpolagati, kot da dobijo podatke, koliko jih je bilo usmerjenih za pomoč na center, koliko v Karitas, koliko za nego na domu. Mislim, kakšen je smisel tega. Pomembno je, da ti, v okolju, kjer živiš, veš. Mislim, to je bilo »nikakvo«.

Ugotovila sem, da se v okviru društva upokojencev, pa tudi drugih, vzdržuje preglednost o potrebah krajanov skupnosti, razen v blokovskem naselju. Do blokovskega naselja niso prišle niti prostovoljke iz tega projekta, ki je bil najbolj približan. Ker je to tako, ko grejo starši zjutraj v službo, rečejo, ne odpiraj, ker ne veš, kdo bo prišel trkat na vrata.

Na Hudinji so se nam v štirih letih zgodili trije primeri, da so jih odnesli ven, potem ko je bilo že prepozno, ko so sosedje začutili, da je nekaj v stanovanju narobe. In to nas je potem

⁶ Ime prikrito zaradi zagotavljanja anonimnosti.

usmerilo, da smo začeli delati na projektu sosedске povezanosti. Predsednica socialne komisije v tej četrti, ki je stanovala v tem spodnjem bloku, je začela delati ta pilotni projekt v svojem bloku. Leto dni je trajalo, da se je povezala z vsemi 38 družinami, ki so stanovale v bloku, da je organizirala skupne čajanke, kofete, da je ugotavljala, če je imel kdo okroglo obletnico, da so praznovali rojstva ... Skratka, ogromno truda je bilo vložena. Rekla je, da je začutila, da so povezani, šele takrat, ko so začeli urejati okolje bloka. Rekli so, da se sedaj pripravljajo na dogodek, da bojo pokazali, kaj so v bloku napravili. In ko so začeli urejati zelenico, ko so zasadili bor v znak tega drugačnega načina soseske povezanosti, ko so začeli barvati pročelje hiše, šele potem ... to se je zopet potrdilo, delo in vzgoja gresta z roko v roki, brez tega ni nič. No, in mislim, da je to en tak lep projekt.

V sistemu se brez potrebe zatika. Ta projekt smo hoteli širiti v blokovska naselja. Ponudila se nam je izjemna priložnost, ko je nekega dne na vrata potrkala študentka Visoke ekonomske šole v Celju s programom, organizator socialne mreže. In je prišla vprašati, če bi lahko pri nas delala prakso. Sploh nisem vedla, da imamo v Celju tak program in sem ji rekla, da to ne gre. Potem sem pa razmišljala, kako, da šola nima nič organizirano. Ena je dobila možnost prakse v domu upokojencev, druga pa na centru za socialno delo, vsi ostali so ostali brez. In takoj sem dobila idejo, da bi lahko te ljudi, imajo pa 380 ur, priključili projektu. To se pravi, da bi lahko čez celo leto, vsak v svojem bloku ali ulici, naselju, sodelovali pri projektu sosedске povezanosti. In bila sem takoj pripravljena prevzeti mentorstvo, če bi delali vsi na isti vsebini. Jasno, da ne bi mogla, če bi se vsak nekaj svojega spomnil. Povezala sem se z direktorico študijskega središča, sva tudi osebni znanki, in je rekla: » Ja Ana, super, krasno, te bom kar povezala z direktorjem šole«. In tako sem šla k njemu in bil je zadovoljen. Prosil me je, da sem študentom predstavila projekt. Vsi so bili za. Potem se je pa ustavilo. Šola je morala dobiti soglasje ministrstva, da bi se projekt pri nas izvajal. Ker smo mi navadna prostovoljna organizacija, ki nima nikogar redno zaposlenega, ker je najbolj pomembno, da sem zaposlena, to da delam cele dneve, pa ne pomeni nič. Prav tako nič ne pomeni, da imam veliko izkušenj. Morala bi imeti le redno zaposlitev in delovno knjigo. In seveda tega nismo mogli izpeljati. Zopet se dogovarjamo, da bi poskusili jeseni, ko bo ponovni vpis, pri tem pa moramo angažirati študente iz tega programa in s tem projektom nadaljevati.

Projekt je usmerjen k vzdrževanju preglednosti, kako starejši ljudje živijo, in da se jim potem nudi prostovoljska in druga pomoč - recimo strokovna pomoč oziroma tisto kar potrebujejo. No, to je projekt, ki je za vas zanimiv.

Kaj menite, kakšen je motiv udeležencev, da so se odločili za sodelovanje?

Mi vzdržujemo, mi osnujemo medgeneracijsko mrežo prostovoljcev. Seveda vključujemo tiste, ki že delajo kot prostovoljci v bivalnih okoljih, in tudi tistih iz vrst izobraževalnih organizacij, osnovnih šol preko njihove vloge in posamično študente. S tem ko sem zaupala vodenje mladi generaciji, je naš direktor, mimogrede še kar 10 sošolcev pripeljal s seboj.

No, še en tak dogodek. Po promocijskem dogodku, ki je bil v eni mestni četrti, so se jubilanti hoteli predstaviti še na lokalnem nivoju. In smo šli v organiziranje dogodka Pool Experience in letos bo že 4. leto. To je prostovoljski dogodek poletja na našem bazenu, od vrtca do vseh starejših. Ta dogodek se je zelo prijel. Udeleži se ga zelo veliko ljudi in prinesel nam je veliko novih ljudi iz te generacije.

Objavljamo na spletu, na naši strani pa tudi na drugih spletnih straneh, straneh mladinskega centra, študentske organizacije Celje, ljubljanskega študentskega foruma. Imamo fanta⁷, ki je v študentski organizaciji v Ljubljani, je Celjan in je član našega strokovnega sveta.

Mrežimo, veliko se nam priključi na našem spletu, najpogosteje pa tisti, ki so neposredno po upokojitvi in jih k nam usmerjajo in pošiljajo kadrovske službe. Tako širimo mrežo. Seveda bi jo morali širiti še veliko bolj dorečeno in pridobiti še druge kadrovske službe..

Naj vam predstavim ena izkušnjo z bolnišnico Celje. Ko smo začeli delati projekte in smo prostovoljstvo povezovali z zaposlovanjem, z izobraževanjem, smo ugotavljali, da bi ga morali tudi s socialno varnostjo. Projekt Rdeči noski je bil že od nekdaj moja ljubezen, to se me je tako dotaknilo. Enkrat na leto sem imela možnost prebirati v našem lokalnem časopisu, da so Ljubljancani prišli gostovati v našo celjsko bolnišnico. Pa sem si mislila, kako je to možno, to moramo bolj približati potrebam Celja. Imamo srednjo zdravstveno in visoko zdravstveno šolo in te dijake in študente, ki jih lahko povežemo v ta projekt, ker vem, da se vsak tudi ne more po bolnišnici sprehajati. In ko sem šla v bolnišnico, je bil direktor res izjemno, izjemno... tako kot so me, ravnatelji srednjih šol vrgli do nebes, tako me je on.

Ko sem bila še jaz podjetnicam in smo opremljali tekstilno opremo v vse bolnišnice, je bil on takrat računovodja v celjski bolnišnici. Ko me je sedaj zagledal, je rekel:« Ana, ja kam si se pa ti dala, a to tudi obvladaš?» Rekla se mu, da zdaj, ko sem upokojenka, bi pa rada tale

⁷ Ime prikrito zaradi zagotavljanja anonimnosti.

projekt pripeljala v Celje. Zdelo se mu je krasno in me je povezal z glavno sestro. Ona pa:« Ja gospa, kako si pa vi to predstavljate, da se bo kar vsak sprehajal po naši bolnišnici. Mi tega ne potrebujemo, saj imamo svoje sestre, ki tudi pomagajo otrokom pri učnem programu, pa to.« Ko dobiš tak odgovor in vidiš, da ni prava oseba v vlogi glavne sestre, nima smisla, Zahvalila sem se ji za mnenje in nisem več šla blizu. Direktorju pa tudi nisem hotela povedati, da mi ni uspelo. Sem si mislila, da more dozoreti.

No, nakar se je zgodilo. Kot sem že rekla, sem se vključila v neposredno usmerjanje dijakov Prve gimnazije za prostovoljce po celi regiji in dve dijakinji sta v prijavnici izjavili, da nameravata študirati medicino in da bi se radi že prej spoznali z bolnišničnim okoljem. To je bila priložnost, da se zopet... Glavni sestri v Bolnišnici ⁸, sem napisala lepo pismo, da smo razumeli njeno videnje teh potreb za prostovoljstvo in možnosti za povezovanje prostovoljstva z bolnišnično dejavnostjo, Ampak da imamo tokrat bolj dorečen interes dveh dijakinj in da prosimo za priložnost. In potem me je povabila na pogovor... Koliko potrpljenja moraš včasih imeti ... do mene se je obnašala tako z viška, da je bilo to grozljivo. Ampak na koncu je le poklicala eno sestro za vezo. Hvala bogu je bila tak sonček kot vi (smeh)... Krasno, mislim... vse sva se zmenili. In seveda so jih vključili. Lansko leto 1. septembra, na prvi šolski dan, smo iz bolnišnice dobili povpraševanje, da naj jim čim prej pošljemo kakšnega prostovoljca (smeh).

Ampak, kaj sem vam zdaj... ja, v okviru dejavnosti povezovanj z zdravstveno dejavnostjo želimo bolj doreči skrb za starejše. Tudi v službi nege na domu, da bi sestre sistematično sporočale, kaj so ugotovile. Ker sestre povejo, ko pridejo in izkušnje so take, da jih ne potrebujejo, ko pridejo delati nego. Oni bi se pogovarjali, saj potrebujejo stik. In včasih tako zelo, da je tisto njihovo pomanjkanje, tista osamljenost razlog za slabo zdravstveno počutje.

No, vidite, to je tudi ena lepa smer, ki jo razvijamo, zato da bi pokrili potrebe starejši ljudi, ki živijo sami in so čisto odvisni od pomoči drugih. Ob zdravstvenih težavah morajo še doživljati občutek osamljenosti in nepotrebnosti. Tako da vse te relacije povezujemo in napeljujemo.

Kakšen je pomen tega projekta v skupnosti? Na kakšen način projekt prispeva oz. vpliva na skupnosti? Lahko ilustrirate s konkretnimi primeri ali situacijami?

⁸ Ime prikrito zaradi zagotavljanja anonimnosti.

Ogromno smotrov je združenih v tem projektu razvoja skupnosti in pokriva vse generacije. To kar sva že povedali. Pomembni so različni pristopi - medgeneracijski pristop, hkratnost dela in učenja, potem hkratnost povezovanja vseh smotrov, ugotoviti, kako je to smotrno tudi z vidika kapacitet, okolja, glede ljudi, vloženih sredstev, časa. In vse dosedanje izkušnje kažejo, da je to najbolj učinkovit pristop in da je treba delati na teh segmentih.

Dala vam bom naše pripombe na Zakon o prostovoljstvu, kjer je veliko tega zapisano in boste lahko marsikaj iz tega našli. No, velik vpliv na skupnost so tudi dogodki, ki sem jih naštela, jubilarji in sosedska povezanost in prostovoljski dogodek poletja in tržnica generacij. Vse generacije se vključujejo na dogodke, od starostnikov iz doma upokojencev, ki so se predstavili s svojim kulturnim programom, s svojo poezijo in prozo, ki jo ustvarjajo kot stanovalci doma. To je zelo konkreten pristop. Predstavljale so se osnovne šole, 7 ali 8 srednjih šol, celo Visoka zdravstvena šola, ki je sploh nismo povabili in so na lutki kazali oživljanje in merjenje pulza. Potem so se predstavile vse nevladne organizacije, ki delajo programe za starejše in programe za recimo... psihoterapijo v družini. Skratka, tam so se predstavili s svojimi programi in s programi za vse generacije.

Skratka v vsem kontekstu teh zanimivih dogajanj, nastopov, pevskih, glasbenih in plesnih nastopov otrok z vrtca je skupina z doma upokojencev s svojim programom zelo zanimivo izpadla. In so jo videli in spremljali in pritegnila je pozornost, hočem reči, to ni bil kar tako nek vložek, ampak so dejansko dodali h kvaliteti medgeneracijske tržnice..

In vse kar delamo in razvijmo in se v praksi obnese, ostaja kot trajnost v sistemu. Ne samo enkrat. No, delavnica tržnica bo letos že četrtič. Ustavilo se nam je le pri sosedski povezanosti, ker nam je projekt izpadel. Reči moram, da se stvari tako zelo razvijajo in širijo v regijski prostor, ker so vsi ti projekti naravnati tako, da pokrivajo regijski prostor. Dijaki in študentje so iz cele regije, zdravstvena dejavnost se povezuje s celo regijo, mislim vse je regijsko. Vsi domovi za upokojence imajo starejše ljudi iz cele regije. Predvsem regijska pokritost se zelo razvija in dela je ogromno, skoraj neobvladljivo za to kolikor nas je. Do sedaj sem bila tukaj sama zelo dejavna; mladi pridejo, ko je kakšen dogodek, ga organizirajo pa postavijo v življenje. Ampak vse te strokovne podlage je bilo za več kot za od do... No, letos nam je občina Celje odobrila tisto razliko 20 procentov, da smo lahko kandidirali za zaposlitev iz naslova javnih del. Sedaj imamo tukaj kolegico in ona to suvereno obvladuje (smeh).

Že prej se je vključevala v prostovoljstvo, saj razvijamo prostovoljstvo v več oblikah - prostovoljstvo kot nudenje pomoči posamezniku ali skupini, potem prostovoljstvo kot dodajanje strokovnim obravnavam, centru, patronaži in še komu, potem prostovoljstvo kot vključevanje v skupinske projektne naloge za razvoj skupnosti na področju športa, kulture in tako naprej. Potem vključevanje prostovoljcev v skupinske projektne naloge za razvoj dejavnosti prostovoljstva, ki jo razvijamo tukaj, potem pa je še kooperativno prostovoljstvo, v povezavi s tripartitnim pristopom, občina, nevladna organizacija in gospodarska družba. Torej vse oblike, ki so v svetu prepoznane.

Do kooperativnega prostovoljstva smo prišli posredno v sodelovanju z osebo iz društva upokojencev⁹, ki je delala na projektu, kjer smo tudi mi projektno sodelovali. Starejšemu moškemu iz Slovenjih Konjic, ki je živel v baraki, so omogočili dostojno življenje, bivanje. Zgradili so mu prizidek k hiši, mu zgradili kopalnico in jo opremili. Našo dejavnost povezujemo z društvom upokojencev¹⁰ in v okviru nje z zvezo upokojencev¹¹, pa z Mladinskim centrom, za aktivno generacijo pa z regijskim društvom za kadrovske dejavnosti. Potem se povezujemo tudi z Gospodarsko zbornico in z Zavodom za zaposlovanje.

Skratka, na vseh področjih, kje je vzporedno treba... vse je povezano. Parcialni pristop se mi zdi nesmiseln, razen kadar gre za nudenje pomoči recimo posamezniku ali ciljni skupni v nekaterih specifičnih potrebah. Recimo invalidi, za njih je treba nekaj posebej doreči ali pa za ljudi z motnjami v duševnem razvoju. Take potrebe potrebujejo parcialni pristop, za vse drugo je pa obvezen samo celostni pristop.

Primer celostnega pristopa iz izkušenj v Evropi. Tam mi je ta praksa še posebej padala v oči. Ko smo prišli v bolnišnico, kjer so bili bolniki s karcinomom, smo videli ogromen prostor z naravo, vse v steklu z ločenimi separeji, kamor prihajajo družine na obisk. In tudi za ljudi z demenco recimo, ko jih obravnavajo, imajo v sklopu skrb za celo družino, ker je to blazna obremenitev za celo družino. Družine se marsičemu odrečejo, tudi možnosti zasluzka, da skrbijo na njega. To je celovit pristop.

⁹ Ime prikrito zaradi zagotavljanja anonimnosti.

¹⁰ Ime prikrito zaradi zagotavljanja anonimnosti.

¹¹ Ime prikrito zaradi zagotavljanja anonimnosti.

To je bilo verjetno v severnih državah?

Ja, v Angliji, Danski, Švedski in Irski. Konec marca grem pa na Irsko, v Dublin.

Naš projekt Starejši za starejše je bil prvi tak konkreten projekt v skrbi za starejše. Ko sem še delala na Zdusu, sem ga spoznala in se mi je zdel zelo zelo dober. Končno nekaj konkretnega. Ampak potem, ko sem prišla v svojo mestno četrt, sem videla, da mu manjka, da niti ni ... Ugotovila sem, da ga izvajajo samo določena društva v naši državi, določena ne. Jaz pa sem pristaš sistemskega pristopa delovanja. Če je pomoč skupni ali generaciji starejših zagotovljena, mora biti dostopna tudi vsem društvom, ne samo ožjemu okolju. To je bilo eno.

Drugo je bilo, da se mi ni zdelo smotrno, da nudimo pomoč samo starostnikom od 69. leta naprej, saj si lahko pomoči potreben že prej. Morali bi pogledati celotno populacijo in ne samo člane društev.

Kaj sem še ugotovila? Število prostovoljcev, ki skrbijo za starejše v okviru tega projekta, je prenizko, da bi bili na tekočem z vsemi potrebami. In ko so začeli izvajati ta projekt, 3 leta so ga že izvajali, ko sem se vključila, še vedno niso zapolnili prve kvote, ki so jo dobili. Od te starosti naprej imamo veliko starostnikov in vsako leto pa so se dodajali novi, in do tistih sploh niso prišli. In potem jih ne zmorejo toliko spremljati. Ko so jih enkrat obiskali in jih usmerili na patronažo ali v center za socialno delo, da jim pomagajo, potem jih ne spremljajo več in se ne ve, ali so jim pomagali ali ne, ali so danes kaj na boljšem ali še kaj potrebujejo.

No, potem sem spoznala prakso v Irski, ki me je res prevzela in sem jo seveda takoj plasirala preko ene znanke na Zdus. S predsednico nisva na isti liniji, ker je za parcialni pristop in vidi v parcialnem pristopu za starejše tudi to priložnost, da ministrstva razpisujejo čim več vsebin za starejše, na katere se prijavlja in je to to. Mislim, v tem sva se popolnoma razhajali.

V Irski so nas peljali v Center 24 ur. To je center, kjer trije iz moje generacije sprejemajo poročila od socialnih delavcev, od prostovoljcev na terenu, od patronažnih sester, predvsem pa od sosedov, ali je kdo bolan, ali pa potreben pomoči. In potem navežejo stik z njim in ga vprašajo, kaj potrebuje in ga usmerijo. In potem so v stalnem kontaktu s tem človekom, ki jim pove kolikokrat naj ga pokličejo oz. ali je toliko bolan in potreben pomoči, da naj ga

pokličejo zjutraj in zvečer ali enkrat na teden oz. enkrat na mesec oz. da pokliče sam. Mislim, tako imajo stalno navezo in stalno preglednost in komunikacijo imajo vzpostavljeno z vsemi.

Kaj me je pri tem projektu najbolj prevzelo? Če se je zgodilo, da kdo ni prejel pomoči ali pa da je umrl sam, je to tam nekaj najhujšega. Hospic službo imajo na bistveno višjem nivoju organizirano kot pri nas. Gre za odgovornost. Eno je moralna odgovornost prostovoljstva in sosedske, drugo pa je odgovornost države, institucij, ali imajo razpredeno mrežo. In tam je bistveno višja moralna odgovornost. Največja sramota je za sosedsko, če se v njihovi sosedski, kaj zgodi in da niso pravi čas ukrepali. Čisto drugače, kot pri nas.

Kako smo pri nas miselno še naravnani in kar naprej se pritožujemo. Tam sploh ne pride do tega, tam točno vejo, kaj lahko pričakujejo od države in v tem kontekstu imajo bolj odprte roke. In seveda imajo prostovoljstvo na bistveno višjem nivo oz. v večjem obsegu organizirano kot pri nas. Tam je 20 % prebivalstva vključeno v prostovoljstvo.

No, še ena izkušnja, če se vrnem nazaj na bolnišnično dejavnost. Ko sem bila pred tremi leti pri direktorju bolnišnice, se je čudil, če sploh kdo dela na kakšni temi prostovoljcev. In mi je povedal svojo izkušnjo: «Že tri leta nas ministrstvo opozarja, da bodo zmanjševali število zaposlenih v bolnišničnih dejavnostih. Mi jih prepričujemo, da nas je še premalo in da je to nemogoče. Potem so peljali vse direktorje slovenskih bolnišnic na ekskurzijo v Anglijo, v en sanatorij, kjer smo imeli kaj videti«. 20 % bolnišnične dejavnost je pokrito s prostovoljstvom. In to ne samo z upokojenimi doktorji in medicinskimi sestrami in drugim osebjem, ampak tudi tistih, ki še delajo. Imajo prostovoljske ambulante. Na Danskem imajo celo ogromno hišo, kjer so same ambulante, od ginekologa do zdravnika za ušesa, zobozdravnika in vseje prostovoljno in vsem takoj dostopno.

Ko sem delala raziskavo o družbeni skrbi za starejše, ko sem bila na Zdusu s to skupino, je bila na prvem mestu izpostavljena osamljenost, na drugem pomanjkanje vrednosti nekomu, na tretjem mestu so bilo vse oblike varnosti, od zdravstva, okolja, možnosti dostopa za invalide in šele na četrtem mestu je bila ekonomska preskrbljenost.

Danes, ko so pogovarjam z ljudmi, je pa na pravem mestu zdravstvena varnost. Ali bodo imeli zdravnika, ko bodo bolni, ali bodo pravi čas sprejeti v bolnišnico, ali bodo dobili enaka zdravila kot ostali. No, to je bil tisti vidik, da se povezujemo in širimo prostovoljstvo z zdravstveno dejavnostjo. V sklopu alternativne medicine pa smo povezani. Pred dvema letoma v Celju si je uspešen direktor zgradil nove poslovne prostore, te dosedanje pa zapustil za

potrebe alternativne medicine. In pred dvema letoma je bil prvi vseslovenski kongres alternativne medicine, kamor so me povabili. Najprej sem bila presenečena, da sem to vabilo dobila, potem pa se videla, da je nujno, da vse to slišim. Kako lahko s temi pristopi bistveno bolj zapolnujemo potrebe starejše generacije, ki ne prenese čakalnih vrst, pa čakanja na operacije, pa sprejem v bolnico in ki potrebujejo pomoč takoj. V tem smo videli priložnost, da pomagamo starejšim pri najtežji situaciji življenja pri izgubi občutka varnosti, da bodo prišli do zdravnika, bolnice in do pravih zdravil. Torej, videli smo možnost povezovanja na tej poti in možnost razvoja. No, je bilo že zelo lepo zapeljano, potem se je pa vse ustavilo pri menjavi ministra v Ljubljani. Ko je prišla pa ministrica, ki je bila prisotna le mesec dni, se je pa sploh porušilo, ker je bila strašno naperjena proti vsaki alternativni medicini in je njihov koncept čisto porušila. Zdaj se pa zopet na novo bojujejo za sistemsko podprtost tega projekta v sistemu. In ko bo enkrat sprejet, imamo velike možnosti za našo mrežo prostovoljstva z velikim poudarkom pri širitvi iz vrst zdravstvenih struktur, s katerim bomo potem napajali potrebe te inštitucije.

No, to je konkretno delo, kjer delujemo, ker pa zaradi sistemskih nepodprtosti še nismo na pragu premika. Ampak pomembna je ta naravnost, da vidimo, da spremljajmo prioritete potrebe starejših in iščemo načine, kako to doseči.

Ali so dejanske spremembe, ki so jih opazili pri posameznikih v vedenju, počutju, znanju? (Morebitni večji/manjši) vpliv na določen spol ali drugo v skupnosti ter dolgoročne spremembe (npr. starejši uporabnik zna sam doma napisati elektronsko sporočilo)?

Mislím, takih konkretnih projektov mi ne delamo. Lahko pa povem, da je na medgeneracijskih dogodkih vedno več starejših. Recimo Hudinja, to je njihov dogodek in ga doživljajo kot svojega. Ta dogodek iz Hudinje želimo širiti v vse četrti in nekateri so ga že posnemali. Ampak zopet je odvisno od tega, ali je interes, ali so v vodstvu »ta pravi ljudje«. Če tega ni, grejo pa linji najmanjšega napora in rečejo, da teh ljudi ne moramo zbrati, ker jim zakon o varovanju osebnih podatkov to ne omogoča.

Torej, ko bo sistem, ko bo ta zakon o lokalni samoupravi dopolnjen in ko bo občina opredelila drugačno pristojnost za dejavnost mestnih in krajevnih skupnosti, se bojo stvari hitreje spremenile. Danes pa je vse odvisno od interesa in ugleda posameznika v skupnosti, če je sposoben potegniti za seboj maso ljudi.

Kakšna je po vašem razlika v učenju pri starejših v primerjavi z mlajšimi? Kaj ste opazili pri delu, kako se torej novih stvari učijo udeleženci - starejši v primerjavi z mlajšimi? Je starejšim potrebno drugače podajati, dodatno razložiti tematiko v primerjavi z mlajšimi (npr. si mlajši hitreje zapomnijo, je starejšim treba stvari večkrat razložiti)? Lahko tudi ilustrirate s primerom.

V zadnjem času se v našem konceptu povezujemo tudi z osrednjo knjižnico Celje, kjer je Univerza za tretje življenjsko obdobje. Univerza zelo dobro pokriva potrebe starejših po vseživljenjskem učenju. In že lani nas je občina usmerila, da predstavimo našo dejavnost v knjižnici in v Mladinskemu centru za mlade. Mladinski center ima novo direktorico, ki zelo podpira naše pristope in se veselimo sodelovanja z njo. Do tam še nismo prišli, ampak imamo v programu, da v prvi polovici leta predstavimo naš projekt in da vidimo, kaj vse tam izobražujejo in kako bi lahko to izobraževanje pripeljali do našega projekta razvoja skupnosti. To se pravi, približevanje izobraževanja tam, kjer ljudje živijo, ker vsi se ne morajo voziti v mesto, v knjižnico. To je zopet tako kot pri kulturnih dogodkih, ko je treba te potrebe približati v njihovo bivalno okolje. Sistem koncept vseživljenjskega učenja še napeljujemo.

Drugače pa tako kot sem rekla, medgeneracijski dogodki in izmenjava to je prava stvar. Tam je toliko zadovoljstva, toliko smeha in kaj je zanimivo, v skupni ... če posamično nekaj delaš in pripelješ do konca, si zadovoljen, ampak ne doživiš toliko zadovoljstva in veselja, kot če si v skupni, kjer je hitrejši in večji uspeh, pa predvsem večje zadovoljstvo. In večje doživljanje zadovoljstva je izjemen motiv za motivacijo za naprej. »Zdaj smo to naredili, zdaj gremo pa še naprej«. Čisto drugače kot če uspe posameznik. To je prepočasna pot, zato se kar naprej vračam na to medgeneracijsko pot, ki se mi zdi zakon.

V kakšni vlogi so bili v projektu starejši udeleženci? Lahko podate tak primer.

Ja, čisto v enakopravnem in vsepovsod, ker je vse medgeneracijsko. V obojestranski vlogi, po eni strani v povezavi z osnovnimi šolo dajejo izkušnje. Osnovne šole se lepo povezujejo z mestnimi četrtmi in starejši jim predstavljajo poklice, ki danes izginjajo, ki jih danes ni več v izobraževalnem procesu. Torej prenašanje tradicionalnega življenja, tradicionalnosti novim generacijam. Hkrati pa jim mladi pomagajo vzdrževati korak z življenjem in občutek potrebnosti. Mislim obojestransko in v vseh vlogah, dajanje in sprejemanja in zato razvijamo sistem dajanja in sprejemanja med vsemi generacijami.

Kaj je tisto, kar ste opazili, da lahko starejši izrazito ponudijo mlajšim in obratno?

Mladi starejšim pokažejo smelost v pristopih delovanja, inovativnost pristopov, sodobnost znanja, ki je danes aktualno, predvsem komunikacijske poti. Mislim, ta posedovanja, da so na tekočem, kako vse se življenje razvija, kakšne novosti se dogajajo v življenju. Poleg vseh teh znanj lahko starejši mladim pokažejo, kako se živi življenje, ker v izobraževalnem procesu dobijo vse sorte znanj, kako je treba delati itd., kako je potrebno živeti to življenje, teh izkušenj pa mladi nimajo. In so zelo nepripravljeni na življenje in se potem na trdih izkušnjah učijo. Tudi glede tega je vzdrževanje medgeneracijskega povezovanja sila pomembno za življenje.

Je bilo kaj, česar so se starejši in mlajši bali oz. se bojijo, imajo zadržke? Kakšna določena situacija?

Saj pravim, čim jih postaviš na projekt, da skupaj nekaj počnejo, ni nobenih zadržkov. Ker je zelo pomembno, da spoznajo, kaj ena generacija zmore in kaj zmore druga, da si mladi ne domišljajo, da starejši čisto nič ne zmorejo, in da začutijo, kaj lahko doprinesejo k skupni nalogi pri skupnem projektu. In preko tega se vzdržuje spoštljiv odnos in povezanost, da nismo tako razdvojeni. Preko tega ugotavljamo prednosti tega medgeneracijskega povezovanja. Fino je govoriti o prednostih.

Zdaj sem se spomnila. Ko sem rekla, da je dijakinja na dogodku prebrala svoj spis o medgeneracijskem življenju v njeni družini. V njeni družini so bile štiri generacije. Najprej je realno predstavila vse težave, kaj pomeni, ko joca sestrin otrok, ko stara mama vsakih pet minut jamra, pa bi rada, da je skoz ob njej. Ko je začela, me je kar malo stisnilo. Ampak kako je potem to zapeljala. Predstavila je prednosti, na koncu pa je poudarila, kako te prevagajo. Mislim tako realno sliko je predstavila, da je bilo res super.

Kako starejša generacija udeležencev v projektu danes vidi mlajšo, kaj si misli o njih? Kaj pa obratno - kako mlajši vidijo starejše?

To je bilo izhodišče vsega. V tistih letih ko sem z začela delati na projektih, torej v letih 2007 in 2008, je bilo preveč razhajanj. Takrat so bili časopisi polni obtoževanja, na eni strani mladih, da imajo prednost samo starejši, ko že imajo svoje penzije, da za mlade pa ni poskrbljeno. Primerjali so štipendije in penzije. Potem so starejši seveda nazaj pošiljali bumerange.

Skratka nespoštljivost odnosa je bila velika. In zakaj pride do nespoštljivosti odnosa.

Zato ker se premalo poznamo, ker premalo poznamo svoje potrebe in interese in to kar lahko dajemo. Ta segment je najpomembnejši. In to lahko pokažejo le, če delajo skupaj. Tega ni bilo, premalo je spoštljivosti in zavedanja, kaj ena generacija potrebuje, kakšne interese ima in kaj lahko daje. Prav zato je medgeneracijsko povezovanje nujnosti.

In danes se vam zdi, da tega ni več.

Zelo počasi se spreminja in to počasi peljemo v sistem. Mislim, da je vseeno že manj tega. In prostovoljstva je že toliko, da se vidi, kaj je kdo sposoben narediti. Ampak mi ne razvijamo samo prostovoljne pomoči posamezniku in skupni, ampak razvoj skupnosti. Zelo pomembno je, da se tam nekaj dogaja, da približamo kulturo, šport, izobraževanje za zdravo življenje. Prav tako razvijamo vključevanje v projektne razvojne naloge za razvoj prostovoljne dejavnosti, česar država nima. Nima sistemskih pristopov delovanja, nima sistema, nič nima. In to kar mi delamo, oni sploh ne razumejo in ne zdi se jim potrebno, da to delamo.

Vendar se ta pristop, ki smo ga zastavili, iz dneva v dan potrjuje.. Odkar spoznavamo evropsko prakso pa sploh. Ko sem videla, kako tam... kako se moramo pri nas boriti in da smo šele na začetku in se ukvarjamo šele s tem, , kaj vse se v mestni ali krajevni skupnosti lahko dela. Mi smo šele tam.

Zunaj je pa to temelj, na katerem gradijo vse, na katerem gradijo socialno državo. Mi pa pišemo v naše resolucije, da smo socialna država, nimamo pa razdelanih poti, kako naj bomo socialna država. Narobe je, da izgrajujemo sistem od zgoraj navzdol, namesto od spodaj navzdol. Na podlagi potreb življenja smo zastavili medgeneracijski center in razvijamo vse te vidike, tako kot življenje potrebuje. In moram reči, da smo res edini s tem pristopom v slovenskem prostoru. Smo pa tudi edini med prostovoljnimi organizacijami, ki nimamo enakopravnega statusa, ker ni noben razpis naravnani za razvoj sistema in sistemskega pristopa delovanja, skupinskega zadovoljevanja potreb pa sploh ne. Naravnani so na parcialne pristope delovanja in na vsebine, ki se delajo od tukaj do tukaj, pa pika. Mislim, najbolj sem bila presenečena, ko je pred dvema letoma prišlo »aktivno državljanstvo«. Kako pa lahko razvoj aktivnega državljanstva posamično vključijo v vsebine? Prijateljica iz Ljubljane mi je razlagala, da je organizirala par srečanj, eno konferenco na občinski ravni, nato pa je to objavila v časopisu. In to je to vse. Ta projekt je bil zelo veliko vreden in zelo veliko... ampak od njega ni ostalo nič. Če soustvarjaš razvoj skupnosti, v kateri živiš,

avtomatično prideš do tistega zavedanja, da hkrati ustvarjaš, soustvarjaš pogoje lastnega življenja. Zavedaš se, da ti nihče ne more ustvarjati pogojev, medtem ko boš sedel doma. Zavedaš se, da se je treba vključiti in nekaj početi, če hočeš, da se bo v četrti kaj dogajalo, da bo neka povezanost in da bodo vedeli, kako ljudje med seboj živijo, da si bodo medsebojno pomagali in da bo takšna pomoč postala stil življenja.

Pa greva kar naprej. Kako so starejši sprejeli, da jih učijo mlajši, otroci (navadno je situacija, da starejši uči mlajšega - npr. vrtec, šola), so jih sprejeli in jih upoštevali, ali so jih »vzeli bolj za zabavo«? Lahko ilustrirate s primerom.

Starejši so zelo željni teh znanj. Predvsem tega, da znaš po elektronski pošti sprejeti in oddati pošto, da si kaj poveš, da znajo pogledati, kje se kaj dogaja, pa da si znajo »opreti neko muziko«, ki je imajo radi. Zdi se mi, da čim pridejo enkrat v kontakt dajanja in sprejemanja, da ni nobenih zadreg in da je interes velik tako na eni kot na drugi strani. Tudi mladimi so pripravljene na prostovoljno delo.

Na začetku sem povedala, s kakšnimi izhodišči smo začeli. Sporočilo mojih starejših je bilo da mladi nočejo delati. Izkazalo se je, da to sploh ne drži. Pripravljenost je velika, samo treba jih je na ustrezen način motivirati in jih na ustrezen povabiti.

Pomembno je, da vzporedno izgradimo status prostovoljca. To je zelo pomembna stvar, ker moraš slediti načrtani poti dajanja in sprejemanja.

Katero dejavnost, idejo bi izpostavili v projektu kot posebej uspešno? Ali lahko to opišete s kakšnim primerom/ilustracijo?

No, vse se vedno vrača. Izpostavila bi povezanost izobraževalnega procesa s potrebami življenja. Mi recimo sodelujemo tudi z otroki iz vrtca. Ko predstavljamo, da je treba začeti prostovoljstvo vzgajati v mladosti kot stil življenja, se verjetno poraja vprašanje, da otroci v vrtcu ne morejo razumeti, kaj je to prostovoljstvo. Res je, ne morejo, lahko pa razumejo, da s svojim sodelovanjem na srečanjih nekoga razveseljujejo. Moja želja je, da ko bodo prostovoljci dobili izkaznice, da bo na njej kot letnica vstopa zapisana letnica iz obdobja vrtca, ko je sodeloval na kakšnem dogodku. In ta izkaznica ga bo spremljala celo življenje. Na koncu bo lahko rekel: »Jaz sem pa že 30 let prostovoljec«. In mislim, da če imaš enkrat tako izkaznico, s to letnico, te to vleče in je manj možnosti, da se boš prenehal vključevati.

Tako kot sem jaz včasih delala planinsko transverzalo (smeh). Joj, najpomembneje je bilo, da sem dobila štampljko v knjigo. To je vleko še pa še.

In zato se mi zdi, da bo motiviralo. Vendar še nismo prišli tako daleč, saj vse te stvari stanejo, ni pa nobenih razpisov na nacionalni ravni. Na občinski razpis se prijavljamo, zato nekaj dobimo, ampak imamo veliko stroškov. Komaj pokrivamo dejanske stroške, ki jih imamo pri takih dogodkih in jih ne moremo skozi prostovoljstvo spraviti.

Kakšno vlogo imajo v projektu izvajalci? Je to lahko vsak, so to strokovni (so)delavci, prostovoljci z dodatnim izobraževanjem idr.?

Prisegamo na prostovoljstvo s tisočletno tradicijo, na tisto pristno prostovoljstvo, ki izhaja iz potreb človeka. Imeti človeka v sebi in pomagati nekemu. Ko so ljudje rekli, pomagajo si med seboj, da bomo lepše in prijaznejše živeli. Ko smo pred štirimi leti dobili Zakon o prostovoljstvu, sem ravno v tistem času v okviru Zdusa imela 7 regijskih posvetov od Kopra do Murske Sobote. In na teh posvetih, takrat je zakon bil ravno v javni razpravi, mi je predsednica naročila, da bom opozorila na Zakon o prostovoljstvu, da se bodo ljudje vključevali v razpravo. Vam povem, ...«kako so me popljuvali«. Podžupan v Murski Soboti je rekel: »Joj gospa, a takole ste pokvarili vtis. Tako čudovito ste izpeljali te sestanke, da sem vam hotel čestitati, na koncu pa vidim, da ste zagovornica Zakona o prostovoljstvu. Kje pa imate pamet, kako je lahko to še prostovoljstvo, če zakon določa, kaj se mora, česa se ne sme, pa celo kazenske sankcije vsebuje«. Velika škoda je, da smo bistvo prostovoljstva čisto razvrednotili, s tem ko smo ga preveč birokratizirali. Namesto, da bi šli z izhodiščem, da tisto, kaj je že krasno in dobro, nadgrajujemo. V bistvu bi se moral ta zakon imenovati Zakon o razvoju prostovoljske dejavnosti, da bi govoril o razvoju in o pogojih, v katerih prostovoljci delaj, o motivaciji in o statusu. Ne pa to, kaj prostovoljec sme, pa česa ne.

Mi se pri tem ne ustavljamo. Kdor ima interes in kdor želi, tisti je lahko ... mislim ne ustavljajmo se. Zakon tudi določa, da če je nekdo duševno prizadet, da mora imeti pri izvajanju prostovoljstva obvezno mentorja. Meni se zdi, da je to taka nepotrebna stvar v zakonu. Kdo se bo pri taki prizadetosti prijavil, da bo prostovoljec. Mislim, kup nepotrebne navlake. Zakon opredeljuje, katere nevladne organizacije lahko izvajajo prostovoljno dejavnost in našteva samo nevladne organizacije, ki se ukvarjajo s samopromocijo in z izobraževanjem prostovoljstva. Mi nismo zraven. Mi izobraževanje in promocijo izvajamo kot vzporedno dejavnost, zato da evalviramo naš sistem. Na takih dogodkih, na takih projektih preverjamo

tisto, kar v sistemu utemeljujemo. Tako da nas v sistemu ni. Celó po osmih letih dela, odkar delamo to, nas še niso prepoznali.

Od lanskega leta naprej Ministrstvom za delo ... ne bom jih več kontaktirala, ker sem prehudo razočarana, ker absolutno nič ne zastopijo.

Pa saj niso oni krivi. Tam so ljudje, ki so prileteli iz vseh koncev, dobili so možnost, da tam delajo, pa čeprav nimajo pojma o življenju in... da ne govorim, potem mi še rečejo, da sem neumna in me sprašujejo, zakaj delam sistem in systemske pristope, saj jih morajo delati na nacionalni ravni. Jaz pa razmišljam drugače, tam jih potrebujejo, delati jih pa ne morejo. Ker to lahko delaš samo, če si v stiku z življenjem, če vidiš, kaj življenje potrebuje in razvijaš potem sistem od spodaj navzgor.

Na nacionalni ravni bi morali podpirati systemske pristope in skrbeti, da se praksa prenaša na celo državo in ne da se vse ustavlja 30 km okoli Ljubljane.

Kaj se lahko naučimo iz vašega projekta? Mogoče tudi vi osebno - kaj vam je prinesel?

Zadovoljstvo, veliko zadovoljstva mi je prinesel. Predvsem zaradi pristopa, da napravimo medgeneracijski center v pravem pomenu besede. To, da smo zaupali vodenje mlajši generaciji, sem že velikokrat povedala, je moja najboljša poteza v življenju. Pa sem že marsikaj dobrega naredila. Mislim, to je tisto ta pravo.

Ko sem delala pilotski projekt na Hudinji, so mi mladi napravili vse sorte. In potem sem bila tako utrujena, da sem zbolela. In v tistem me pokliče nečak iz Portoroža in je ugotovil, da sem bolna. Rekel je, da potrebujem počitnice in me je odpeljal na Dolenjsko. Cel tedne me je vsak dan vodil po bukovi hosti, da sem prišla k sebi.

Ko sem se vračala domov, sem se krepko zavedala, da pretiravam, da preveč delam. Rekla sem si, da bom nehala delati, saj je bilo to hudo opozorilo. Da ne govorim, da sem zaradi gospe¹² začasno oslepela in sem bila en dan čisto slepa. Tak šok sem doživela, ko sem imela tisto raziskavo.

¹² Ime prikrito zaradi zagotavljanja anonimnosti.

Celo pot sem si dopovedovala, da ne delam več, nisem pa vedela, kako naj našemu direktorju in tej ekipi mladih povem, da se ne grem več. No in so prišli skupaj z našim direktorjem do ušes nasmejani in polni idej, kaj bomo, kaj ne bomo. So toliko življenja s seboj prinesli, da sem v trenutku pozabila, kaj sem se odločila.

Hočem povedati, da vidim v tem, kar počnem veliko prednosti. Da v dušo prinaša toliko zadovoljstva, da imaš energijo, da delaš naprej in da...

V življenju sem bila vedno naravnana tako, da sem morala doseči rezultate. Če jih nisem, sem se morala še bolj potruditi, da sem jih. V nasprotnem primeru sem bila pa kar na tleh in nisem imela zaleta za naprej. No in v medgeneracijskem povezovanju je res tista priložnost, da daješ in hkrati prejemaš in v prostovoljstvu prejemaš veliko več kot daješ. In to pretehta.

Tam imamo zapisan slogan o prostovoljstvu. Prostovoljstvo kot srečanje s hvaležnostjo in zadovoljstvom. Ko si prostovoljec, se kar naprej srečuješ s tem. Vidiš, da si nekoga zadovoljiv, da je zadovoljen, ker si mu pomagal. Ne gre za to, da čakaš, da bo nekdo hvaležen, ampak s tem, ko ti nekdo reče hvala, vidiš, da si naredil nekaj dobrega. Prinaša tako zadovoljstvo, da se ne moreš ustaviti. Lani sem rekla, da bom delala do 75 leta pa niti minute več. 25 let v penziji delati na polno je pa «too much». Potem sem rekla, da bom nehala letos ob novem letu, pa so mladi rekli, ja pol penzije ti priznamo, celo pa še ne. Tako da še nisem prišla do tja. To je odgovor na vaše vprašanje.

Kakšni predlogi (tuje prakse), morebitne izboljšave?

Moj predlog je, če hočeš življenje obvladovati v tistih ta glavnih potezah, moraš začeti na pravem koncu. In ni prehitevanja, je le postopnost. In medgeneracijsko povezovanje je treba v izobraževalnem sistemu postaviti kot temelj vsega, hkrati pa razvijati življenje tam, kjer se dogaja. Ne pa, da se projekti razvijajo na nacionalni ravni.

Recimo Slovenska Filantropija je v Celju v slovenskem prostoru prepoznana kot oni... in Filantropija kot Center za razvoj nevladnih organizacij se predstavljata kot krovni organizaciji v Sloveniji. Filantropija izvaja dobre projekte izobraževanja, promocije, veliko vsega se dogaja. In taka vsebina je čisto potrebna v sistemu, ampak to ni vloga krovne prostovoljske organizacije v slovenskem prostoru. Če se hočeš tako poimenovati, moraš zapolnjevati vsa področja Slovenije, od Bistrice ob Sotli do Prekmurja. Ne moraš se samo na določene točke osredotočiti. Oni pa obvladujejo veliko Ljubljano in Mursko Soboto s

projektom Sadeži družbe. Prijavljajo pa se na vse razpise, ki jih država razpisuje, zato so prisiljeni delati tisto, kar jim določi država. Država pa ne razpisuje vsebin, da bi lahko izvajali krovno vlogo prostovoljske organizacije. Kar pa izvajajo, pa do naših mestnih in krajevnih skupnosti sploh ne pride.

Zdaj razvijajo projekt Dan za spremembe. Tudi mi bomo nekaj naredili. Tamara je dala idejo, da bomo tudi mi izrabili to priložnost. Ne vem, kako si predstavljajo projekt Dan za spremembe, ampak za nas bo to priložnost, da se bomo povezali z ožjimi prostovoljci, ki bomo delali na skupnih vsebinah. Povedali si bomo, kaj delamo, kaj načrtujemo, predlagali katere so naše prioritete, kam se bomo usmerili, pa seveda malo druženja. Ampak hočem povedati, zelo pomembno je, da je opredeljena vloga, pa da so opredeljena pričakovanja. In to kar dela Filantropija v svoji vlogi do naših mestnih četrti in krajevnih skupnosti sploh ne pride. Se nas ne dotika, čeprav bi se nas morala, od nacionalne ravni preko lokale do krajevne. Želimo si te povezanosti. No, enako imamo tudi regijska stičišča za razvoj nevladnih organizacij. Ministrstvo za javno upravo je pred štirimi leti vzpostavilo sistem Regijska stičišča, ki naj bi skrbela za razvoj nevladnih organizacij in seveda v sklopu teh tudi prostovoljnih. Pri tem pa ni doreklo vloge teh stičišč. In oni ne delajo tega, kar potrebujemo; delati bi morali sistemske pristope oz. ko jih nekdo dela, jih plasirati v regijski prostor.

Naslednji predlog je izmenjava dobre prakse, videti, kje je dobra praksa izpostavljena in jo usmeriti v vsa okolja. Ali opozorila, kaj je treba v sistemu na nacionalni ravni spremeniti, da bomo lažje in boljše delali. Nič tega ne delajo, oni se enako kot regijsko stičišče v Velenju prijavljajo na vse razpise, ki jih kdo razpisujejo in izvajajo vsebine po tistih razpisih. To ni to. Tako regijsko stičišče mi ne potrebujemo.

In z enakim pristop deluje tudi Ministrstvo za delo. Lani so začeli z ustanavljanjem lokalnih in regijskih medgeneracijskih centrov in v sistem so postavili 15 lokalnih in 10 regijskih medgeneracijskih centrov. Ko sem bila povabljen na to sejo, sem najprej videla, da je bilo med 13. povabljenimi 10 iz Ljubljane in ožjih okolij, 2 sva bili iz Celja, pa 10 iz Vipave. To ni slovenska pokritost.

Ko prideš na sestanek, ki naj bi govoril o ustanavljanju teh centrov, pričakuješ, da boš izvedel, kakšna bo vloga teh centrov, kakšna bo vloga regijskih in kakšna bo vloga lokalnih centrov. In ne nazadnje, kakšne kriterije mora uresničevati nevladna organizacija, da lahko

kandidira. Slišali nismo nič od tega, samo povedali so, da je bil trem organizacijam dodeljen tak status.

Ministrstvo za javno upravo je pred 4. leti začelo postavljati regijska stičišča za razvoj nevladnih organizacij. Zanimivo je, kako ministrstvo razum razvoj in kako mi. Njim razvoj predstavlja povečanje števila nevladnih organizacij, povečanje števila zaposlenih v teh nevladnih organizacijah in dvig stopnje ikt opremljenosti. To je za njih razvoj, za nas je pa to rast. Za nas je razvoj to, da ustvarjaš več in boljše s tistim, kar že imaš.

No, in zdaj vsako ministrstvo po svoje postavlja v sistem nevladne organizacije. Torej ob javni upravi to počne še Ministrstvo za delo, ampak brez opredeljene vloge. Hudo je na tem področju in imeti moraš ogromno potrpljenja.

Bi želeli še kaj dodati, zaključni komentar?

Razložila bi, zakaj sem bila takoj pripravljena pogovarjati se z vami. Zato, ker se mi zdi zelo pomembno, da v visokem izobraževanju za diplomske in seminarske naloge izbiramo vsebine, ki jih življenje potrebuje. In to je velik doprinos. S tem da je takle pristop zelo potreben, saj je treba slišati poglede in razmišljanja na vseh ravneh in ugotovljati že dosežno na določenih pristopih, da se lahko napiše diplomsko delo, ki bo uporabno. Ne se pustiti potegniti ... na koncu morate sami oceniti tisto ta pravo in predvsem imeti v mislih to, da bo diplomska naloga nekomu služila, da bo v knjižnici dosegljiva vsem in da bo imela uporabno vrednost. To je moj zaključek in moje čestitke, želim vam veliko uspeha.

Hvala za sodelovanje in lep dan še naprej.

PRILOGA E: ZAPIS INETRVJUJA 6 (PROJEKT SOCIALNA MREŽA MEDGENERACIJSKIH PROGRAMOV ZA KAKOVOSTNO STARANJE)

Spoštovani, hvala, ker si boste vzeli čas za odgovarjanje na vprašanja. Pred Vami so vprašanja, ki se nanašajo na medgeneracijski projekt Socialna mreža medgeneracijskih programov za kakovostno staranje. Omenjen projekt je predstavljen v moji diplomski, kot primer dobre prakse pri nas na področju pomena medgeneracijskega učenja v skupnosti. Intervju bo uporabljen samo za namen diplome ter bo citiran v skladu z navodili za pisanje znanstvenih besedil. Odgovarjanje bo vzelo približno eno uro. Že v naprej se Vam zahvaljujem za vse odgovore! V nadaljevanju bi se osredotočile na vaš tretji sklop, na medgeneracijsko prostovoljstvo za trajnejši odnos.

To je družabništvo ob računalniku, programi se lepo razvijajo in tečejo. Prvi sklop, to je delo s skupnostjo, s katero sistematično pomagamo občinam, ki se odločajo, ali naj pripravijo svojo strategijo s področja staranja in pa medgeneracijskega sožitja.

Namreč mi tega dvojega ne ločujemo in imamo trdne razloge zakaj. Preprosto zaradi tega ker je demografsko stanje takšno, da se prebivalstvo zelo hitro in naglo stara. Delež starejših se povečuje v vsem civiliziranem svetu, najdlje na Japonski, ki velja za super staro nacijo. Zato so nam tudi marsikaj očitali, kakšni problemi se bodo pri nas reševali in se ne glede na različno kulturno ozadje, stopnjevali pri nas. Zelo pozorna sem bila na svetovnem kongresu v Koreji, v Seulu, kjer smo navezali precej stikov. Tudi raziskovalno sodelujemo, ker so prav iz vidika medgeneracijskega sodelovanja pomembna.

Ker vemo, da ima Evropa z Bismarckom in z vso zgodovino dobro razvite socialne sisteme, vzdržnost le teh pa bo vedno bolj vprašljiva. Vsi ti socialni sistemi gradijo na vzajemnosti, solidarnosti in tudi medgeneracijski solidarnosti. Zdaj se približujemo temu oziroma je zdaj stanje tako, da 1,37 delavca skrbi za starejšega človeka. Tako razmerje imamo. To je grozno. In kmalu bomo na 1, 20 delavca, ki bo skrbel za enega upokojenca, kar pomeni strašno veliko breme za mlade generacije, ki boste na eni strani davčno obremenjene, na drugi strani se bodo stopnjevali tudi drugi pritiski. O tem ne bova zdaj, saj ste na fakulteti, kjer to večplastnost obravnavate. Zato smo se že nekje 1992 oz. 1995 leta izrazito usmerili v preučevanje, spremljanje in delo na področju medgeneracijskega sožitja, saj je od tega odvisno, ali stoji ali pade Evropa, evropska solidarnost. Tudi v Zeleni knjigi, v dokumentu, ki ste ga sigurno pri svojem delu upoštevali, Solidarnost v Evropi, ali kako se že imenuje, Zelena knjiga je vsekakor tudi v slovenščino prevedena. Pravi, da so to pač generacijska razmerja. Močan dejavnik tveganja, kako bi rekla, tudi izziv, v zadnjem času radi govorimo o izzivih, kakršnih na planetu zemlja ni bilo. S tem se srečujemo prvič v zgodovini, prvič. To so razlogi, da smo začeli raziskovati na eni strani raziskovalno, na drugi strani pa zelo konkretno, praktično in pa seveda interdisciplinarno na področju povezovanja generacij na različnih ravneh. Se pravi na skupnostni, delo z občinami. Zdaj imamo znotraj mreže medgeneracijskih programov prvi sklop namenjen temu, da svetujemo občinam, kako naj naredijo ustrezno strategijo za starajoče se prebivalstvo ob ozaveščanju vodstva kot širše skupnosti. Recimo trenutno imamo 12 občin, s katerimi delamo intenzivno. Zelo poudarimo tudi vidik medgeneracijske povezanosti. To pa pomeni, da je treba skrbeti za vse generacije, predvsem pa za mlajšo, ker starejša generacija pridobiva na moči. Ima tudi svojo stranko, Desus, česar

ni skoraj nikjer. Se pravi, starejši ljudje so tudi politično izjemno dobro organizirani, kaj pa mladi (smeh). Pred nekaj časa so bili poizkusi, pa do tega ni prišlo, kar je po svoje tudi dobro. Vendar pa jim je treba dati enako veljavo in se truditi prepletati tudi mlajšo generacijo. Da bo zdržalo vse to, to je naš osnovni cilj. Se pravi, ne smemo protežirati eno generacijo, ampak moramo prepletati, dajati moč vzajemnemu sodelovanju. To je podlaga, iz česar izhajajo vsi naši programi.

Število udeležencev, starost in spol.

Ja, naš program je verificiran, mesečno dajemo tudi podatke na Ministrstvo, tako da imamo stalno ... ker te administracije je ogromno. Na primer v prvem sklopu zajamemo informiranje in ozaveščanje preko medijev in zajamemo nekje 28 tisoč ljudi. Odstotek, ki bere, informiramo, objavljamo, ozaveščamo o tej problematiki v petih lokalnih časopisih. Na ta način je Inštitut uvedel celo vrsto pojmov, in sicer medgeneracijsko središče, medgeneracijsko solidarnost in tako naprej. V okviru drugega sklopa pa je izobraževanje za prostovoljstvo, za kratkotrajnejše oblike prostovoljstva, kot je družabništvo ob računalništvu. Tu so pa bistveno nižje številke, nekje po 20, 25 mladih in 25 starejših. To je odvisno od financiranja in ta program financira Ministrstvo, zato se program ne sme širiti. Mi program neposredno izvajamo, vendar pa pomagamo, da ga potem občine v okviru svojih programov izvedejo oz. izvajajo. Te programe širijo, mi smo pa servis, ki dela naprej.

V drugem sklopu je program, ki je najbolj pereč. To je izobraževanje, usposabljanje svojcev, ki skrbijo doma za starejše ljudi. Se pravi strokovno neformalni oskrbovalci. Trenutno jih usposabljam 80 samo za ta program, za modificiram program pa par 100. Vseh skupaj, vseh prostovoljcev, širiteljev, aplikatorjev je v medgeneracijski mreži ... usposabljam 30 prostovoljcev, 30 multiaplikatorjev, širiteljev letno in tudi prostovoljce, ki so že aktivni. Ni dovolj prostovoljce samo vzgojiti, ampak jih je treba vzdrževati. Teh je recimo preko 350 in čez 100 skupin, ki jih preko prostovoljcev posredno vzdržujemo. Se pravi, da je v mrežo medgeneracijskih programov, ki jih izvaja Inštitut, vpletenih okrog 30, najmanj 32 tisoč ljudi.

Kako je pa s spolom in starostjo udeležencev?

Kar se tiče programov prvega sklopa, tu ne moremo vedeti, kakšna je starostna distribucija, medtem ko za druge programe pa. In prevladujejo, tam nekje 80 %, še več 87 % je žensk. In potem se pojavi izziv, kako vključevati tudi moške. Vsepovsod so ženske. Na to še nimamo odgovora. Razlog je tudi v tem, da so ženske demografsko močnejše. Med starejšo populacijo

so to generacije, ki so med drugo svetovno vojno še odraščale, medtem ko se med mlajšimi vključujejo tudi fantje. Tega smo pa veseli, še posebno pri učenju računalništva, med neformalnimi oskrbovalci pa je med svojci precej srednjih let.

Tako da so tudi fantje tukaj ...

So so, posebej med mladimi. To je za nas velik izziv, kako med vse čim bolj aktivno in enakovredno vplesti mlade ljudi, mlajše generacije, ki bodo nosilci, kako bi rekla, blaginje starejših. Če jih ne bo starejša generacija prej »požrla«, se opravičujem izrazu (smeh).

Ali ste dosegli cilj projekta? Pojasnite.

Po rezultatih sodeč ja. Cilj kot je v tem okviru zastavljen, kako bi rekla, gotovo prispevamo, ga dosegamo. Je pa ta cilj zelo globalen in je to težko tako opredeliti. Ob konkretnih rezultatih, ki nam kažejo, kateri cilji so in po čem jih merimo. Vse povsod si zastavimo kazalce, po katerih merimo uspešnost programov; koliko prostovoljcev je usposobljenih, koliko skupin in občin je vključenih, koliko je sprejetih strategij. Medtem ko te kazalce dosegamo v celoti. Sicer z veliko težavo, ker smo kadrovsko ... nas je zelo malo za tako obsežen program. Ampak ja, nam to uspeva.

Kako so program sprejeli starejši udeleženci, njihovi odzivi - kaj zabavnega, posebnega?

Ne vem, kako si predstavljate odgovor na to vprašanje. Zagotovo je, da če se ne bi dobro počutili oz. če ne bi nekje doživljali teh programov kot svoje, se verjetno ne bi udeleževali in ne bi imeli vseh teh števil. To je sigurno. Seveda pa je treba uravnoteženo... zato pa tudi skrbimo, da imajo starejši priložnost zadovoljevati kar en sklop potreb, tudi po sprostitvi. Čeprav je naš osnovni namen zagotavljanje trajnosti. Namreč, v okviru mreže poizkušamo predvsem razvijati take programe, ki ljudi povezujejo na daljši rok oz. strateško, ki odpirajo možnosti za vsidranje tudi drugih programov izven naše mreže. Nam konec koncev ni pomembno, ali bo to Filantropija ali ... dobro sodelujemo tudi s Simbiozo in dobro poznamo dobre in šibke točke. In naš cilj je, k temu zelo težimo, da se povezujemo, sodelujemo izven mreže; recimo s Simbiozo zelo dobro sodelujemo in Simbioza se tega zaveda. Zelo so uspešni na področju informiranja domene IKT-ja. Ker... to je pri nas izjemno pomembno. Pri nas je to raziskava Potrebe, zmožnosti in stališča 50 plus, verjetno ste jo zasledili. Dobro je, da jo upoštevate, ker je glede IKT-ja in medgeneracijske solidarnost tam ogromno napisanega. V primerjavi z drugimi državami je IKT pismenost v Sloveniji zelo nizka in ti podatki so tudi zelo točni. In zato je pomembno, da se informira.

Medtem pri nas izvajamo, spodbujamo, da se dejansko naučijo računalništva. Je pa tako, da se starejši ljudje tega ne morejo naučiti na delavnicah, ker je veliko ljudi in teden traja le en teden. Starejši ljudje potrebujejo po naših izkušnjah eno leto, da sami osvojijo osnove računalništva. In zato smo razvili program za družabništvo ob računalništvu, ki je res izjemno. Najprej smo vključil bežigrajsko gimnazijo, potem pa še druge. Fantje, ki so bili živahnejši in so si vzeli prosto, da ne bom rekla, »da so špricali«, ker ta izraz že dolgo ni več v modi, so kazensko dodelili k nam. Sodelovanje s starejšimi jih je tako navdušilo, da so potem pripeljali svoja dekleta in potem smo z njimi delali. Tako da so uspešno posvojili ta program. V sorodni obliki teče zdaj ta stvar naprej. Pomembno je, da se stvari širijo.

Šlo je preprosto za to, da se mladi želijo preizkusiti kot učitelji. Vseskozi, vsa leta do 20. oz. 25. leta so samo konzumirali znanje, bolj ali manj pasivno. Nimajo pa možnosti, da bi se preizkusili v vlogi učitelja, v našem primeru računalništva. In na drugi strani preslabo poznajo starejšo generacijo.

Zelo težko je učiti računalništva svoje sorodnike. Mnogi so nam pripeljali svoje, da jih je potem »kolegica« učila. In res, to so fantastični rezultati. Imamo pa dogovorjeno, da si lahko prostovoljec samo eno leto. Zakaj je tako? Ker se mnogi starejši navežejo na mlade, medtem ko morajo mladi odpirati krila, kako bi rekla, morajo leteti v druge programe, stvari. In se že vnaprej dogovorimo, tudi s starejšimi, da če bodo želeli nadaljevati, bodo delali z drugim in ne z istim. Tudi mladi lahko nadaljujejo še kakšno leto, če želijo. Ampak praviloma jim je enoletna izkušnja dovolj. In to se nam zdi tako zelo v redu. Eno šolsko leto, eno uro na teden, s tem da je uvodoma, kot piše tudi na netu, tečaj za boljše razumevanje. Tečaj je namenjen mladim za boljše razumevanje s starejšimi in starejšim za boljše razumevanje z mladimi. Da se starejše, kako bi rekla, poduči, da so tudi sami prostovoljci mladim, ko jim dajejo na razpolago svoje življenjske izkušnje, pa da jih poslušajo. Kar je za starejše včasih malo težko. In mlajše spet, da te posebnosti malo osvojijo. To je čisto kratek »tečajček«, ki traja tri kart po 3 ure, potem se pa sami med sabo »poparčkajo« in se čez celo šolsko leto dobivajo po eno uro na teden. Praviloma je to na šolah, ker to sodi k normalizaciji, se pravi, da starejši ljudje prihajajo v njihove računalniške učilnice. Mislim, da je to taka kapaciteta, da bi to lahko razširili na celo Slovenijo, sistematično. In tako bi mladostniki lahko dobili izkušnje. Tak projekt bi bil poceni. Mi smo to že Ministrstvu za šolstvo predlagali, ampak se počasi ogrevajo. Mislim, da bi bil tak program množičnega računalniškega opismenjevanja zelo

poceni. Ker informirani so pa že kar, pa še je potrebno, tako da ima Simbioza še ogromno dela.

Kaj menite, kakšen je motiv (starejših) udeležencev, da so se odločili za sodelovanje?

Mi jih vedno vprašamo, zakaj je to tisto. Na začetku izpolnijo en vprašalnik in seveda smo zavezani k Zakonu o varovanju osebnih podatkov in to 100 odstotno upoštevamo. Osnovni motiv je odvisen od tega, kateremu sloju človek pripada. Pri nas, vsaj tu v Ljubljani, pa tudi drugje, je upokojenih prosvetnih delavcev vedno več, nekje od 30 do 40 procentov. To že nekaj pove samo po sebi. Potem je okoli 10 procentov ekonomistov. Ti prosvetni delavci sodelujejo, ker čutijo, da imajo v sebi še veliko kapitala, socialnega in ... želijo svoje znanje, izkušnje posredovati naprej na drugačen način, da se družbeno aktivno udejstvujejo. To je tisto ...

Pri ekonomistih in drugih upokojencih ter intelektualcih je pa tako, da so celo svoje življenje delali suhoparno delo. In potem pridejo v želji, da se uravnovesijo, da tudi to humanitarno noto, ki jo imajo v sebi, izživijo.

Polovica vseh prihaja iz nižjih slojev, iz nižjega socialnega gradienta. Ti pa sodelujejo iz sočutja do ljudi v stiski, ki želijo nekaj narediti pri izboljšanju stanja med starejšimi ljudmi. En dobršen del je takih.

Naša najpomembnejša naloga je, da se soočijo. Ker mi moramo poznati njihove motive, saj jim pomagamo, da se soočijo s svojimi resničnimi potrebami, da presežejo recimo sindrom pomaganja, ki je zelo pogost, ni pa zdrav.

Prednosti in slabosti projekta, kaj nepričakovanega?

Vsak dan se pojavljajo, ker je to živ sistem. Vsak dan prihajajo novi izzivi. Na primer konkretno danes, prej sva govorili s prostovoljko, ki je prišla. Izpostavila je, da je njena skupina majhna in da bi rada vključila nove. Vprašanje je, kako to praktično izpeljati. Ker je jedro že oblikovano, ker ima svojo zgodovino, je velika verjetnost, da se bodo novi težko vključili. Rekla je, da te težave ne vidi. Potem je treba ugotoviti, kakšne so prednosti majhne skupine, kaj bo prineslo, če bi bila skupina večja, ali je smotrno ali ne. To je taka majhna problemska ... kako vključiti nove, ko stari odhajajo iz skupin. Ker vsaka skupina ima svoj cikel, ki se enkrat konča. In kako naj temu prostovoljci sledijo, glede na to, da so naše skupine in programi trajnostni, dolgotrajni. Npr. ta gospa že 12 let vodi medgeneracijsko skupino. 12 let in je normalno, da ljudje odhajajo.

Recimo, da so to praktični in mikro izzivi. Če greva pa na makro nivo, recimo danes, se moramo pogovoriti z občinsko upravo, ki preprosto ne vidi potreb, da bi se vključili v odbor za spremljanje in oblikovanje strategij. Njih je potrebno prepričati, zakaj je to potrebno. Ja, pa niso zainteresirani in nobenega mladega ne dobijo, pravijo. Vprašanje je, kako rešiti ta problem. A vidite, to je samo danes (smeh). In takih izzivov je vsak dan 100, če malo pretiravam.

Kakšen je pomen tega projekta v skupnosti? Na kakšen način projekt prispeva oz. vpliva na skupnosti? Lahko ilustrirate s konkretnimi primeri ali situacijami?

Ja na primer, župan si na ta način... tam kjer organiziramo tečaj za družinske oskrbovalce za svoje, neformalne oskrbovalce, ki so najbolj prezrta skupina ljudi v družbi, naredijo ogromno in so potem tudi zelo hvaležni. Tam kje izpeljemo ta program, je zelo sistematičen in traja 10 krat po dve uri in pol. Vsebine pa so od demence, do komunikacije, nege starejših. Pride fizioterapevka in uči ženske, kako čuvati medenično dno, da ne pride do inkontinence in vseh teh reči, kar z leti rado prihaja, pa vse drugo. Tema pa je še vedno po izbiri. Tako da res dobijo tisto, kar potrebujejo. In so ljudje hvaležni.

Ne dolgo nazaj nas je poklical župan in je rekel: »Zgradili smo cesto in vodovod, ampak ko pridemo skupaj z ljudmi, ko pripravimo dogodek, ko prerežemo trak, ljudje pozabijo in jim je čisto normalno. Ko ste naredili tečaj, pa se jih je prišlo nekaj osebno zahvaliti. Cenovno ... mehki programi zelo malo stanejo, vodovod ali to kar naredimo, je pa bistveno dražje in tam ne dobim nobene zahvale, za to sem pa dobil«. In je bil vesel in si je točke tako nabiral. To je tak konkreten primer.

Kako je skupnost/okolica sprejela vas projekt, kakšni so bili odzivi? Konkreten primer ali situacija?

Mi nikoli ne nastopamo notri, kako bi rekla ... Vsepovsod poizkušamo ali na mikro ali na makro ravni ali na ravni občine, ugotoviti, kakšne so njihove potrebe, kaj dejansko potrebujejo in potem jih angažiramo, da vstopijo. Mi jim pa nudimo pomoč, tako da nimamo s tem nobenih težav, bom rekla... Tako rekoč, že 20 let delamo ta program in če ga ne bi kakovostno izvajali, ga ne bi bilo več. Seveda je ta program zdaj čisto drugačen, kot je bil pred 10. oz.15. leti. Veliko sodelujemo pri mednarodnih projektih in imajo nas zelo radi in pogosto z njimi sodelujemo v kakšnem majhnem delčku. Zakaj? Ker delamo raziskovalo,

teoretični in praktično. Takih organizacij pa praktično v Evropi ni oz. jih je izjemno malo. Sociologi iz oxfordskega instituta za staranje in tisti, s katerimi imamo malo več stika, dostikrat rečejo, da smo po svoje srečni, ker delamo tako teoretično. Ker tisto, kar odkrivamo in spoznavamo na terenu, se naučimo, evalviramo z domačimi in tujimi evalvatorji. In potem vso pridobljeno znanje vgrajujemo v prakso. Tako da lahko rečemo, to kar je Mreža danes, ni bila včeraj in ne bo jutri, saj je vse zelo fluidno.

Nič ni čvrstega, so okvirji. Cilj in osnovna strategija se ne spreminjata, medtem ko se vse drugo spreminja.

Potem Mreža ni od leta 2007?

Ah, kje pa. Mreža medgeneracijskih programov je vstopila v 4. fazo, to pomeni, da formalno delujemo oz. je od Ministrstva priznana že 15 let. Pred tem pa smo jo 5 let razvijali, se pravi da zdaj obstaja že 20 let.

Na internetu sem zasledila, da delujete od 2007?

Ja, zaradi financiranja s strani Ministrstva. To je bilo predhodno obdobje, in lahko, da je bila takrat vzpostavljena spletna stran, lahko pa, da je tudi tako nespretno napisano. Ministrstvo nas sedaj financira že več kot 15 let, predtem smo se 5 let razvijali, se pravi delujemo dobrih 20 let.

Ali so dejanske spremembe, ki so jih opazili pri posameznikih v vedenju, počutju, znanju po neki dejavnosti pri vas? (Morebitni večji/manjši) vpliv na določen spol ali drugo v skupnosti ter dolgoročne spremembe (npr. starejši uporabnik zna sam doma napisati elektronsko sporočilo)?

Ja, seveda, saj pravim vse programe evalviramo, tako da na koncu vsi naši uporabniki izpolnijo ankete, velikokrat pa pridejo tudi zunanji neodvisni sodelavci in vsaj enkrat na leto pripravijo vprašalnik. V določenem delčku je lahko projekt tudi mednarodni, takrat pridejo tuji evalvatorji. Nazadnje smo ga imeli v decembru iz nemškega inštituta, in smo mu dali podatke, smo prevedli. Je bil zraven, čeprav ne zna slovensko, ampak vseeno (smeh). Nato je nemški institut podatke obdelal, potem pa so nas obvestili.

Ali je to tudi na spletu dostopno?

Ne, nimamo vsega, preprosto nam kaj manjka, kar je velika škoda. V kratkem nameravamo posodobiti spletno stran. Razen revije, ki jo ažurno objavljamo, dajemo, druge vsebine stojijo.

Nas tudi že tuji partnerji opozarjajo na to in bomo morali nekaj narediti. Problem so finance, tako kot povsod. Mi dobimo od ministrstva za celo Mrežo dejansko dva človeka in vse to za delo z več kot 30 tisoč ljudmi. Drugače pa poskušamo pridobiti sredstva na trgu oz. s sofinanciranjem občin. Kar pa je težko, ker občine tudi nimajo denarja. Pa še zdaj jim je nekaj država vzela. In zato je pri nas delo po svoje zelo zahtevno, prvič, ker je treba povezovati teorijo in prakso in drugič, ker če se zaposleni želijo infiltrirati v program, ga morajo najprej spoznati od spodaj navzgor. To pa pomeni, da mora vsak delati prostovoljno. Na začetku gredo vsi čez usposabljanje, da vidijo na lastni koži, kako to funkcionira.

Hkrati morajo biti sposobni tudi raziskovanja, se pravi morajo obvladati orodja in morajo obvladati raziskovanja. Je pa res, da naš kader, ki je bil takole zaposlen, kasneje dobi dobre službe, to je dobra odskočna deska za naprej. Recimo Alenka¹³, ki bila tudi sociologinja, je zdaj profesorica. Doktorat je naredila pri Hlebčevi. Pri nas je res treba, tako kot pri večini nevladnih organizacij, veliko delati, saj delovnika ni in delamo praviloma 12-14 ur na dan in pri nas delaš vse.

Kakšna je po vašem razlika v učenju pri starejši v primerjavi z mlajšimi? Kaj ste opazili pri delu, kako se torej novih stvari učijo udeleženci - starejši v primerjavi z mlajšimi? Je starejšim potrebno drugače podajati, dodatno razložiti tematiko v primerjavi z mlajšimi (npr. si mlajši hitreje zapomnijo, je starejšim treba stvari večkrat razložiti)? Lahko tudi ilustrirate s primerom.

Gotovo, bi pa to kar preskočili, je veliko o tem zapisano v novi monografiji. Morda kakšen stavek ali dva, da vam bo lažje.

Učljivost... kako bi rekla... nevo znanost nam pomaga, kako pristopiti k učenju starejših. Je pa tako, da smo tudi mi razvili metodo socialnega učenja. Izkušnje so tiste, iz katerih se najbolj temeljito učijo. Na primer konkretno, kaj se učijo drug od drugega, kaj se konkretno generacija mlajša od starejši in obratno... je pa v raziskavi.

V kakšni vlogi so bili oz. so v projektu starejši udeleženci? Lahko podate tak primer.

V zelo različnih vlogah. Na primer voditelji za določene vsebine, ki jih tukaj osvojijo, naprej širijo v svoje okolje. Na primer najprej se naučijo izvajati določene vsebine, kot je bila preventiva padcev med starejšimi, nato naredijo izpit in potem kompetentno širijo vsebine v svoje okolje. To je primer delovanja po najsodobnejši metodologij, ki jo v Kanadi celo

¹³ Ime je spremenjeno zaradi zagotavljanja anonimnosti.

uporabljajo. Kanadčani so celo en delček naše metodologije prevzeli in so nas prosili za avtorke pravice. Mi pa sploh nismo vedeli, da to obstaja (smeh).

Kaj je tisto, kar ste opazili, da lahko starejši izrazito ponudijo mlajšim in obratno?

Če rečeva v enem stavku, so to gotovo življenjske izkušnje. Starejši pravijo, saj to dobite vsepovsod, mlajši pa nosijo sveže aktualno znanje. Tako da je tu ogromno možnosti na drugi strani pa tudi ogromno ovir, ki jih prejšnja kulturna obdobja niso poznala zaradi propada. Vloge so opredeljene in s tem tudi ves prenos znanja. Zdaj pa so velike spremembe. Vendar pa je tu ogromno možnosti, starejši so mentorji mlajšim in tako naprej. Ogromno je neizkoriščenih možnosti za prenos znanj in izkušenj med generacijami.

Je bilo kaj, česar so se starejši in mlajši bali oz. se bojijo, imajo zadržke? Kakšna določena situacija?

Ja, ravno pri učenju računalništva je mlade strah, če bodo znali starejšim podati svoje znanja, ko jih sprašujejo. Strašno so zainteresirani, na drugi strani pa jih je dostikrat strah tega, ali bodo kos nalogi. Starejše je pa po svoje tudi strah mlajših, ker imajo izkušnje s svojimi družinami. Ko so otroci majhni, so jim zelo blizu, potem pa imajo v času pubertete vse več stika z lastno generacijo in z drugimi generacijami in jih je potem strah, ali se jim bodo znali približati, ali bodo sposobni biti dobri učenci. In ravno ta metoda jim pomaga, saj je v ospredje postavljeno družabništvo in sproščeno druženje, medtem ko je računalništvo, učenje računalništva malo za zraven. Na koncu je pa rezultat tak, da se vsi izjemno dobro naučijo računalništva (smeh). Ker je sproščeno in zabavno.

Kako starejša generacija udeležencev v projektu danes vidi mlajšo, kaj si misli o njih?

Kaj pa obratno - kako mlajši danes vidijo starejše?

V knjigi ... bolj je izpostavljeno, kaj si starejši misijo o mlajših. Mlajših nimamo zajetih v raziskavi. Opažamo, da so ljudje v srednjem obdobju dosti bolj strpni do starejših, medtem ko je pri mlajših močno prisoten strah. Vedno bolj jih je strah zase, strah, da bi jih drugi utesnjevali. To bi bilo treba raziskati. Se mi pa zdi, da se mlajši vedno bolj umikajo starejšim, vedno bolj v svoj imaginarni svet. Kot da se jih to ne tiče, v bistvu pa je strah veliko bolj prisoten.

Kako so starejši sprejeli, da jih učijo mlajši, otroci (navadno je situacija, da starejši uči mlajšega - npr. vrtec, šola)? So jih sprejeli in jih upoštevali, ali so jih »vzeli bolj za zabavo«? Lahko ilustrirate s primerom.

Zelo dobro, brez problemov. To se je zelo dobro obneslo, izjemno. To jim je zelo všeč. Seveda je treba starejše prej pripraviti na to, da imajo mladi tudi svoje kompetence, da se jih veselijo. Ne da gredo v tekmovanje z njimi, ker danes je na tem področju vse še zelo tekmovalno naravnano. Danes je na primer praznik sreče (smeh). Mednarodni dan sreče. Kako se lahko generacije osrečujejo med sabo. Tu je gotovo veliko možnosti. Ampak vsako generacijo je treba vzgajati, oz. se jo more pripravljati. Ker ste delali v vrtcu, to dobre veste (smeh). Tudi starejše je treba vzgajati, (smeh).

Katero dejavnost, idejo bi izpostavili v projektu kot posebej uspešno? Ali lahko to opišete s kakšnim primerom/ilustracijo?

Jah, pravzaprav v vsakem sklopu in programu kot celoti stvari potekajo uspešno. Uspešnost je pravzaprav pravilo, rezultat, kako je neka potreba močna in koliko ti za tisto potrebo dejansko odgovarjaš. Na primer ena takih perečih potreb je potreba po oskrbi starejšega svojca, ki ostane doma, saj je samo 5 % starejših ljudi v domu, vsi ostali so doma. In res, ta množica ljudi ima zelo malo podpore. In jaz sem večino svojega srca in znanja v tem obdobju vložila v ta projekt. Tudi zato, ker sama negujem svojo mamo. Še toliko lažje vidim rezultate na tem področju, ker sem kot predstavnica sendvič generacije že tako bolj vpeta. Po odzivih in evalvacijah sodeč so tu res dobri rezultati. Nenehno se evalvirajo pridobitve, stanje ... tudi partnerji, kot pri raziskavi za podjetje¹⁴ preizkus elektronike ... in potem preizkušamo tudi pri svojcih. Ti so v »burnout« stanju in po tujih raziskavah vemo, da so Poljaki naredili zelo dobra raziskavo o stanju družinski neformalnih oskrbovalcev oz. bila je mednarodna raziskava, ki jo je financiralo podjetje¹⁵. In ti svojci, ki so zelo v »burnoutu«, so dostikrat bolj bolni kot pa ljudje, ki jih negujejo, zato smo vključil te ljudi in jim merimo pritisk in ob enem jim Teja¹⁶, ki je zdravnica, daje »fitback«, kako je z njihovim zdravjem. In veliko jim pomeni, da dobijo neko podporo, da so obravnavani, da dobijo nova znanja. In res je krasno delati z njimi.

¹⁴ Ime prikrito zaradi zagotavljanja anonimnosti.

¹⁵ Ime prikrito zaradi zagotavljanja anonimnosti.

¹⁶ Ime je spremenjeno zaradi zagotavljanja anonimnosti.

Kakšno vlogo imajo v projektu izvajalci? Je to lahko vsak, so to strokovni (so)delavci, prostovoljci z dodatnim izobraževanjem idr?

Ja, odvisno od programa. V Mreži imajo sklope 4 vrst programov. Ponekod morajo biti izvajalci visoko izobraženi, podkovani s stranjo strokovnega delavca, medtem ko v ostalih vsebinah to ni potrebno. Potem so oni glavni nosilci in akterji, ki širijo vsebine. Mi jim damo osnovno ... kako bi rekla, jih izobrazimo. Smo servis zanje, nismo pa tisti, ki bi imeli patronat nad njimi. Pač v času usposabljanja pa spremljanja, to ja. Tudi zaradi preprečevanja zlorab, ker so starejši ranljivi, pa glede na zakonodajo pa na projekt, ki ga imamo. Na ta način, nadzorujemo, kaj se dogaja. Sicer pa ne. Vsebinsko pa tudi organizacijsko imajo uporabniki v 95 % proste roke. Naša naloga je, da jim omogočimo pripraviti prostor, kjer se bodo med seboj pogovarjali. Recimo od obnovitvenega tečaja za starejše prostovoljce, kjer se srečujejo in si med sabo izmenjujejo izkušnje, pasti oz. težave in na ta način korigirajo svojo prakso.

Potem povezujemo občine. Npr. tam, kjer to delajo in so že razvili strategijo, pa jim nekatere stvari dobro grejo, nato iz uprave povabimo drugo občino. Se pravi delamo kot povezovalni člen. Čeprav se mi zdi, da je kar precej stereotipov o Inštitutu Antona Trstenjaka, kot recimo, da smo organizacija, ki je podaljšek cerkve, ali pa kaj takega, še posebno s Fdv-ja (smeh). Medtem ko nas ima cerkev in te krogi, za »totalno« liberalne, zato je treba biti zelo previden. Oboje nam pomaga, da lažje držimo svojo nevtralno vlogo. Vsebinsko je to delo tako zahtevno in široko in razumemo tudi našo stvarnost. Kar poskušamo v Trstenjakovem duhu delovati je to, da iščemo tisto, kar je kohezivno, kar je pozitivno v našem slovenskem prostoru.

Kaj se lahko naučimo iz vašega projekta? Mogoče tudi vi osebno, kaj vam je prinesel?

Ja, jaz osebno moram reči, da ob tem rastem, se razvijam, ker za vsem tem kar delamo, tudi stojimo kot osebnosti, kot ljudje in kot strokovnjaki. Kaj pa dobijo ljudje? To bi morali res na terenu videti, vprašati sami v živo. Recimo, kak delček doživeti.

Kakšni predlogi (tuje prakse), morebitne izboljšave?

Jah, gotovo naslednji projekt ne bo čisto tak, kot je letošnji. Čez dve tri leta tudi ne. Eden od pomembnih izzivov je dati več veljave mlajši generaciji, da spodbujamo mlade delavce, ker imamo v glavnem tu mlade zaposlene, da razmišljajo v smeri, kako naj mlada generacija sprejema iniciative oz. stališča in odgovarja nanje na vseh ravneh. To je zdaj trenutno ... Povsod se govori o starih, medtem ko se zanemarja mlade, potrebe otrok in mladih družin in

vsega tega. Res zelo veliko kockamo in »genblamo«, kaj bi moglo biti samo po sebi umevno, recimo enakopravnost spolov in vse drugo. Se pa ob tem zanemarja globalni in družbeni problemi (smeh).

Bi želeli še kaj dodati, zaključni komentar?

Zdaj bi pa še jaz vas vprašala, kako se vam je zdel najin pogovor, kaj se vam je zdelo še posebej zanimivo?

Ja, zelo zanimivo se mi je zdelo, da vključujete svojce teh, ki so na domu in potrebujejo pomoč. To se mi zdi zelo zanimivo, ker tudi sama poznam tak primer. In tako sem razmišljala, kot ste rekli, kako je zanemarjena ta skupina ljudi, in kako bi tam tudi to rabili. Prav tako tudi, kakšen potenciala bi bil za šole, ki imajo računalniške učilnice. Nekaj se sicer že izvaja, kar sem izvedela, ko sem delala intervjuje. Ampak ja ...

Dobro bi bilo, da se tako sistematično izvaja na ravni države preko Ministrstva za šolstvo in da je to tudi strokovno vodeno. Namreč zgodi se lahko, da dobijo mladi obupno slabe izkušnje pri učenju starejših. Nekateri so tudi posesivni in potem mlad človek izgubi veselje pri stiku s starejšimi, zato je treba zelo natančno načrtovati, pripravljati. Naše generacije so za enkrat premajhne, da bi se lahko hecali v teh zadevah.

Na primer Simbioza šole, vem, da še vzdržujejo učenje starejših ob računalništvu. Tu se mi zdi res velik potencial, prav tako tudi za oskrbovalce.

Ja, tudi ta program je dober. Recimo «širiteljski» programi za preventivo padcev. Nisem vam razlagala o tem, ker je malo kompliciran, drugače pa v praksi zelo dobro teče. V parih letih smo vključili nekaj 1000 ljudi. To je eden izmed problemov, ki najbolj prazni zdravstveno blagajno in zmanjšuje kakovost življenja starih ljudi. Če enkrat padejo, si lahko zlomijo kolk in potem ostanejo v postelji in to so težave tako za družbo in... Če pa se naučijo paziti nase in kaj pomeni delovati za preventivo padcev ter osvojijo vaje, da izgubijo strah pred padci, da se naučijo padati in pobirati, pa hkrati, da so pozorni tudi na okolje, da vnaprej odstranijo, kar bi lahko povzročilo padec. To troje. In to učijo starejši starejše oz. tudi mlajši starejše, torej so tudi medgeneracijske skupine.

To je program, ki je star šele 3 leta in v teh letih smo ga že vpeljali v najmanj 20, še več krajev. »Širitelji« pridejo na tečaj samo tri krat in imamo tudi vso potrebno literaturo, prav tako knjižice in tako naprej. Hvala za sodelovanje in lep dan še naprej.